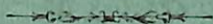

Հ Բ Ս Ս Ր Ս Կ Ո Ր Թ Ի Ն
«ԶԱՀԱԿԻՐ» ԳՐԱԿԱՆ ԷՆԿԵՐՍՏՈՒԹՅԱՆ ԹԻԻ 6

ՏԱՍԸ ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐ

Թարգմ. Վ. ԳԵՈՐԳԵԱՆ

1928

Տղ. «ՀԲՍԶԴԱՆ»

ՊԵՂՐՈՒՔ

8

Տ-23

8
47-23

9 MAY 2005
2 NOV 2009

Հ Ի Ս Տ Ա Ր Ա Կ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն
«ՁԱՀԱԿԻՐ» ԳՐԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐԱՆՑՈՒԹԵԱՆ ԹԻԻ 6

ՏԱՍԸ ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐ

Թարգմ. Վ. ԳԵՈՐԳԵԱՆ

1928

Տպ. «Հ Ի Ս Տ Ա Կ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն»

ՊԵՂՐԱՆԻ

ES -

էր. ձմեռը կը մօտենար. զառիթափը վտանգաւոր կը դառնար:

Երեք ջորիներ առաջ մեկնեցան, բռնաւորուած զգեստներով ու կապոցներով և առաջնորդուած երեք որդիներուն կողմէ: Ապա մայրը, Տիկին Հառաքէր, և իր դուստրը Լուիզ հեծան չորրորդ ջորիի մը վրայ, և իրենց կարգին ճամբայ ելան:

Հառաքէր անոնց կը հետեւէր, ընկերակցութեամբ երկու ուղեցոյցներու որ ընտանիքին պիտի ուղեկցէին մինչև զառիթափին բարձունքը:

Անոնք նախ դարձան լճակին շուրջը, սառած այգի՝ ապառաժներու խորը՝ մեծ խորշին մէջ, որ կը տարածուէր պանդուխտներու առջև, ապա հետեւեցան սաւանի նման ջինջ հովիտին, որ ամէն կողմէ շրջապատուած էր ձիւնէ կատարներով:

Արևի ջաղրիւն մը կ'իյնար սպիտակ, փայլուն և սառած այս անապատին վրայ, ու կը բոցավառէր զայն շլացուցիչ ու ցուրտ բոցով մը. ո՛չ մէկ կեանք կ'երևէր լեռներու այդ ուկէանոսին մէջ. ո՛չ մէկ շարժում անսահման այդ մենութեան գիրկը, ո՛չ մէկ շրջուկ կը վրդովէր անոր խոր լուծթիւնը:

Կամաց կամաց, երիտասարդ առաջնորդ Ուլրիխ Քանսի, բարձրասրուն և կազմեղ Զուլիգերլացի մը, ետին ձգեց հայր Հառաքէրն ու ծերունի Գասպար Հարին, միանալու համար երկու կիները կրող ջորիին:

Ամենէն դեռատին կը դիտէր անոր գայլը, ու կարծես կը կանչէր զայն տխուր նայուածքով մը. խորտիչներ երիտասարդ գեղջկուհի մըն էր ան, որուն կաթնային այտերը և քուժայթ վարսերը սառուցնորու մէջ անցուցած երկար ընակութենէ մը գունաթափ կը թուէին:

Ուլրիխ երբ մօտեցաւ զայն կրող ջորիին, ձեռքը դրաւ գաւակին վրայ ու դանդաղեցուց քայլը: Տիկին Հառաքէր սկսաւ խօսիլ անոր հետ, թուելով անհատնում մանրամասնութիւններով ձմրան բոլոր յանձնարարութիւնները: Առաջին անգամն էր որ վերը կը մնար ան՝ մինչդեռ ծերունի Հարին արդէն տասնը-չորս ձմեռներ հոն էր անցուցեր, ձիւնին ներքեւ՝ Շըվարէնպախի պանդուխտ մէջ:

Ուլրիխ մտիկ կ'ընէր, առանց հասկցած ըլլալու երեւոյթը ունենալու, ու շարունակ կը դիտէր երիտասարդ աղջիկը: Երբեմն երբեմն «Այո՛», Տիկին Հառաքէր» կը կրկնէր: Բայց իր միտքը հեռուն ըլլալ կը թուէր և իր խաղաղ դէմքը կը մնար անայլալ:

Անոնք հասան Տաուպի լիճը, որուն երկայն, հարթ մակերեւոյթը կը տարածուէր հովիտին խորը: Աջ կողմը, Տաուպէնհոռնը կը ցուցնէր իր սրածայր սև ժայռերը: Լէօմմէնի հսկայական սառակարկառնեւորու մօտ՝ որոնց վիշտարուպէլը կ'իշխէր:

Երբ անոնք կը մօտենային Կէմմիի կիրճին, ուր Լօէօխի զառիթափը կը սկսի, նշմարեցին Ալպեան Վալլէսի ընդարձակ հորիզոնը, որմէ զիրենք կը բաժնէր Հոենոսի խորունկ և լայնատարած հովիտը:

Հեռուն, ձիւնապատ, անհաւասար կամ սրածայր և շողշողուն բարձունքներու բազմութիւն մը կար. Միշպպէլը՝ իր զոյգ եղջիւրներով, Վիսէհոռնը՝ իր հըզօր հաստամետով թանձր Պրիւնսկհոռնը, բարձրաբերձ ու պակուցիչ Սէրվէնի բուրգը, — այս մարդասպանը, և Տէնթ-Պլանշ — սոսկավիթխար այս պլրունին:

Ապա, իրենց վերեւ, անհուն բազուածքի մը մէջ, պակուցիչ անդունդի մը խորը, նշմարեցին Լօէօխը:

որուն տունները այդ ահագին ճեղքին մէջ նետուած աւազի հատիկներու կը նմանէին զոր կը վերջացնէր ու կը ծածկէր Կէմմին, որ կը բացուի վարը՝ Հռենոսի վրայ:

Ջորին կանգ առաւ արահետին եզերքը, որ օձապըտոյտ կ'երթայ, դառնալով և անդադար շրջելով հիւսքանչ ու Ֆանքասքիֆ՝ երկայնքն ի վար աջ լերան, հոն՝ գրեթէ աննշմարելի փոքրիկ գիւղին ստորոտը: Կիները ձիւնին մէջ ցատկեցին:

Երկու ծերունիները հասած էին անոնց:

Օ'ն, ուրեմն, ըսաւ հայր Հառուէրը, մնա՛ք բարեաւ և քաջութիւն մինչև յառաջիկայ տարի, բարեկամներ:

«Յառաջիկայ տարի՝» կրկնեց հայր Հարին:

Անոնք գիրկընդխառնուեցան: Յետոյ, Տիկին Հառուէր, իր կարգին, մօտեցուց իր այտերը ու դեռատի աղջիկը նոյնը ըրաւ:

Երբ կարգը Ուլրիս Գանսի եկաւ, ան փափաք Հուիզին ականջին. «Մի՛ մոռնար վերը մնացողները.» «Ո՛հ» յարեց աղջիկը այնքան ցած ձայնով, զոր Գանսի գոռակեց առանց լսելու:

— Է՛, մնա՛ք բարեաւ, եւ բարի առողջութիւն, կրկնեց Ժան Հառուէր:

Ու անցնելով կիներուն առջև, սկսաւ վար իջնել: Շուտով երեքն ալ կորսուեցան ճամբուն առաջին դարձուածքին:

Ու երկու մարդիկը վերադարձան Շվարէնպախի պանդոկը:

Կողք կողքի անոնք յամրաբար կը քալէին առանց խօսելու:

Վերջացած էր ալ. չորս հինգ ամիս դէմ դիմաց առանձին պիտի մնային անոնք:

Յետոյ Գասպար Հարին սկսաւ պատմել անցեալ մմեռուն իր կեանքը: Ան վերը մնացեր էր Միշէլ Գանուին հետ, որ վերստին հոն բնակելու համար շատ ծերացած էր, որովհետեւ, կրնար վտանգ մը պատահիլ երկարատեւ այդ առանձնութեան մէջ: Մնաց որ անոնք ձանձրացած էին, — էականը առաջին օրէն իսկ համակերպիլն էր — ու անոնք սկսեցին զրօսանքներ, խաղեր և շատ մը ժամանցներ ստեղծել:

Ուլրիս կը լսէր ծելունին. աչքերը վար յառած, ձտքով հետեւելով անոնց որ դէպի գիւղ կ'իջնէին, Կէմմիի օձապտոյտ շաւիղներէն անցնելով:

Քիչ վերջ անոնք նշմարեցին հազիւ տեսանելի պանդոկը, այնքան փոքրիկ, ձիւնի սոսկատեսիլ կոչակին ստորոտը:

Երբ դուռը բացին, Սամ, դանդաղ հոնքը, սկսաւ ցատկել անոնց շուրջը:

— Օ'ն, զաւակս, ըսաւ ծերունի Գասպարը, այլեւ կին չունինք, պէտք է կերակուրը պատրաստել, դուն դեռնախնձորները ստկէ:

Ու երկուքը միասին, փայտէ աթոռակներու վրայ նստած՝ սկսան թրմել ապուրը:

Հետեւեալ առտուն երկար երեցաւ Ուլրիս Գանսի: Ծերունի Հարին կը ծխէր ու կը թքնէր կրակարանին մէջ, մինչդեռ երիտասարդը պատուհանէն կը դիտէր տանը առջև գտնուող հոյաշուք լեռը:

Կէս օրէ վերջ դուրս ելաւ և կատարելով նախընթաց օրուան իր անցքը, ան հողին վրայ կը փնտռէր երկու կիները կրող ջորիին սմբակներուն հետքերը:

Ու երբ հասաւ Կէմմիի կիրճը՝ անդունդին եղերքը՝
գետնատարած պառկեցաւ ան ու դիտեց Լօէօխը:

Իւրեղը ապառաժներու իր հորերով տակաւին ձիւ-
նին տակ չէր խեղդուած, թէպէտ ան մօտեցած էր
իրեն ու կասեցուցուած շրջանակները պաշտպանող ե-
ղէկներու անտառներէն: Բարձրէն իր ցած տուները
մարդագետնի մը մէջ ինկած քարերու կը նմանէին:

Փոքրիկ Հառուէրը հոն հիմայ, այդ գորշ տու-
ներէն մէկուն մէջ: Որո՞ւն մէջ էր: Ուլրիխ Քանսի դա-
նոնք մի առմի որոշելու համար շատ հեռու կը գըտ-
նըւէր: Որքան պիտի ուզէր վար իջնել, երբ դեռ կըր-
նար ատիկա...

Բայց արեւը աներեւութացած էր Վիլտշթրուպէլի
բարձրաբերձ կատարին ետին, ու երիտասարդը տուն
վերադարձաւ: Հայր Հարին կը ծխէր: Իր ընկերոջ գա-
լը տեսնելուն՝ ձեռք մը թղթաղաղ խաղալ առաջար-
կեց, ու անոնք նստեցան դէմ դիմաց սեղանին եր-
կու ծարերը:

Պոխը կոչուած պարզ խաղ մը խաղացին երկար
ատեն, և ճաշէն ետք քնացան:

Յաջորդ օրերը առաջին օրուան նման եղան, պայ-
ծառ ու հուրոտ առանց նոր ձիւնի: Ծերունի Գասպա-
րը կէսօրէ վերջ կ'անցընէր արծիւներ և այս սառնա-
պատ բարձունքներուն վրայ դիմադրաւոր հազուա-
գիւտ թռչուններ դարանելով. մինչդեռ Ուլրիխ կա-
նոնաւորաբար Կէմմիի կիրճը կը վերադառնար՝ դիւղը
դիտելու համար:

Յետոյ անոնք թղթախաղ, նարտ ու soufles կը
խաղային, ու իրենց խաղը հետաքրքրական դարձնե-
լու համար կը շահէին կամ կը կորսնցնէին փոքրիկ
առարկաներ:

Հարին, առտու մը, կանուխ արթնցած՝ կանչեց
իր ընկերը: Շարժուն, խոր ու թեթեւ ամպի սպիտակ
փրփուր մը անշուշտ կ'իջնէր անոնց վրայ և կամաց
կամաց զանոնք կը թաղէր թանձր ու համր մամուռէ
քողի մը ներքե: Ասիկա տեւեց չորս օր ու չորս գիշեր:
Հարկ եղաւ դուռն ու պատուհանները մաքրել, պե-
ղել նրբանցք մը ու քերել աստիճանները, բարձրանա-
լու համար սառույցէ այս փոշիին վրայ զոր տասներկու
ժամուայ սառնամանիքը քարակոյտերու կրանիտէն
աւելի կածրացուցեր էր:

Այն առեւն անոնք ապրեցան բնատարկեալներու
նման, իրենց բնակարանէն երբեք դուրս ելել չփորձելով:
Իրարու մէջ բաժնած էին գործերը զոր կը կատարէին
կանոնաւորապէս: Ուլրիխ Քանսի կը զբաղէր լուաց-
քով և մաքրութեան վերաբերեալ բոլոր գործերով:
Նոյնպէս ինք կը կոտրէր փայտերը, մինչդեռ Գաս-
պար Հարին կերակուրները կը պատրաստէր և վառ
կը պահէր կրակը: Իրենց միօրինակ և կանոնաւոր
շրջադուռները կ'ընդհատէին թղթախաղի և նարտի եր-
կար փառքիներով:

Մեղմաբարոյ և հանդարտ՝ երբեք չէին կռուեր
անոնք: Ո՛չ այ անհամբերութիւն, վատ տրամադրու-
թիւն կամ կծու խօսքեր կ'ունենային, որովհետեւ,
անոնք համակերպութեան պատրաստութիւնը տեսած
էին՝ բարձունքներու վրայ՝ այդ ձմեռուան համար:

Երբեմն ծերունի Գասպարը իր հրացանը կ'առնէր
ու քարայրներու որսորդութեան կ'երթար. ժամա-
նակ առ ժամանակ կը սպաննէր անոնցմէ: Այս ատեն
տօն էր՝ ու թարմ միտի խնջոյք ահա Շվարէնպա-
թի պանդոկին մէջ:

Առտու մը, այսպէս մեկնեցաւ ան: Դուրսի ջեր-

մաշափը սառույցէն վար՝ տասնըութը ցոյց կու տար։ Արեւը դեռ ծագած չէր, որսորդը Վիտշտրուպէլի եղերքները դարանակալել կը յուսար կենդանիները։

Ուլրիխ, մինակը՝ մինչև ժամը տասը քնացաւ։ Կանոնաւոր քնացող մըն էր ան, երբեք սակայն չհամարձակեցաւ անձնատուր ըլլալ իր հակումներուն, կանուխ արթնցող ու ու կայտառ ծերունի ուղեցոյցին ներկայութեան։

Հանդարտօրէն ճաշեց Սամին հետ, որ նոյնպէս իր օրերը կ'անցնէր կրակին առջև քնանալով, այնուհետև ինքզինքը տխուր զգաց, նոյնիսկ առանձնութենէ զարհուրած. առօրեայ ձեռք մը թղթախաղի պահանջը զգաց, ինչպէս մարդ կ'զգայ զայն անդիմադրելի սովորութեան մը փափաքէն։

Այն ատեն դուրս ելաւ դիմաւորելու համար իր ընկերը, որ պէտք էր պանդոկ վերադառնար ժամը չորսին։

Զիւնը հաւասարեցուցեր էր ամբողջ խորունկ հովիտը, լեցուցեր ձեղքերը, անհետացուցեր երկու լիճերը և խժկեր էր ժայռերը. երկու անծայրածիր բարձունքներու մէջտեղ միայն շլացուցիչ ու սառնապատ անհուն աւազան մը ձևացնելով։

Երեք շաբաթէ ի վեր Ուլրիխը բնաւ չէր եկած անդունդին եզերքը, ուրկէ կը դիտէր դիւղը։ Վիտշտրուպէլ առաջնորդ զառիթափները մագլցելէ առաջ հոն երթալ ուղեց։ Լօէօխին ևս հիմայ՝ ձիւնեքու ներքեւ կը դտնուէր և բնակութիւնները չէին ճանչցուեր ա՛յ՝ դալուկ այդ քողին ներքև ծածկուած։

Եւ ձախ դառնալով, Լէօմմէնի սառնարանը հասաւ։ Կը քայլէր լեռնցիի իր խոշոր քայլերով, երկա-

թածայր գաւազանը զարնելով քարէն աւելի կարծր ձիւնին վրայ։ Իր սրտես աչքերով կը փնտռէր հեռուն՝ այդ անսահման քողին վրայ սև ու շարժուն կէտը։

Երբ որ հասաւ սառնարանին եզերքը, կանգ առաւ, ինքնիրեն հարցնելով թէ այդ ճամբուն հետեւեցաւ արդեօք ծերունին, և աւելի արագ ու մտահոգ քայլերով քարակոյտերու մօտէն՝ քովընտի երթալ սկսաւ։

Օրը կը տարածամէր, ձիւնները վարդի գոյն մը կ'ստանային, կատաղաշունչ չոր ու սառ քամի մը կը վազէր անոնց բիւրեղէ դէմքին վրայ։ Ուլրիխ դողդողացող, սուր և խորասոյզ աղաղակով մը ձայն տուաւ Հարիին։ Զայնը սաւառնեցաւ մահուան լուսթեան մէջ ուր լեռները կը քնանային, վազեց հեռուն, անշարժ և անյատակ սառույց փրփուրներու կոհակներուն վրայ, ինչպէս թռչունի մը աղաղակը ծովին ալիքներուն վրայ, ու մարեցաւ. և ոչ մէկ ձայն պատասխան տուաւ անոր։ Ուլրիխ քայլել սկսաւ։ Արեւ հեռուն, սարերու ետին ընկղմած էր, զոր երկնքի ցոլքերը ծիրանի կը ներկէին դեռ, իսկ հովտին խորքերը թուխ գոյն մը կ'ստանային։ Երիտասարդը սոսկալ յանկարծ։ Իրեն այնպէս թուեցաւ թէ լուսթիւնը, ցուրտը, առանձնութիւնը և այդ լեռներու ձմեռնային մահը կը խորասուզուէին իր էութեան մէջ ու դադար պիտի տային իր աչիւնին ու սառեցնէին զինք, պիտի փայտացնէին իր անդամները, անշարժ ու սառած էակ մը պիտի դարձնէին զինքը սեւ վաղել սկսաւ՝ փախչելով դէպի իր բնակարանը։ Իր բացակայութեան Հարին վերադարձած ըլլալու էր, կը խորհէր։ Ան ուրիշ ճամ-

բայ մը բռնած էր, կրակին մօտ նստած ըլլալու էր հիմայ, ոտքերուն առջև մեռած քարայծ մը ձգած:

Շուտով նշմարեց պանդուկը: Ոչ մէկ ծուխ կը բարձրանար անկէ: Ուրիշ աւելի արագ քայել սկսաւ, բացաւ դուռը: Սամ յառաջ վազեց զայն զգուշութեամբ: Գասպար դեռ չէր վերադարձած:

Սարսափած Գանսի ետին դարձաւ, որպէս թէ կ'սպասէր անկիւն մը թաքնուած իր ընկերակիցը երևան հանելու: Ապա կրակ վառեց և պատրաստեց ապուրը, միշտ ծերունիին վերադարձը տեսնել յուսալով:

Ժամանակ աւ ժամանակ դուռը կ'ելլէր դիտելու համար թէ արդեօք Գասպար կու գար: Մութը իջեր էր լեռներու տօգոյն և դալուկ մութը զոր կը լուսաւորէր, հորիզոնի ծայրէն, սարերու ետին թաղուելու մօտ, նուրբ ու դեղին կիսալուսին մը:

Ան տուն կը մտնէր, կը նստէր, կը տաքցնէր իր ոտքերը և ձեռքերը, կարելի պատահարներ երազելով:

Գասպար կրնար կոտորած ըլլալ իր մէկ սրունքը, կրնար գլորած ըլլալ փոսի մը մէջ կամ սխալ քալ մը ըրած՝ որ իր ոտքին կոճը ջախջախելու պատճառ կրնար դառնալ: Ու թերևս տարածուած կը մնար ձիւններուն մէջ, զուրտէն ազդուած ու սառած, հոգին անձկութեամբ լի, մոլորած օգնութիւն կը կանչէր, իր կոկորդին ամբողջ ոյժով աղաղակելով գիշերուան լուռութեան մէջ:

Բայց ո՛ւր: Լեռան բոլորտիքը այնքան ընդարձակ, այնքան դերձուկ և արկածալից էր այդ եղանակին մէջ մանաւանդ, որ պէտք էր տասը քսան ուղեցոյց ըլլար և քսան օր ամէն ուղղութեամբ քայել այս անհուն նութեան մէջ մարդ մը գտնելու համար:

Ուրիշ Գանսի, մեկնիլ վճռեց սակայն Սամին հետ, եթէ Գասպար Հարին մինչև կէս գիշեր կամ մինչև առտուան մէկը չվերադառնար:

Ու ըրաւ իր պատրաստութիւնները:

Պարկի մը մէջ երկու օրուան ուտելիք դրաւ, առաւ պողպատէ իր ճանկերը, փաթթեց մէջքին շուրջը ամուր, բարակ ու երկայն չուան մը, քննեց իր երկաթածայր գաւաղանն ու փոքրիկ տապարը որ սառույցին վրայ աստիճաններ պեղելու կը գործածէր: Եւ սպասեց:

Կրակարանին մէջ կրակը կը վառէր: Սամ կը խորհար բոցին պայծառութեան ներքեւ. ժամացոյցը փայտէ հնչական պահպանակի մը մէջ սրտի մը նման իր կանոնաւոր զարկերը կը հնչէր:

Ուրիշ կ'սպասէր, ականջալուր՝ հեռաւոր աղօմուկներու, դողդոջալով՝ երբ թեթեւ հով մը կը հպէր տանիքին ու պատերուն:

Կէս գիշերը հնչեց. ան ցնցուեցաւ: Եւ որովհետեւ վախցած ու սարսափած կ'զգար ինքզինքը, կրակին վրայ ջուր դրաւ, ճամբայ իյնալէ առաջ սուրճ խմելու համար:

Երբ ժամացոյցը մէկը հնչեց, ոտքի ելաւ, արթնցուց Ուամը, դուռը բացաւ քայեց Վիտչարուպէլի ուղղութեամբ, Հինգ ժամ բարձրացաւ, ժայռերէն վեր ելլելով չնորհիւ իր պողպատէ ճանկերուն, որոնց մով կը պեղէր սառույցը, միշտ կը յառաջանար ու մերթ կը քաշէր դէպի իրեն չուանին ծայրը, որ վարը սրածայր ցիցի մը վրայ կեցած շանը կապուած էր: Ժամը վեցին մօտ էր, երբ բարձրացաւ կատարներէն մէկը, ուր ծերունի Գասպարը յաճախ քարայծներու փնտրութիւն կու գար:

Ու սպասեց լուսնալուսն:

Երկինքը կը տոգոռնէր. իր գլխուն վերև յանկարծ տարօրինակ նշոյլ մը, — ծնած յայտնի չէ ո՛ւրկէ, — լուսաւորեց անա բարձունքներու դալուկ անսահման ովկէանոսը, որ կը տարածուէր, իր շուրջը, հարիւրաւոր փարսախներով: Կարծես այս տարտամ լուսաւորութիւնը ձիւնէն իսկ դուրս կու գար՝ տարածուելու համար անջրպետին մէջ: Տակաւ հեռաւոր ամենաբարձր գագաթները միսի նման մեղմ կարմիրով մը ներկուեցան, ու ծիրանեգոյն արևը երևցաւ ծանր ու հսկայական Պէռնեան Ալպեաններու ետեւէն:

Ուլրիխ Քանսի ճամբայ ինկաւ: Որսորդի մը նման ծռած, կը քայլէր հետախոյզ, «Փնտռէ՛, իմ խոշոր շուռս, փնտռէ՛» ըսելով Սամին:

Վար կ'իջնէր լեռնէն հիմայ, աչքով անդունդները կը խուզարկէր ու երբեմն երկա՛ր աղաղակ մը կ'արձակէր որ շուտով կը մեռնէր գերեզմանային անսահմանութեան մէջ: Այն ատէն՝ լսելու համար ականջները գետին կը քամէր ան. կը կարծէր ձայն մը որոշել, կ'սկսէր վազել, վերստին կը կանչէր, ոչինչ չէր լսեր, ու կը նստէր խոնջ ու յուսահատ: Կէսօրուան դէմ, Ուլրիխ նախընթերցեց և կեր տուաւ Սամին, որ իրեն չափ յոգնած էր: Յետոյ իր փնտրողութիւններուն վերսկսաւ:

Երբ իրիկուն եղաւ, դեռ կը քայլէր անիկա, գիւղական յիսուն քիլոմետր կտրած: Որովհետեւ տունը վերադառնալու համար շատ հեռուն կը գտնուէր, — ու աւելի երկար ժամանակ քալելու համար շատ յոգնած էր, — ծակ մը բացաւ ու կծկուեցաւ հոն շանը հետ միասին, վերմակի մը ներքեւ: Ու անոնք իրա-

րու դէմ դիմաց պառկեցան, մարդը և կենդանին իրենց մարմնով տաքցնելով զիրար, մինչև իրենց ողնաժուռը սառած սակայն:

Միտքը ցնորքներով յաճախուած, ու անդամները դողդողալէն ցնցուած՝ Ուլրիխ չքնացաւ բնաւ:

Արևը ծագելու վրայ էր երբ ոտքի ելաւ: Իր սրբունքները կարծրացեր էին երկաթէ ձողերու նման, հողին տկար էր իր անձկութիւնը աղաղակել տալու աստիճան, սիրտը բարախուն՝ յուզումէ խորտակուելու չափ, այն պահուն որ ան կը կարծէր լսել ոեւէ շշուկ:

Յանկարծ մտածեց թէ ի՛նք ևս պիտի մեռնէր շուտով այդ առանձնութեան մէջ, ու մահուան այդ արհաւիրքը խարաղանելով իր կորովը, արթնցուց զօրութիւնը:

Դէպի պանդոկ կ'իջնէր այժմ, իյնալով ու բարձրանալով, Սամը հեռուէն կը հետեւէր իրեն՝ կաղալով:

Կէսօրէ ետք ժամը չորսին միայն Շվարէնպախ հասան անոնք: Տունը դատարկ էր: Ուլրիխ վառեց կրակը, ճաշեց ու պառկեցաւ այնպէս ցնորակոծ՝ որ ո՛չ մէկ բանի վրայ չէր խորհեր:

Երկար, չա՛տ երկար քնացաւ ան, անդիմադրելի քունով մը: Բայց յանկարծ ձայն մը, աղաղակ մը, անուն մը, «Ուլրիխ», ցնցեց իր խորունկ թրմութիւնը ու ոտքի կանգնեցուց: Երա՛զ էր: Մէկն էր ասիկա արդեօք այն անհեթեթ կոչերէն որոնք կ'անցնին խռովատանջ հոգիներու երազներուն ընդմէջէն: Ոչ, ան դեռ կը լսէր այդ կոչը, այդ գալարուն աղաղակը որ իր ականջին մէջ մտած ու մնացած էր մինչև իր մարմնին ու ջղուտ մատուրներուն ծայրը: Ստուգիւ, «Ուլրիխ» աղաղակեր էին: Մէկը կար հոն,

տանը մօտ. բացաւ դուռը ու պոռաց ամբողջ իր կո-
կորդին ուժով. «Դ՞ո՞ւն ես, Գասպար»:

Ո՛չ ոք չպատասխանեց, ո՛չ մէկ ձայն, ո՛չ մէկ
մրմունջ, ո՛չ մէկ հեծեծանք. ոչի՛նչ: Գիշեր էր: Զիւ-
նը տմոյն:

Բուքը բարձրացած էր, սառն բուքը որ քարերը
կը խորտակէ ու այս լքուած բարձունքներուն վրայ
ոչինչ կը թողու կենդանի: Ստաշունչ աւելի երաշտ
եւ աւելի մահացու քան դժոխքի կրակէ քամին՝
կ'անցնէր ան: Ուլրիխ վերստին աղաղակեց, «Գաս-
պար, Գասպար, Գասպար»...

Ու սպասեց: Ամէն ինչ լուռ էր լերան վրայ:
Այն ատեն արհաւիրքը մինչեւ իր ոսկորները ցնցեց
զինք: Ոստումով մը դուռը գոցեց, պանդոկ մտաւ,
նիգերը դրաւ, ու սրսփալով ինկաւ աթոռի մը վրայ,
ապահով թէ հոգեվարքի նոպային կը կանչէր զինք
իր ընկերը:

Ատոր ապահով էր, ինչպէս ապահով է մարդ՝ ապ-
րելուն ու հաց ուտելուն մասին: Ծերունի Գասպար
Հարին երկու օր և երեք գիշեր հոգեվարքի մէջ էր,
տեղ մը, փոսի մը մէջ, անաղարտ այն խորունկ փո-
սերէն մէկուն մէջ, որուն սպիտակութիւնը աւելի
պակուցիչ է քան մթութիւնը ստորերկրեայ ուղիներ-
րու: Երկու երեք օր հոգեվարքի մէջ էր ան
ու քիչ առաջ կը մեռնէր իր բնկերակիցը խոր-
հելով: Ու իր հոգին, հազիւ թէ ազատած՝ սաւառնած
էր Ուլրիխի քնացած պանդոկը, ուր կանչած էր ան
զինք խորհրդաւոր ու ահաւոր առաքինութեամբ մը
զոր կ'ունենան մեռելները՝ յաճախելու համար ապ-
րողներուն:

Այդ հոգին, անձայն կանչած էր իր խռովայեղց
էութեանը մէջ, աղաղակած էր իր վերջին մնաս բա-
րովը, կամ ըրած էր մեղադրանքն ու անէծքը մար-
դուն. որ պէտք եղած փնտռութեան վեր կատարած:

Եւ Ուլրիխ հոն կ'զգար զայն, բոլորովին մօտ,
— պատին ետին —, նոր գոցած դրան կռնակը: Անի-
կա կը թափառէր՝ իր թեքը լուսաւոր պատուհանի
մը քսող գիշերային թռչունի մը նման: Ուլրիխ
զարհուրանքէն սարսռալու վրայ էր: Փախչիլ կ'ուզէր
ու բնաւ չէր համարձակեր դուրս ելելու. չէր յան-
դգներ երբեք, ու պիտի չյանդգնէր այնուհետեւ ալ,
պարուականը որովհետեւ հոն պիտի մնար գիշեր ցերեկ,
ոանդովին շուրջը, այնքան ատեն որ ծերունի ուղեցոյ-
ցին մարմինը պիտի մնար անյայտ ու պիտի չգետեղ-
ուէր գերեզմանի մը օրհնուած հողին ծոցը:

Աւտու եղաւ ու Քանսի պայծառ արեւին երևու-
մէն քիչ մը ապահովութիւն զգաց: Պատրաստեց իր
նախաճաշը և շանը ապուրը, անշարժ, սիրտը անդո-
հանքով լի՝ յետոյ նստաւ աթոռի մը վրայ, խորհե-
լով՝ ձիւնին վրայ պառկած ծերունիին մասին:

Իսկ երբ մութը, ծածկեց լեռը, նոր սարսափներ
պատեցին զինք: Այժմ ան կը քայլէր մութ խոհանո-
նոցին մէջ, որ աչտանակի մը բոցով հազիւ լուսաւո-
րած էր, կը քայլէր սենեկին մէկ ծայրէն միւսը, մեծ
քայլերով, ու ականջ կը դնէր, մտիկ կ'ընէր թէ արդեօք
նախորդ գիշերուան պակուցիչ աղաղակը պիտի չանց-
նէր վերստին դուրսի տխուր լուութեան ընդմէջէն:
Ու ինքզինքը առանձին զգաց, թշուառ, ինչպէս ոչ
մէկ մարդ եղած էր ցարդ... Զիւնի այդ անսահման
անապատին մէջ էր ան, մինակ՝ բնակելի հողէն
երկու հազար մեթր բարձրութեան վրայ, մարդոց

ստեղծեցին վեր, վեր կեանքէն որ կը գործէ, կ'աղ-
մըկէ ու կը տրոփէ. մինակ, սառած երկնքին մէջ:
Յիմար փափաք մը կը մղէր զինքը, փախչելու փոյթ
չէ ո՛ւր, փոյթ չէ ինչպէս, փափաք մը Լօէօխ իջնե-
լու, ինքզինքը նետելով անդունդին գիրկը: Միայն
թէ դուռը բանալէ կը վախնար, ապահով թէ միւսը
—մեռելը—պիտի խափանէր իր ճամբան, ինք ևս
միջնակ չմնալու համար:

Կէս գիշերուան մօտ, քայլել յոգնած, վախցած և
անդոհանքէն ընկճուած, վերջապէս մրափեց աթոռի
մը վրայ, որովհետեւ կը կասկածէր իր անկողնէն,
ինչպէս մարդ կը կասկածի ոգիներէ յաճախուած վայ-
րէ մը:

Ու յանկարծ նախորդ գիշերուան սուր աղաղակը
ծակեց իր ականջները, այնքան սո՛ւր՝ որ Ուլրիխ տա-
րածեց թեւերը ուրողականը վանելու համար. ու կըռ-
նակի վրայ՝ վար ինկաւ աթոռին հետ:

Սամ աղմուկէն արթնցած՝ սկսաւ հաջել. ինչպէս
կը հաջեն սարսափած շուները, ան բնականաբանին բո-
լորտիքը կը դառնար. փնտռելով թէ ո՛ւրկէ կու գար
վտանգը: Դրան մօտ հասնելուն Սամ տակէն հոտուը-
տաց, ուժգնօրէն փչելով ու վեր քաշելով ռունգերը,
ստեղծեց քստմնեալ, պոչը դէպի աջ ու գրգռուած:

Քանսի, ահարեկ, կանգնեցաւ. և աթոռին մէկ
ոտքէն թռնած, պոռաց. «Ներս մի՛ մտներ, ներս մի՛
մտներ, ներս մի՛ մտներ, թէ չէ կ'սպաննմ քեզ»
Իսկ շուներ այս սպառնալիքէն գրգռուած՝ կատաղու-
թեամբ կը հաջէր աներեւոյթ թշնամիին դէմ, որուն
կռուի հրաւէր կը կարդար իր տիրոջ ձայնը:

Սամը կամաց կամաց հանդարտեցաւ, ու եկաւ
տարածուեցաւ կրակարանին ջով, բայց անհանգիստ
էր ան, գլուխը վեր, աչքերը փայլուն, մրմռալով իր

ճանկերուն մէջէն: Ուլրիխ, նոյնպէս դտաւ ինքզինքը,
և որովհետեւ վախէն ուժաթափ կ'զգար, չի՛ մը ըմ-
պելի փնտռելու գնաց դարանին մէջ, ուրկէ, ետեւե-
տեւ ամբողջ դաւաթներ խմեց: Իր մտքերը կը մը-
թագնէին, կորովը կը հաստատուէր. կրակէ տենդ մը
կը սահէր երակներուն մէջ:

Հետեւեալ առաւօտ չճաշեց բնաւ. ու շատացաւ
ալքօլ խմելով: Օրեր շարունակ՝ անբան գինովի
մը պէս ապրեցաւ: Այն պահուն, ուր Գասպար Հա-
րին միտքը կ'իյնար՝ խմել կ'սկսէր, մինչև այն վայր-
կեանը ուր գետին կ'իյնար գինովութենէ պարտուած:
Ու հոն կը մնար, երեսի վրայ գինով-մեռեալ, ան-
դամները խորտակուած, շունչը ռունգերէն դուրս տա-
լով ու ճակատը գետնին: Բայց արդէն հազիւ թէ
մարսած կ'ըլլար խենդեցնող ու այրող հեղուկը, երբ
միևնոյն «Ուլրիխ» աղաղակը, կ'արթնցնէր զինք,
գնդակի մը պէս որ կը ծակէր կարծեա իր գանկը,
և երկտասարդը վեր կը ցցուէր, վերստին երերտկա-
լով ու վար չիյնալու համար կը պարզէր ձեռքերը
Սամը իրեն օգնութեան կանչելով: Ու շունը, որ իր
տիրոջ նման խենդեցած ըլլալ կը թուէր, կը խոյա-
նար դրան վրայ, եւ ճանկատելով կը կրծէր զայն իր
սպիտակ երկայն ականներով, մինչդեռ Ուլրիխ, վիզը
ծռած՝ գլուխը օդին մէջ, մեծ ուժակերով կուլ կու
տար ըմպելին, ինչպէս կ'ըմպէ մարդ շրջագայութե-
նէ մը վերջ զով յուրը. ըմպելին վերստին շուտով կը
քնազնէր իր մտածումը, իր յիշողութիւնն ու իր
խուճապահար սարսափը:

Նրեք շարաթէն սպառեց ալքօլի իր ամբողջ մը-
թերքը: Բայց այս շարունակական արեցողութիւնը լոկ
իր վախը կը մեղմէր, որ աւելի կատաղօրէն երեան

3446-69

եղաւ այն պահուն, երբ անկարող եղաւ այլեւս զայն զսպելու :

Սեւեռուն գաղափարը այն ատեն, ամսուան մը գինովութենէ ու բացարձակ առաձնութեան մէջ մընալէն ծայրահեղութեան հասած՝ անդադար մեծնալով գչիրի նման կը խորասուզուէր իր խորը : Բնակարանին մէջ, կը քայլէր այժմ, ինչպէս գազան մը իր գարագեղին մէջ, գամած իր ականջը դրան . լսելու համար թէ հոն էր արդեօք միւսը, որուն կռուի ասպարէզ կը կարդար ան պատին մէջէն :

Ու երբ յոգնութենէ յաղթուած, այլեւս կը քնանար, կը լսէր ձայնը որ ոտքի ցատկել կու տար իրեն :

Իրիկուն մը, վերջապէս, ծայր աստիճանին հասած վախկոտներու նման, դրանը վրայ խոյացաւ, ու զինք կանչողը տեսնել և զայն լռութեան հրաւիրելու նպատակաւ բացաւ դուռը :

Մինչև ոսկորները սառեցնող օդի ցուրտ շունչը ընդունեց ամբողջ դէմքին վրայ և կրկին գոցեց դրան թեւը ու հրեց նիգերը, առանց նշմարելու որ Սամը դուռէն խոյացեր : Ապա դողդողալով, կրակին մէջ փայտ նետեց և տաքնալու համար նստաւ առջեւ, բայց յանկարծ սարսուաց . մէկը լալով կը ճանկատէր դուռը :

Ուլրիխ ահաբեկ պռուց . «Կորսուէ՛ք» : Երկար ու ցաւազին ողբ մը պատասխանեց իրեն :

Այն ատեն իր վրան գտնուած բանականութեան մնացորդն ալ խորտակուեցաւ սարսափէն : «Կորսուէ՛ք», կը կրկնէր, տեղ մը գտնել ու պահուրտելու համար ետին դառնալով : Միւսը միշտ կու լար, կ'անցնէր տանը երկայնքէն՝ պատին քսուելով : Ուլրիխ երկարեցաւ սեղանի ամաններով ու պարէններով լեցուն

կաղնիէ դարանը, ու գերմարդկային ուժով զայն բարձրացնելով քաշեց տարաւ մինչև դուռը, պատնէչի մը կռթնելու համար : Ու իրարու վրայ կուտակեց մնացած կարասիները, խշտեակները, յարդէ անկողինները, աթոռները, գոցեց պատուհանը, ինչպէս որ կ'ընէ մարդ երբ թշնամիէ չըջապատուած է : Բայց շունը այժմ երկար ողբադին հեծքեր կ'արձակէր, որուն երիտասարդը նման ողբերով պատասխանել սկսաւ :

Ու երկու օր ու երկու գիշեր սահեցան առանց մին կամ միւսը կաղկանձելէ դադրելու : Մին կը դառնար շարունակ տանը շուրջը ու կը փորէր պատը իր ճանկերով, այնքան ուժով որ կարծես, կ'ուզէր տապալել զայն, ներսէն . միւսը, կը հետեւէր անոր բոլոր շարժումներուն, ծռած ու ականջը քարին բեռած՝ կը պատասխանէր անոր բոլոր կանչերուն զարհուրելի աղաղակներով :

Իրիկուն մը, Ուլրիխ ոչինչ չլսեց ալ, ու նստաւ, յոգնութենէ այնքան խորտակուած՝ որ քնացաւ անմիջապէս :

Արթնցաւ առանց յիշատակի մը, առանց մտածումի մը, իրբե թէ այդ ծանրացած քունին մէջ ամբողջ իր ուղեղը դատարկուած ըլլար : Անօթի էր . ճաշեց :

.

Ձմեռը վերջ գտած էր . Կէմմիի անցքը անցանկի կը դառնար : Հառուսէր ընտանիքի անդամները պանդոկ վերադառնալու համար ճամբայ ինկան :

Երբ անոնք հասան վերելքին կատարը, կիները բարձրացան ջորիին վրայ ու խօսեցան երկու մարդոց մասին զոր շուտով պիտի գտնէին :

Անոնք կը զարմանային թէ ի՞նչպէս անոնցմէ մէկը վար չէր իջած իրենց ձմեռուան կեանքին մասին լուրեր տալու համար, երբ այլեւ ճանապարհը անցանելի էր դարձեր:

Վերջապէս նշմարեցին պանդոկը որ տակաւին ձիւնով ծածկուած ու խցուած էր: Դուռը և պատուհանը գոց էին, տանիքէն քիչ մը ծուխ կը բարձրանար, ինչ որ սրտապնդեց Հայր Հառուսէրը: Բայց մօտենալով, սեմին վրայ, ան նշմարեց արծիւներէ յօշոտուած կենդանի մեծ կմախք մը՝ կողին վրայ պառկած:

Ամենքը զայն քննեցին. «Մամը ըլլալու է», ըսաւ մայրը: Ու կանչեց. «Է՛, Գասպար»: Կտուեցաւ առաջինին նման աղաղակ մը:

Այն ատեն երեք մարդիկը, հայրը ու երեք որդիքը, փորձեցին բանալ դուռը: Դուռը կը դիմադրէր: Դատարկ ախոռէն խոյ մը վերցուցին ու ամբողջ ուժով արձակեցին զայն: Փայտը ճռնչաց, տեղի տուաւ տախտակները թռան կտոր կտոր եղած, ու մեծ աղմուկ մը դղրդեց տունը, և անոնք նշմարեցին ներսը, խորտակուած դարանին ետեւը, ռոքի վրայ կանգնած մարդ մը, մազերը ուսերուն վրայ, մօրուքը մինչև կուրծքը իջած, փայլուն աչուրներով և կտաւի կտորներ մարմնին վրայ:

Չէին ճանչնար զայն. բայց Լուիզ Հառուսէրը ճշաց «Մայրիկ Ուլրիխն է»: Ու մայրը հաստատեց թէ՛ Ուլրիխն էր անիկա, թէև մազերը ճերմկեցած էին:

Ան թոյլ տուաւ որ մօտենան, ձգեց որ հպին իրեն, բայց չպատասխանեց բնաւ իրեն եղած հարցումներուն: Հարկ եղաւ Լօէօիս առաջնորդել զայն ուր բժիշկները հաստատեցին թէ խենդեցեր էր ան:

Իսկ ոչ ոք չիտցաւ թէ ինչ եղած էր իր ընկերը:

Այդ ամառ, Լուիզ Հառուսէրը մազ մնաց որ մեռնէր սիրոյ նուաղումէ զոր լերան ցուրտին վերադրեցին:

ԿԻ ՏԸ ՄՕԲԱՍԱՆ

Ա Ղ Օ Թ Ք

ԶՈՐ ԸՐԻ ԱԿՐՈՊՈԼԻ ՎՐԱՅ
ԵՐԲ ՍԿՍԱՅ ՀԱՍԿՆԱԼ
ԱՆՈՐ ԿԱՏԱՐԵԱԼ ԳԵՂԵՅԿՈՒԹԻՒՆԸ

Ո՛ր ազնուականութիւն, ո՛ր պարզ և ճշմարիտ
գեղեցկութիւն, աստուածուհի՛, որուն պաշտամունքը
բանականութիւն է և իմաստութիւն. դո՛ւն, որուն
տաճարը յաւիտեանական դաս մըն է խղճի եւ անկեղ-
ծութեան. խորհուրդներուդ սեմին ո՛ւշ կը հասնիմ
ես, մեծ է խղճի խայթը զոր խորանիդ կը բերեմ:
Քեզ գտնելու համար անվերջ որոնումներ պէտք եղան
ինծի: Յայտնատեսութիւնը զոր նորածին Աթենացիին
ժպիտով մը կ'ընծայէիր, ես ձեռք ձգեցի խորհրդա-
ծութեանց ուժով, ի գին երկար ճիգերու:

Ես ծնեի եմ, կապոյտ աչքերով աստուածուհի,
բարբառոս ծնողքներէ, — առաքինի ու բարի Կիմմեր-
եաններու մօտ՝ որոնք եզերքը կ'ապրին շարունակ
փոթորիկներէ ծեծուած, մռայլ ու ապառաժեայ ծո-
վու մը: Հոն արեւ հազիւ կը ճանչնան. ծաղիկները,
հոն՝ ծովամուռներն են, լուերը ու գոյնզգոյն
խեցեմորթերը, զորս մարդ կը գտնէ ամայի ծովա-
խորշերու յատակը: Ամպերը հոն առանց գոյնի կ'երե-
ւին. նոյն իսկ ուրախութիւնը քիչ մը տխուր է հոն.
Բայց պաղպաղուն ջուրերու աղբիւրներ հոն կը բխին
ժայռէն և դեռատի աղջիկներուն աչուրները հոն նը-

ման են սա կանաչորակ աղբիւրներուն, ուր ալեծա-
ծան խոտերու խորքին վրայ երկինքը կը ցոլանայ:

Իմ հայրերս, անյիշատակ ժամանակներէ ի վեր,
նուիրուած էին հեռաւոր նաւագնացութեանց՝ ծովե-
րու մէջ, զորս քու Արգոնաւորդներդ իսկ չճանչնան:
Երբ ես դեռատի էի, լսեցի երգերը բեռային ճամ-
բորդութիւններու. զիս օրօրեցին յիշատակովը ծփուն
սառոյցներու, միգամած կաթնաթոր ծովերու և կըղ-
զիներու՝ ուր բնակող թռչունները, կ'երգեն իրենց
ժամերուն և որոնք երբ կը սկսին թռչիլ՝ երկինքը
կը մթազնեն:

Պաղեստինի Ասորիներէն եկած օտար կրօնքի մը
քահանաները ստանձնեցին կրթութեանս հոգը: Սուրբ
էին ու իմաստուն այդ քահանաները: Անոնք ինծի
սովորեցուցին անվերջ պատմութիւնները Կռոնոսի, որ
երկիրն է ստեղծած և իր տղուն՝ որ, կ'ըսեն, երկա՛ր
ճամբորդութիւն մըն է ըրած երկրիս վրայ: Անոնց տա-
ճարները երեք անգամ բարձր են քուկինիդ պէս, ո՛վ
Եւրիւթմի, ու կը նմանին անտառներու, միայն թէ
անոնք հաստատուն չեն ու կը կործանին հինգ կամ
վեց հարիւր տարի յետոյ. քմայքներն են անոնք բար-
բարոսներուն, որոնք կ'երեւակայեն թէ կարելի է բա-
րի բան մը ընել կանոններէն դուրս զորս գծեցիր
դուն քու ներշնչեալներուդ, ո՛վ Բանականութիւն:
Բայց այդ տաճարները հաճելի կը թուէին ինծի. քու
աստուածային արուեստդ ուսումնասիրած չէի. ես
Աստուած կը գտնէի հոն: Տաղերգներ կ'երգէին հոն
զոր ես կը լիչեմ դեռ. «Ողջոյն, ծովու աստղ... թագու-
հի անոնց որ կը հեծկտան արցունքներու այս հովի-
տին մէջ» և կամ «Վարդ խորհրդաւոր, փղոսկրէ աշ-
տարակ. Տուն ոսկեայ, Աստղ առաւօտու...» Լսէ,

աստուածունի, երբ կը յիշեմ այդ երգերը, հոգիս կը հալի, հաւատուրաց կը դառնամ գրեթէ: Ներէ ինձ այս ծիծաղելիութիւնը, չես կրնար երեակայել հմայքը զոր բարձրոս կախարդները դրած են այդ քերթ-ուածներուն մէջ, և որքան սուղի կը նստի ինծի հետեւի ամենամերկ բանականութեան:

Եւ յետոյ գիտնայիր թէ ո՞րքան դժուարին դարձած է քեզ սպասարկելը Ազնուակալութիւնը վերաձեր է ամբողջ: Սկիւթացիք տիրած են աշխարհին: Չկայ այլեւ ազատ մարդոց հանրապետութիւնը. այլ թագաւորներ միայն կան՝ սերած թանձր արիւնէ մը, վեհափառութիւններ՝ որոնց վրայ պիտի խնդայիր: Ծանրախոհ Հիպէրբորէներ թեթեամիտ կը կոչեն քեզ ծառայողները... Ահաւոր համապուշտութիւն մը, — բոլոր յիմարութեանց միարանութիւն, — կապարեայ կափարիչ մը կը տարածէ աշխարհի վրայ, որուն տակ շնչահեղձ կ'ըլլան մարդիկ: Մինչև իսկ անոնք որ կը պատուեն քեզ ու գութը կը շարժեն: Կը յիշեմ այն Կալէդոնիացիին որ յիսուն տարի կ'ընէ, մուրճի հարուածներով խորտակեց տաճարդ, թուլէ փոխադրելու համար զայն: Այսպէս կ'ընեն ամէնքն ալ... Ես գրեցի՝ քու սիրած քանի մը պատուէրներուդ համաձայն, ո՞վ աստուածածնունդ, կեանքը երիտասարդ աստուածոյն՝ որուն ծառայեցի մանկութեանս ատեն. եփիմերիսի մը նման կը վարուին ինծի հետ. ինծի կը գրեն, հարցնելու թէ ի՞նչ է առաջադրած նպատակս. անոնք կը սիրեն մի միայն տրապէզեան իրենց սեղանը արգասաւորող բաները: Եւ ինչո՞ւ համար կը գրեն աստուածներու կեանքը. ո՞վ երկինք, բայց եթէ սիրցնելու համար աստուածայինը որ անոնց մէջ կար ու ցոյց տալու որ այդ աստուածայինը դեռ կենդանի է ու պիտի չաւիտեան ապրի մարդկային հոգիին մէջ:

Կը յիշեմ այն օրը, Դիոնիզոդորոսի իշխանութեան ատեն, երբ փոքրիկ տղեղ հրեայ մը որ Ասորիքի յունարէնը կը խօսէր, եկաւ հոս, չրջեցաւ տաճարներուդ դաւիթը, առանց քեզ հասկնալու, ան սխալ կարդաց արձանագրութիւններդ, ու քու ծոցիդ մէջ գտնել կարծեց խորան մը՝ նուիրուած աստուծոյ մը, որ անձամբ աստուածը պիտի ըլլար: Եւ, ուրեմն, այդ փոքրիկ հրեան յաղթեց անոր. հազար տարի շարունակ մարդիկ քեզ կուռքի տեղ դրին, ո՞վ ճշմարտութիւն, հազար տարի շարունակ, աշխարհը անապատ մըն էր, ուր ոչ մէկ ծաղիկ կը ծաղկէր: Ամբողջ այդ չրջանին լուռ էիր դուն, ո՞վ Սալպինքս, փողար մտածման: Աստուածունիդ կարգի, պատկեր երկնային հաւասարակշռութեան, մարդիկ յանգապարտ էին քեզ սիրելուն համար, ու, այսօր որի գին խղճամիտ աշխատանքի մենք յաջողած ենք մօտենալ քեզի, կը մեղադրեն մեզ թէ մարդկային մտքին դէմ ոճիր ենք գործած՝ խորտակելով չղթան, զոր կ'արհամարհէր Պրդատոն:

Դուն ես միայն երիտասարդ, ո՞վ Կորա, դուն միայն անբիծ ես, ո՞վ Կոյս, դուն միայն առողջ ես, ո՞վ Հիգիա, դուն միայն զօրաւոր ես, ո՞վ Յաղթանակ:

Կը պահես դեռ Ոստանները, ո՞վ Պրոմաքոս, դուն ունիս ինչ որ պէտք է Արէսին, ո՞վ Արէս, խաղաղութիւնն է քու նպատակդ, ո՞վ խաղաղարար:

Օրէնսդունի, աղբիւր ճշմարիտ սահմանադրութեանց: Ռամկավարութիւն, որուն հիմնական վարդապետութիւնն է թէ՛ ամէն բարիք ժողովուրդէն կը բխի, և թէ հոն ուր չկայ հանճարը սնուցանող ու ներշնչող ժողովուրդ, ոչինչ կայ. սորվեցուր մեզի աղամանդը զատել պիղծ նիւթերէն:

Նախախնամութիւն Արամազդի, երկնային գործաւորուհի, մայր ամէն ճարտարարուեստի, պահապան աշխատանքի, ո՛վ Երգանէ, դուռն որ քաղաքակրթութեամբ աշխատաւորին աղնուականութիւնը կը կազմեն եւ զայն այնքան բարձր կը դասեն պղերգ Սկիւթացիէն: Իմաստութիւն, այն որուն Զեւս ծընունդէ տուաւ ինքնիր վրայ գալարուելէ յետոյ, խորապէս չնչելէ վերջ, դուռն որ կը բնակին հօրդ մէջ, միացած իսպառ իր էութեան. դուռն՝ որ իր ընկերն ես եւ իր խղճմտանքը. Զեւսի՝ ուժ, կայծը որ կը բռնկցնեն եւ վառ կը պահեն հերոսներուն եւ հանճարի մարդոց մէջ, կատարեալ հոգեպաշտներ դարձուր մեզ: Այն օրը որ Աթենացիք եւ Հռոքոսցիք կռուեցան զոհարերութեան համար, դուռն նախընտրեցիր բնակիլ Աթենացւոց քով, իբրեւ աւելի իմաստուններու: Քու հայրդ, սակայն, վար իջեցուց Պղուտօսը սակեվառ ամպի մը մէջ՝ Հռոքոսցիներու ոստանին վրայ, վասնզի անոնք եւս յարգանք մատուցած էին իր դստեր: Հռոքոսցիք հարուստ եղան, այլ Աթենացիք ունեցան միտքը, այսինքն ճշմարիտ ուրախութիւնը, յաւիտենական զուարթութիւնը, սրտի աստուածային մանկութիւնը:

Մարդկութիւնը միայն քեզի դառնալով պիտի փրկուի, ժխտելով իր բարբարոս կապերը: Վազենք, հասնինք խմբովին: Ի՜նչ գեղեցիկ օր այն օրը երբ բոլոր քաղաքները որոնք վերցուցած են մասնիկներ քու տաճարէդ, Վենետիկ, Փարիզ, Լոնդոն, Կոպէնհագ, պիտի վերաշինեն իրենց գողօնները, պիտի կազմեն սրբազան թափօրներ, քեզի բերելու համար իրենց ունեցած բեկորները, ըսելով. «Ներէ՛ մեզ, աստուած ծուհի, գիշերուան չար ոգիներէն փրկելու համար էր

ատիկա:» Ու պիտի վերաշինեն քու որմերդ սրինգի ձայնով, քաւելու համար վատահամբաւ Լեզանդրի ոճիւրը: Ապա անոնք պիտի երթան Սպարտա՝ անիծելու հողը ուր եղաւ այդ միջին սխալանքներուն տիրուհին, եւ անարգելու զայն, որովհետեւ ոչ եւս է ան: Լիահաւատ քու վրադ՝ պիտի դիմադրեմ իմ ճակատագրական խորհրդատուներուս, իմ սկեպտիկութեանս՝ որ կասկածելի կը դարձնէ զիս ժողովուրդին, իմ մտատանջութեանս՝ որ երբ ճշմարիտը գտնուած է, դեռ որոնել կու տայ ինձ զայն, իմ քմայքիս՝ որ երբ բանականութեան ձայնը հնչած է ալ, կ'արգիլէ ինձ հանդստանալէն: Ո՛ր Արքէգետ, իտէալ զոր հանճարի մարդը կը մարմնացնէ իր գլուխ դործոցներուն մէջ, ես կը նախընտրեմ վերջինն ըլլալ տանդ մէջ քան առաջինը՝ այլուր: Այո, ես պիտի կառնիմ տաճարիդ պատուանդանին, պիտի մոռնամ քու կիներդ դուրս ամէն կարգապահութիւն. սիւնակեացը պիտի ըլլամ քու կոթողներուդ, քու քովթարդ խցիկս պիտի ըլլայ: Ու, աւելի դժուարը, քեզի համար, պիտի ըլլամ, եթէ կարենամ, աններող, միակողմանի, միայն քե՛զ պիտի սիրեմ: Կ'ուզեմ սովորիլ քու բարբառդ ու մոռնալ մնացեալը: Անիրաւ պիտի ըլլամ անոնց նկատմամբ որ չեն հպիր քեզ, ծառան պիտի դառնամ զաւակներուդ յետինին: Արդի բնակիչները երկրին զոր դո՛ւն տուիր Երեքթէի, պիտի փառաւորեմ, պիտի փայփայեմ ես: Սիրել պիտի փորձեմ մինչեւ իրենց թերութիւնները, պիտի համոզեմ ինքզինքս, ո՛վ Հիպպիա, որ ձիաւորներէ սերած են անոնք որ կը աօնեն՝ բարձր ծոփորիդ՝ մարմարին վրայ՝ իրենց յաւիտենական տօնը: Պիտի փրցնեմ սրտէս բոլոր լարերը, որոնք բանականութիւն ու հարազատ արուեստ չեն: Սիրելէ պիտի դադրիմ հիւանդութիւններս, ու հնքզինքէս

ախորժելէ՝ տենդի վայրկեանիս: Ո՛ւժ տուր իմ ան-
յողդողդ որոշումիս, ո՛վ Փրկիչ, ազատէ՛ զիս, ո՛վ
դուն, որ կը փրկես:

Ի՛նչ գեղարութիւններ, արդարեւ, կը նախատե-
սեմ ես. մտքի ի՛նչ սովորութիւններ ունիմ փոփո-
խելիք. հմայիչ որքա՛ն յիշատակներ պէտք է պոկեմ
սրտէս: Պիտի փորձեմ, բայց ապահով չեմ: Քեզ ուշ
ճանչցայ, կատարեալ գեղեցկութիւն: Կարօտներ ու
տկարութիւններ պիտի ունենամ: Փիլիսոփայութիւն
մը, թիւր անտարակոյս, մղեց զիս հաւատալու որ,
բարին ու չարը, հաճոյքն ու վիշտերը, գեղեցիկն ու
տգեղը, բանականութիւնն ու յիմարութիւնը կը ձեւա-
փոխուին իրարու մէջ այնքան աննշմարելի երանգ-
ներով, որքան երանգները աղաւնիի մը վզին: Ոչինչ
չսիրել, չատել ոչինչ բացարձակապէս, իմաստութիւն
մըն է ուրեմն: Եթէ ընկերութիւն մը, եթէ փիլիսո-
փայութիւն մը, եթէ կրօնք մը կարենար ունենալ
բացարձակ ճշմարտութիւն մը, այդ ընկերութիւնը,
այդ փիլիսոփայութիւնը, այդ կրօնքը պիտի յաղթած
ըլլար միւսներուն ու հիմա առանձին պիտի ապրէր:

Բոլոր անոնք որ ցարդ իրաւունք ունենալ կար-
ծեցին՝ սխալեցան, պայծառօրէն կը տեսնենք ատիկա:
Կրնանք առանց յիմար անձնապատանութեան հա-
ւատալ որ ապագան մեզ պիտի չդատէ, ինչպէս կը
դատենք մենք անցեալը: Ահաւասիկ սրբապղծութիւն-
ներ որ կը թելադրեն ինձ իմ խորապէս խաթար-
ուած միտքս: Գրականութիւն մը որ քուկինիդ նը-
ման պիտի ըլլար առողջ, ամէն կերպով ձանձրոյթ
միայն պիտի առթէր հիմա:

Կը ծիծաղիս պարզամտութեանս վրայ: Այո,
ձանձրոյթ... Ապականած ենք, ի՛նչ ընել: Աւելի ա-
ռաջ պիտի երթամ, աստուածուհիդ ուղղափառ, ու
ըսեմ քեզի սրտիս մտերիմ ապականութիւնը: Չեն

բաւեր բանականութիւնն ու ողջմտութիւնը. բանաս-
տեղծութիւն կայ սառուցատառ Սարիմոնին եւ Թը-
րակիոյ գինովութեանը մէջ: Դարեր պիտի գան, երբ
աշակերտներդ պիտի համարուին ձանձրոյթի աշակերտ-
ներ: Աշխարհը աւելի մեծ է քան կը կարծես դուն: Եթէ
տեսած ըլլայիր բեւեռի ձիւներն ու հարաւի երկնքին
խորհուրդները, ո՛վ աստուածուհիդ միշտ խաղաղ, ճա-
կատդ այնքան պայծառ պիտի չըլլար. գլուխդ, աւելի
լայն, այլատեսակ գեղեցկութիւններ պիտի ընդգրկէր:

Ճշմարիտ ես դուն, կատարեալ ու անկեղծ, քու
մարմարիտնդ ոչ մէկ բիծ ունի, բայց Սուրբ Սոփիայի
տաճարը, որ Բիւզանդիոն կը գտնուի, նոյնպէս լառաջ
կը բերէ աստուածային տպաւորութիւն մը իր աղիւս-
ներով ու գաճերով: Երկնակամարի պատկերն է ան:
Պիտի խորտակուի. բայց եթէ քու գաւիթդ պէտք էր
ըլլար ամբողջ մը պարփակելու չափ լայն, պիտի խոր-
տակուէր ան ալ:

Մոռացումի անսահման գետ մը կը քաշէ կը տա-
նի մեզ անանուն խորխորատի մը գիրկը: Ո՛ր ան-
դունդ, դուն ես միայն Աստուածը: Բոլոր ժողովուրդ-
ներու արցունքները ճշմարիտ արցունքներ են: Բոլոր
իմաստուններու երազանքները ճշմարտութեան մաս
մը կը պարփակեն: Այս աշխարհիս վրայ ամէն ինչ
խորհուրդ է եւ երազ: Աստուածները կ'անցնին մար-
դոց նման, ու լաւ պիտի չըլլար եթէ յաւիտենական
ըլլային անոնք: Հաւատքը զոր ունենանք՝ երբեք չըղ-
թայ մը ըլլալու չէ: Անոր հանդէպ իր պարտքը կա-
տարած է մարդ, երբ խնամքով գլորած է զայն ծիրա-
նի պատանքի մը մէջ ուր կը քնանան մեռած աս-
տուածները:

ԵՐԵՄՍ ՌԸՆԱՆ

ԱՆԳՈՐԾՈՒԹԻՒՆ

I

Առտու, գործաւորները երբ արհեստանոց կը հասնին, գործատեղին կը գտնեն ցուրտ ու մռայլ, աւերակի մը տրտմութեան պէս: Մեծ սրահին խորը լռած է մեքենան. իր բարակ թեւերով աներեր ա-նիւններով, քիչ մը աւելի մելամաղձոտութիւն կը դնէ հոն, ահ որուն շունչն ու շարժումը առհասարակ կ'ոգեկորէ ամբողջ գործանոցը, աշխատանքի հանդէպ խիստ հսկայի մը տրոփիւնով:

Գործարանատէրը կ'իջնէ իր փոքրիկ գրասենեակը: Թախծոտ դէմքով մը ան իր բանւորներուն, կ'ըսէ.

— Տղա՛քս, այսօր գործ չկայ... Այլեւս ապըսպարանքներ չեն ըլլար, ամէն կողմէ հակայանձնարարութիւններ կ'ստանամ: Ապրանքները ձեռքս՝ պիտի սպասեմ: Սեպտեմբեր այս ամիսը, որուն վրայ յոյսս դրեր էի, կարեւոր աշխատանքները այս ամիսը, կ'սպառնայ փճաչնել միւս տարիները, ամէնէն ապահով վաճառատունները... պէտք է ամէն աշխատանք կանգնեցնել:

Ու երբ անիկա կը տեսնէ որ գործաւորները իրարու երես կը նային տուն վերադառնալու և հետեւալ օրուան անօթութեան վախով, աւելի ցած ձայնով ան կ'աւելցնէ.

— Ես անձնատէր չեմ, ո՛չ, կ'երդնում ձեզի... իմ կացութիւնս նոյնքան ահաւոր է, աւելի ահաւոր

թերեւ, քան ձերինը: Ութը օրուան մէջ ես յիսուն հազար ֆրանք կորսնցուցի: Աշխատանքը այսօր կը դադրեցնեմ, վիհը աւելի չխորացնելու համար, ու ես ամսոյս 15-ի պայմանաժամին վճարելիք գումարիս առաջին սուերը դեռ չունիմ... Տեսէ՛ք, ես կը խօսիմ ձեզի, որպէս բարեկամի. ձեզմէ՛ ոչինչ չեմ պահեր: Դատարանի վճիռը գործադրող պաշտօնեաները վաղը հաւանօրէն հոս ըլլան պիտի: Յանցանքը մերը չէ, այնպէս չէ: Մենք մինչև վերջ պայքարեցանք: Այս տաքնապալի պահերը անցընելու համար պիտի ուզէի օգնել ձեզի, բայց ա՛յլ լմնցաւ, զգետնուած եմ, ալ-եւս բաժնելիք հաց չունիմ:

Եւ ահա գործատէրը կը մեկնէ անոնց իր ձեռքը: Բանւորները լուռ կը սեղմեն անոր ձեռքը: Ու մի քանի րոպէ անոնք հոն կը մնան, բռունցքնին սեղմած՝ դիտելով իրենց անշահ գործիքները: Ուրիշ առաւօտներ, սկսած արեւածագէն, խարտոցները կ'երգէին, մուրճերը կը լսեցնէին հարուածներու կշռոյթը, իսկ այդ բոլորը արդէն քնանալ կը թուին սնանկութեան փոշիին մէջ Յաջորդ շարժու քսան-երեսուն ընտանիքներ ուտելիք պիտի չունենան: Գործարանին մէջ աշխատող մի քանի կիներ՝ իրենց աչքերուն ծայրը արցունքներ ունին: Այրերը կ'ուզեն աւելի կտրիճ երեւի: Անոնք կ'ըսեն թէ անօթութենէ մարդ չի մեռնիր ֓արիզի մէջ:

Ու երբ գործատէրը կը հեռանայ անոնց քովէն, ու անոնք անոր մեկնիլը կը տեսնեն, ութը օրուայ հնչուողին ներքե կ'ըսեն՝ խորտակուած գուցէ աւելի մեծ դժբախտութենէ մը զոր անիկա չի խոստովանիր, մէկիկ մէկիկ կը հեռանան անոնք, սրահին մէջ շնչահեղձ, կոկորդիսին սեղմուած, ցուրտը կուրծքերնուն

տակ, որպէս թէ մեռելի մը սենեակէն դուրս կ'ելլէին: Մահը, աշխատանքն էր, որուն կմախքը չարագուշակը է խաւարին մէջ:

II

Գործաւորը դուրսն է, փողոցին մէջ, սալայտտակին վրայ: Ան մայթերը անընդհատ երեք շարաթ կոխկռտեց, առանց գործ գտնելու: Դռնէ դուռ գնաց իր բազուկները, իր ձեռքերը, ամբողջ էութիւնը տրամադրելու փոյթ չէ ինչ գործի, ըլլայ ամենէն ծանրը, ամենէն մահացնող: Բոլոր դուռները մնացին փակ:

Այն ատեն գործաւորը տրամադիր եղաւ կէս գնով աշխատելու: Դուռները փակ մնացին վերստին: Եթէ առանց դրամի ալ աշխատէր՝ նորէն պիտի չպահէին զինք: Ասիկա անգործութիւնն է, ահաւոր անգործութիւն, որ մանատներու մահազանգը կը հնչէ: Պանքիկան կասեցուցէր է ամբողջ ճարտարարուեստը, ու դրամը, անարգ դրամը պահուեր է:

Ութ օր վերջ, ալ լմնցած էր: Գործաւորը իր գերագոյն փորձը կ'ընէ, ու ձեռնունայն, թշուառութենէ յոգնարեկ՝ դանդաղօրէն տուն կը վերադառնայ: Անձրե կը տեղայ: Այդ իրիկուն, Փարիզը թաղմանական բան մը ունի ցեխին մէջ: Կը քալէ մարդը անձրեի տարափին տակ, առանց անոր տեղալը զգայու, իր անօթի ըլլալը առանց իմանալու՝ ան կանգ կ'առնէ քիչ մը ուշ տուն դառնալու համար: Կը ծռի Սէնի մէկ պատուարին եզերքն ի վար, բարձրացած ջուրերը մեծ աղմուկով մը կը վազեն, կամուրջին կամարակալին մօտ փրփուրներու սպիտակ ցայտումները

կը ձեղքուին: Ան ալ աւելի կը ծռի, ջուրին վիթխարի հոսանքը կ'անցնի իր ներքեւէն, կատաղի կոշ մը արձակելով իրեն: Ան ինքնիրեն կ'ըսէ. վատաստութիւն պիտի ըլլար ատիկա, ու կը հեռանայ:

Անձրեւը դադրած է: Լոյսը կը բոցավառի գոհարավաճառներու ցուցափեղկին մէջ: Եթէ ապակի մը խորտակելու ըլլար, ան մէկ ափով տարիներու իր հացը պիտի կորզէր: Ծաշարաններու խոհանոցները կը լուսավառին, և սպիտակ մարմաշներու ետեւը, ան ճաշողներ կը նշմարէ: Կ'արագացնէ իր քայլերը. արուարձան կը բարձրանայ, երկայնքն ի վեր խորովարաններու երչիկավաճառներու, ծաղարաններու, շատակեր ամբողջ փարիզին որ ինքզինքը կը ցուցադրէ անօթութեան պահերուն:

Առտուն երբ կ'ինն ու աղջիկը կուլային, գիշերը հաղ բերել խոստացաւ: Մութը կոխելէն առաջ չհամարձակեցաւ գալ անոնց բնիւթ թէ ստած էր: Քալած ատեն ինքիրեն հարց կուտայ թէ ինչպէս պիտի յայտնէ իր պատմելիքը, որպէսզի համբերութիւննին չհաանի:

Սակայն և այնպէս ան առանց ճաշելու չի կրնար երկար ատեն սպասել: Ինք, սիրով պիտի փորձէր, բայց կ'ինն ու փոքրիկը խիստ տկար են:

Ու, վայրկեան մը. մութալու գաղափարը կ'ուռնենայ: Բայց երբ իր քովէն տիկին մը կամ պարոն մը կ'անցնի, ու անիկա կը մտածէ ձեռքը երկարել, բազուկը կը կարկամի, կոկորդը կը սեղմուի: Ան ցցուած կը մնայ մայթին վրայ, մինչ բարեկիրթ մարդիկ իր քաղցէն դաժան դէմքը դիտելով զայն հարբած կը կարծեն ու կը շեղին ճամբէն:

Փոքրիկը վերը քնացած ձգելով՝ գործաւորին կի-

նը իջած է վար դրան սեմին վրայ: Անիկա բոլորովին նիհար է, կը կրէ պատառէ չըջագգեստ մը: Փողսցին սառ քամիին մէջ ան կը դողդողայ:

Բնակարանին մէջ սչինչ չունի, ամէն ինչ գրաւատուն տարած է: Առանց աշխատելու ութ օր կը բաւէ տունը դատարկելու: Նախընթած օրը, անիկա հասկածառի մը ծախսեց իր խշտեակին վերջին բոռ մը բուրդը, և այսպէս խշտեակն ալ գնաց, ու հիմայ կը մնայ միայն կտաւը: Ջայն կախած է պատուհանին առջևը՝ օդին մուտքը արգելելու համար, որովհետեւ փոքրիկը շատ կը հազայ:

Ամուսնին առանց բան մը քնելու ինք ևս փրնտուեց ճար մը: Բայց անդործութիւնը այրերէն աւելի կիները հարուածեց: Իր գաւթին մէջ, գծրախտ կիներ կան որոնց հեծկտուքը կը լսէ ամբողջ գիշերը: Մայթի մը անկիւնը անիկա հանդիպեցաւ անոնցմէ մէկուն՝ ուրիշ մը մեռաւ, երրորդ մը անհետացաւ:

Ինք բարեբախտաբար, այր մը սէրի, ամուսին մը, որ չի խմեր: Հանգիստ պիտի ըլլային եթէ անգործութեան օրերը զիրենք ամէն ինչէ չմերկացնէին:

Ան ունեցած վարկերը ապառնեց, պարտք ունի հաղադործին, նպարտվածառին մրգավաճառին, ու ալ չհամարձակակիր անցնիլ խանութներուն առջևէն: Կէս օրէն վերջ քսան սու փոխ առնելու համար իր քրոջը քով գնաց, բայց հոն ևս գտաւ այնպիսի թշուառութիւնը մը որ սկսաւ, արտասուիլ: Առանց բան մը լսելու, ու երկուքն ալ, ինքը և քոյրը, միասին երար ժամանակ լացին: Մեկնած ատեն, խոստացաւ կտոր մը հաց տանիլ իրենց, եթէ ամուսինը բան մը բերած տուն վերադառնար:

Ամուսինը չի վերդառնար: Անձրեւը կը տեղայ, բայց անիկա դրան տակը կը պատսպարուի, անձրեւի մեծ կալլ ակներ կը շքթեն իր ոտքերուն ներքեւ: ջրափոշի մը կը թափանցէ իր բարակ չըջագգեստէն ներս: Մերթ համբերութիւնը կ'սպառի, դուրս կ'ելլէ, հակառակ անձրեւի տարափին կ'երթայ մինչև փողոցին ծայրը, տեսնելու համար թէ չի'նչմարեր արդեօք հեռուէն ճամբուն վրայ ան զոր կ'սպասէ: Ու երբ կը վերադառնայ, թրջուած է, ձեռքերը կ'անցնէ իր մագերուն, զանոնք չորցնելու համար, վերստին կը համբերէ տենդի կարճ սարսուռներէ գնցուած:

Անցորդներու երթեւեկը կը մշտէ զինք: Բոլորովին կը կծկուի ոչ ոք չանհանգստացնելու համար: Մարդիկ կը նային իր երեսն ի վեր, ու ան կ'զգայ ատեն ատեն տաք շունչեր որ իր վիզին կը հպին: Ամբողջ կասկածելի փարիզը, փողոցը իր ցեխով, իր դմնդակ պայծառութեամբ, կառքերու թաւալումով, կարծես կ'ուզեն զինքը բռնել նետել գետին մէջ: Անօթի է. ան ամենուն կը պատկանի: Դիմացը հացագործ մը կայ. կը մտածէ փոքրիկին, որ վերը կը քնանայ: Ապա, երբ ամուսինը վերջապէս կը տեսնուի, ստուերի մը նման տուններու երկայնքն ի վար քալելով, ան կը խոյանայ, կը դիտէ զայն անձկութեամբ: — Է՛ նայինք, կը կակաղէ:

Այրը, չի պատասխաներ, գլուխը կը ծռէ: Այն ատեն, առաջ ինք կը բաձրանայ վեր, գունատ մեռելի մը նման:

Վերը, փոքրիկը չի քնանար: Ան արթնցած է, կը մտածէ, սեղանին մէկ անկիւնը պլպլացող տշտակին վերջին վնացորդին գիմաց: Ու չես գիտեր ինչ նրէշային և սրտաճմլիկ բան կ'անցնի խամրած գծերով

և հասունցած կանացի լուրջ երեւոյթով այս եօթը տա-
րու աղջկան դէմքին վրայ:

Ան նստած է սնտուկին եզերքը որ իրեն անկողին
կը ծառայէ: Իր մերկ ոտքերը կը կախուին դողդողուն.
հիւանդկախ իր պուպրիկի ձեռքերը դէպի կուրծքը կը
տանին զինք ծածկող քուրջերը: Հոն, այրուցք մը
կ'զգայ ան, կրակ մը զոր պիտի ուզէր մարել: Անիկա
կ'երազէ:

Ան ընաւ խաղալիկ ունեցած չէ. դպրոց երթալ չի
կրնար, որովհետեւ կօշիկ չունի: Երբ աւելի փոքրիկ
էր, կը յիշէ որ մայրը զինք արեւը կը հանէր: Բայց
ասիկա շատոնց է: Հարկ եղաւ տունէն փոխադրուիլ
ու այդ օրէն ի վեր, իրեն կը թուի թէ սաստիկ ցուրտ
մը փշած է տանը մէջ, և ահա անիկա այլեւս գոհ չէ.
շարունակ անօթի է:

Ասիկա անյատակ բան մըն է որուն մէջ ան
կ'իջնէ, առանց զայն կ'արենալ հասկնալու: Ուրեմն
բոլոր մարդիկ եւս անօթի են: Եւ սակայն ան ջանաց
ատոր վարժուիլ, ու չկարողացաւ: Կը խորհի թէ
շատ փոքր է, թէ պէտք է մեծնայ հասկնալու համար:
Իր մայրիկը գիտէ ան կ'առնէ այդ բանը զոր աղոցմէ
կը պահեն: Եթէ համարձակելու ըլլար, անոր պիտի
հարցնէր ո՞վ այսպէս ձեզ աշխարհ կը բերէ որ դուք ա-
նօթի մ'նաք:

Եւ յետոյ, իրենց տունը որքան տգեղ է: Ան կը
դիտէ պատուհանը ուր խշտակին կտաւը կը շարժուի.
մերկ վնասուած պատերը, ձեղնայարկի այս քովի զոր
անգործութիւնը իր յուսահատութեամբ կ'աղաթտէ: Իր
անգիտութեան մէջ, ան կը կարծէ երազած ըլլալ
ողջողաղող առարկաներով լի գաղջ սենեակ մը, ան
իր աչքերը կը փակէ վերստին ասիկա տեսնելու համար,

և, իր նրբացած արտեւանունքներուն ընդմէջէն, աշ-
տանակին նշույլը կը դառնայ ոսկեգոյն մեծ շողշողում
մը որուն մէջ պիտի ուզէր մտնել: Բայց քամին կը
փչէ, պատուհանէն այնպիսի օդի հոսանք մը կուգայ որ
ան հազի նոպայի մը բռնուած է: Անոր աչուքները
արցունքներով լեցուն են:

Ատենօք կը վախնար երբ զինքը մինակ կը ձգէին.
հիմա, փոյթն իսկ չէ: Որովհետեւ նախընթաց օրուքնէ
ի վեր ճաշած չեն: ան կը մտածէ որ մայրիկը վար է
իջեր հաց փնտռելու: Եւ այս միտքը զինք կ'ուրախաց-
նէ: Ու իր հացը բոլորովին մանր կտորներու վերածէ
պիտի, կամաց կամաց զանոնք մաս առ մաս պիտի
կտրէ: Ան պիտի խաղայ իր հացին հետ:

Մայրիկը վերադարձեր է, հայրը դուռը փակած է:
Փոքրիկը շատ զարմացած կը դիտէ անոնց երկուքին
այ ձեռքերը, և որովհետեւ անոնք ոչինչ չեն բեր,
վայրկեան մը յետոյ, ան երգող եղանակով մը կը կրկն-
նէ.

— Անօթի եմ, անօթի եմ, Հայր՝ գլուխը կ'առնէ իր
ձեռքերուն մէջ, մութին մէջ ան իւր մը, ան կը
մնայ խորտակուած, ուսերը լոսմոյն հեծկլտուքներով
ցնցուած: Մայր՝ իր արցունքները զսպած՝ կուգայ
քնացնել փոքրիկը: Չայն կը ծածկէ բնակարանին մէջ
գտնուող զգեստներով. կը յանձնարարէ խելացի ըլլալ
և քնանալ: Բայց աղջնակը, որուն ախանքները ցուրտէն
և քնանալ: Բայց աղջնակը, որուն ախանքները ցուրտէն
կը կափկափեն, և որ կ'զգայ թէ կուրծքին կրակը զինք
աւելի կ'այրէ, կը դառնայ աւելի համարձակ. կը կախ-
ուի մօրը վիզէն, ապա, մեղմօրէն կը հարցնէ.

— Ըսէ, մայրիկ, ինչո՞ւ համար անօթի եմք:

ԷՄԻԼ ԶՈԼԱ

Ճգնաւոր մը կ'ապրէր անտառին մէջ, առանց վայրի գազաններէն վախնալու: Ժգնաւորը և գազանները իրարու հետ կը խօսակցէին ու կը հասկնային զիրար:

Օր մը ճգնաւորը երկնցած էր ծառի մը տակ, ուր հաւաքուած էին նոյնպէս, գիշերելու համար, ագռաւ մը, աղաւնի մը, եղջերու մը և օձ մը: Աշխարհիս վրայ չարիքը ինչէն ծնած ըլլալու մասին կենդանիները ճառել սկսան:

Ագռաւը կ'ըսէր.

Չարիքը անօթութենէ յառաջ կուգայ: Երբ անօթի եղած ատենդ կը ճաչես, թառած ոտի մը վրայ և կռնչելով, ամէն ինչ ժպտուն կը թուի, բարի և զըւարթ, բայց միայն երկու օր անօթի կեցիր, և ահա այեւս սիրտ չես ունենար բնութիւնը դիտելու ու կ'զգաս, որ կը յուզուիս: Եւ որչա՞հ չես կրնար մնալ, բոպէ մը հանգիստ չունիս, միսի կտոր մը կ'երեւի ահա աչքիդ, ու աւելի վատը, առանց խորհելու վար կը նետես ինքզինքդ: Մարդիկ իզուր քեզ ճպտտի հարուածներ կը տեղան, կը քարկործեն, չուն ու կատու իզուր զարնել, յափշտակել կը ջանան, դուն չես լքեր: Անօթութիւնը քանիներ այսպէս կ'սպաննէ մեզմէ: Ամբողջ չարիքը անօթութենէ առաջ կուգայ:

Աղաւնին կ'ըսէր.

— Իսկ իմ կարծիքով, չարիքը անօթութենէն չի ծնիր այլ սէրէն: Եթէ մենք առանձինն ապրէինք, այնքան պիտի չտառապէինք, կամ գոնէ առանձինն պիտի տառապէինք, մինչդեռ մենք զոյգ կ'ապրինք. ահա ընկերդ այնքան կը սիրես որ ալ հանգիստ չունիս ու միայն իր մասին կը մտածես: Արդեօք ան ճաշած

տաքութիւն ունի: Ու երբ ան քիչ մը կը հեռանայ իր բարեկամէն, ինքզինքը բոլորովին կորսուած կ'զգայ չարունակ կը խորհի թէ անգղ մը գայն տարած է թէ իան մարդոց ձեռքը անցած է: Ու կ'սկսի գայն փնտռել նք եւ: Կ'իյնայ տանջանքի մէջ, ըլլայ մազիլներուն մէջը անգղի մը, ըլլայ ցանցի մը վերտերուն խորը: Իսկ եթէ ընկերդ կորսուած է, ալ չես ճաչեր, ալ չես ըմպեր, միայն կը փնտռես ու կուլաս: Մեզմէ քանիներ կը մեռնին այսպէս:

Օձը կ'ըսէր,

— Ոչ, չարիքը անօթութենէ և սէրէն չէ որ կը առաջանայ, այլ չարակամութենէ: Եթէ մենք հաշտ դարտ ապրէինք, եթէ կռիւ չփնտռէինք, այն ատեն ամէն ինչ լաւ պիտի ընթանար, մինչդեռ երբ քու կամքիդ հակառակ բան մը տեղի կ'ունենայ, կը զայրանաս և ամէն ինչ դատողութիւնդ կը խափանէ: Ու միմիայն կը մտածես քու բարկութիւնդ թափել մէկուն վրայ, և ահա խենդեցածի պէս կը ճչաս, կը գայարիս, և կը փնտռես մէկը խածելու: Այ ոչ ոքի համար գութ չունիս, կը խածնես հայրդ ու մայրդ, ինքզինքդ կ'ուտես, ու բարկութիւնդ կը դառնայ պատճառ կորուստիդ: Ամբողջ չարիքը հետեւանք է չարասրտութեան:

Եղջերուն կ'ըսէր,

— Ո՛չ, չարիքը ոչ չարասրտութեան, ոչ սիրոյ և ոչ ալ անօթութեան մէջ է, այլ վախի եթէ կարելի ըլլար չվախենալ, ամէն բան լաւ պիտի ընթանար: Եւ վաղելու համար մեր ոտքերը թեթեւաշարժ են, զօրեղ ենք մենք: Փոքրիկ կենդանիէ մը ինքզինքնիս կրնանք պաշտպանել եղջիւրի հարուածներով, իսկ մեծին առաջապանել եղջիւրի հարուածներով, իսկ մեծին առաջապանել իսկ ինքու տանք, բայց չվախնալ կարելի բան չէ: Զեւէն խոյս կու տանք, բայց չվախնալ կարելի բան չէ: Բաւական է որ ճիւղ մը ճարճատէ, անտառին մէջ ախ-

րեւ մը շարժի, և դուն կը գողգողաս յանկարծ սար-
սափէդ սիրտդ կսկսի զարնել, կարծես հիմա կուրծքէդ
դուրս պիտի պոսթկայ ան: Ուրիշ անգամ, ճաղար
մըն է կ'անցնի, թռչուն մըն է կը շարժէ իր թեւերը,
կամ փոքրիկ ծղիկ մըն է որ գետինը կ'իյնայ, և արդէն
ինքզինք հետապնտուած կ'զգաս գազանի մը կողմէ
ու դէպի վտանգ կը դիմես: Երբեմն, շունէ մը խոյս
տալու համար, կ'իյնաս որսորդին առջեւ, երբեմն սար-
սափահար, կը վազես չգիտես ուր. ոտու մը կը կա-
տարես, կը գլորի անդունդի մը մէջ ուր մահը կը գրտ-
նես: Մէկ աչքդ բաց կը քնանաս, միշդ արթուն
միշտ լեզուպատառ: Երբեք խաղաղութիւն: Զարիքի աւ-
րողջ պատճառը վախին մէջն է:

Այն ատեն ճգնաւորը ըսաւ.

— Ոչ անօթութենէ, ոչ սէրէ, ոչ չարակամութենէ, ոչ
վախէ յառաջանան մեր դժբախտութիւնները այլ մեր
կազմուածքէն իսկ, որովհետեւ ան է որ ծնունդ կու-
տայնէ անօթութեան, ե՛ւ սիրոյ, ե՛ւ չարակամութեան
ե՛ւ վախին:

ԼԵՕՆ ԹՈԼՍՏՈՅ

ԴՆԻԱՃԱՆԸ

Նուագախումբը շուտով պիտի սկսի «Նուն-
գարական Ռարոտին»: Վերջին չափերուն մէջ, ներ-
դաշնակութիւն մը կայ, կը յիշե՞ս... ան կը տիրապե-
տէ սրճարանի ամբողջ աղմուկին... է՛, այսպէս, ճիշտ
այդ նուագին ժամանակ զրպանէ մը ատրճանակի
հարուած մը պիտի արձակուի, կտաւին ընդմէջէն,
և թշուառ մը պիտի տապալի... Ա՛յ, այո՛ թշուառ մը:
... Երբեք վճիռի մը գործադրութիւնը աւելի արդար-
եղած պիտի չըլլար...

Վայելչաձեւ խարտիշունհին խոչոր վճիռ աչուընե-
րով, ցած ու դողդողացող ձայնով մը այսպէս կը խո-
սէր իր մօտ նստած բարեկամուհիի մը, յոգնախուճ
այս սրճարանին մէջ, ուր ամէն գիշեր երաժշտական
ընտիր կտորներ կը նուագէին: Մոյթ մը կը բաժնէր
երկու կիները չէկ պիտերով անձէ մը որ սեղանի մը
առջեւ առտնձին նստած էր, և որ կարծես դէպի խար-
տիշունհին հակած էր զայն լսելու համար... Ա՛յ, ան
տիշունհին հակած էր զայն լսելու համար... Եւ վճիռ աչուըներով կիներ շարու-
կեց...

— 1917 Գեղտեմբերին, Սաքսոնիոյ մէջ
Էօթը ֆրանսացի բանտարկեալներ կը պատրաստուէին
խոյս տալ Գերման վրիժառութենէ: Ուրիշ բանտար-
կեալ մը՝ Ռուի անունով, գուշակեց անոնց ծրագիրը.
զանոնք մատնեց անամօթարար, իրրեւ վարձատրու-
թիւն սովորական բանկատեղի մը վերադառնա-
լու համար... Այս դժբախտներէն շատերը սպանուե-
ցան պահակներու կողմէ, Ոմանք ենթարկուեցան անու-
շտք պատիժներու և իրական տանջանքներու, որոնց

ազդեցութեան տակ մին մեռաւ, միւսները ինքզինք-
նին չկրցան երեք գտնել, ու անոնք երդուրնդան
անձամբ լուծել իրենց ընկերներուն վրէժը: Բայց Ռու-
ին աներեւութացի էր: Չինադադարէն ի վեր ի զուր
կը փնտռէին զայն: Եւ ահա գտան անոր հետքը:
Այսեղ է ան, հոս, այս սրճարանին մէջ... Այո, այս
վայրկեանիս: Ինքն է որ պէտք է սպաննուի... Հոչա-
կաւոր նուագը պիտի խեղդէ թնդիւնը...

Քանի մը վայրկեան վերջ, երաժշտապետը ճիւղ-
տով զարկաւ իր գրակալին: Սրճարանին խառնաշփոթ
ձայները պակսեցան: Երաժշտապետին ձեռքը յամրո-
ւէն վար իջաւ... Լարերէն գրեթէ երկնային միմունջ
մը բարձրացաւ... աղմկայարույց, անդամատուած
Ռաբսոնի չէր ասիկա զոր նուագախումբը կ'սկսէր, այլ
Պէրլիոցի օգնանոյններու թեթեւ պալէտը, որ նուրբ
թելը կը հիւսէ հաստատուն բիանիսիֆօնի մը վրայ...

Շէկ պեխերով մարդը լսած ըլլալու չէր անխոհմ
խօսքերը իր գեղանի մերձաւորուհիին, որովհետեւ
զարմանքի ոչ մէկ նշան զոյց տուաւ: Քիչ վերջ, վճա-
րեց իր խմածին դրամը, ոտքի ելաւ և հանդարտօրէն
մեկնեցաւ...

Ամայացած շէնքի մը առջեւ, Նէօլի խորը, ուր
ան կը բնակէր, երբ վար իջաւ, բարակ անձրեւ մը կը
գծէր գիշերուան ստուերը: Խոր լուծիւն մը կը տի-
րէր, ինչպէս կ'ըլլայ գաւառներու մէջ: Նոյնիսկ չա-
րագուշակ...

Մարդը անցաւ նախասենեակէն, մտաւ իր սչ-
խառանոցը, բացաւ ելեկտրական լոյսը, — ու սարսա-
փի ուտում մը...

Սպաննալից երեք մարդիկ կը դիտէին զինք:
Մին ձեռքին մէջ բռնած էր երկար կապոյտ փողով
աւորձանակ մը: Երկրորդը փակեց դուռը և հոն կեցաւ

պատին կրթնած: Ծածկոցը զիրքերով, թուղթերով և
վաւերադրերով ծածկուած էր, յայտնապէս ամէն կողմ
աճապարանքով խառնուած ըլլալ կը թուէր:

— Ի՞նչ կ'ընէք հոս... աղաղակեց մարդը:

— Քեզի կ'ապասէինք Ռուի...

— Ռուի... իմ անունս Մարսէլ Տիւչէմէն է...

— Դուք ինքզինքդ Մարսէլ Տիւչէմէն անուա-
նել տուած ես, բայց Ռուին ես դու... Հոն Գերմա-
նացիք թուղթեր հայթայթեցին քեզ:

— Ի՞նչ կը նշանակէ այս պատմութիւնը... Գեր-
մանացիք... Երբ... Նախ ո՞վ էք դուք: Ես ձեզ տե-
սած չեմ բնաւ:

— Ընչտ է... Այն չորսէն որ Գերմանիայէն փա-
խուստ առելն՝ մէկը միայն քեզ անձնապէս կը ճանչ-
նար, կը յիշէր դէմքդ: Պուրրիատն էր ան: Եւ Պուր-
րիատ փոխադրուեցաւ Ձուիցերիա ապաքինարան մը,
ուր փորձեց ինքզինքը դարմանել՝ բայց մեռաւ կարճ
ժամանակէն... Ո՛ր, ասիկա կը սրտապնդէ քեզ...
Բայց քիչ առաջ, Գաֆէ Լիրիքի մէջ մատնեցիր ինք-
զինքդ, մեզմէ երկու կիներ քու մօտդ դիտմամբ,
պատմեցին յերիւրածոյ մը, որուն ընդունակին հաւա-
տացիր: Ատոր վրայ երաժշտապետին հինգ ոսկի զրկե-
կեցիր որպէզի «Հունգարական Ռաբսոտի»-ն չնուագէ,
յետոյ այնքան դեղնեցար և պեխերդ այնքան սեւցաւ
որ... ի զուր կը ժխտես... նշմարեցին քեզ...

— Պատահմամբ կը լսէի անհաւանական մահ-
ուան մը մասին յայտարարութիւն մը, անհրաժեշտ
եղածը ըրի զայն արգիլելու համար... Պատուաւոր
մարդու իմ պարտականութիւնս էր... Անունս Մար-
սէլ Տիւչէմէն է և ոչ թէ Ռուի, դուքս ելէք տու-
նէս...

Դուքս ելլել... կը զուարճանա... լսէ Պուրրիատ

մեռած չէ... մենք իր մահուան տարածայնու-
թիւնը ըրինք, որպէս զի դուն չկասկածիր: Բայց ան
միշտ կ'ապրի. Հեռաձայնով լուր տուինք իրեն, հինգ
վայրկեանէն այստեղ պիտի ըլլայ: Եթէ ճանչնայ քեզ
անմիջապէս հաշիւդ պիտի տեսնուի այս ատրճանակով
... քու ատրճանակովդ, լուրջ գէնք մը որ պիտի զրդ-
ջաս սենեակիդ մէջ ձգած ըլլալուդ համար...

— Էաւ կ'սպասեմ: Քանի որ Պուրրիատ կը ճանչ-
նայ անձը որուն տեղը կը դնէք զիս, պիտի տես-
նէք ձեր սխալմունքին ապացոյցը...

Ան նստաւ, խաչածեւեց սրունքները և սառնօրէն
ծխածոտ մը վառեց: Անձրեւը կը վազէր պատուհան-
ներէն... Ոչ ոք չէր շարժեր... Անդոնալից լուսթիւն
մը կը տիրէր սենեակին մէջ...

Յանկարծ, դրան ուռնակը ահագնազղորդ թըն-
դաց:

Ահաւանիկ Պուրրիատը... ըսաւ ան, որ նա-
խապէս խօսած էր.

Եւ ատրճանակը սեղանի մը վրայ դնելով, ուղ-
ղունցաւ դրան կողմը, ուր կը նայէին միւսները եւս:

Բայց չէկ պելներով մեղադրեալը ուստում մը ը-
րաւ դէպի սեղանը: Խից գէնքը, և ուղղելով երեք
մարդերուն, կատաղութեամբ և յաղթական, պոռաց

— Վե՛ր ձեռքերը, թէ ոչ կը կրակեմ... Այո՛,
Ռուին եմ ես, Ռուին դոր մատնանչեցիք... բայց չէք
կրնար հաստատել ատիկա, ոչ դուք, ոչ ալ ուրիշ մէ-
կը... Անմիտներ... Ես ձեզմէ աւելի զօրաւոր եմ...
Կ'սպաննեմ առաջին շարժողը... Հիմա պիտի հեռախո-
սեմ և բանտարկել պիտի տամ ձեզ իրրեւ գող: Ու
յետոյ...

Երեք մարդիկը ատելութեամբ լեցուն՝ խոյացան
անոր վրայ:

— Օն, կրակէ՛... մենք պարպած ենք ատրճա-
նակը... Իսկ դուք զարնողը Պուրրիատը չէ, այլ սըր-
ճ Կրանի մեր բարեկամներէն մէկը: Խեղճ Պուրրիատը
մեռած է... քու պատճառովդ, իրեն հանդէպ բռնած
յոռի ընթացքիդ հետեւանքով: Կարչելի՛...

Նուագախումբին հանդէպ քու կեցողածքդ վար-
կած մըն էր լսի, Թուղթերուդ մէջ ամենափոքրիկ ա-
պացոյց մը իսկ չկար... Եթէ չշարժէիր, ձգէինք քեզ
ու պիտի հեռանայինք, որովհետեւ ոճրագործներ չենք
մենք... Բայց դուն խոստովանեցար... վերջապէս...
Այժմ կարգի պիտի բերենք բնակարանդ, յետոյ...

... Յաջորդ օրը մամուլը կը հրատարակէր հե-
տեւեալ դէպքը.

« Պ. Մարսել Տիւսեմեն, Նեոլի Շարլը — Լաֆիթ
փողոցէն, ասեմանակ մը ձեռքը մեռած զսնուցաւ իր
անկողինին մէջ: Անձնասպան: »

Յ. ԺՈՋԷՖ ՌԷՆՈ

ԳԱՐՆԱՆ ԻՐԻԿՈՒՆԸ

Հագած իր թեթեւ վերարկուն, նէֆէլիս պճըն-
ուած՝ կ'սպասէր դրան ետին:

Ծառերուն ետեւ մութը այնքան սաստիկ էր որ
մարդ իր ձեռքը չէր տեսներ:

Միայն տերեւներուն բոյրը կը յայտնէր այս վեր-
ջիններուն անձանթ ներկայութիւնը: Հեռաւոր մար-
դերը, թաքուն թռչունները, ծառերուն ճիւղերը, ամէն
ամէն ինչ կը նիրհէին: Հողին լուծիւնը անապակ
էր ինչպէս սեւը ստուերին: Անշարժ՝ նէֆէլիս մատ-
ները ծունկին ներքեւ միացուցած կը պահէր, դուռը
ուղիղ:

Այն չէր ուզեր շարժիլ: Հրապուրելու ձեւակեր-
պութեանց իրր անվարժ կին, ան իր վերարկուն
մէկ ծալքն իսկ չէր շարժեր, վախնալով կորսնցնել
շարժումին պատճառով բոյրերը իր մարմնին:

Ու գիտնալով որ շատ կանուխ եկած է, գոհ
համբերութեամբ հոն կ'սպասէր, յուսարբուն:

Դուրսէն մարդ մը մեղմօրէն դուռը, բախեց:

— Արդէն:

Կամացուկ, ան վերցուց ծանր նիզը և դարձուց
դուռը իր իւղտած ծխնիներուն վրայ: Աւաղինով այ
ոտքի ձայն մը լսեց, բայց մթամած գիշերէն զատ
ոչինչ տեսաւ:

— Զիս մի՛ փնտռեր, ցած ձայնով խօսեցաւ ան,
ես հոն եմ: Առջեւէդ կը քայեմ, շուտ եկու՛ր՝ կը վախ-
ամ գերիններէն, չըլլայ որ մեզ լրտեսեն: Հետեւէ ին-
ծի: Թաւառեցէն երբ գուրս ելլենք, շուքս քիչ մը պի-
տի տեսնես:

Ան կը քայէր իր ոտքին ծայրերուն վրայ, իր

փոքրիկ սանդախները հաղիւ զետեղելով աւաղին կամ
խիճին վրայ: Ծիւղ մը, որուն թեթեւակիօրէն հպե-
ցաւ, սարսափով լեցուց վինք, պատահածը գողունի
շրշիւն մըն էր երկու խորունկ լուծիւններու միջեւ,
ու շարժող ծաղիկները թոթուեցին իրենց բոյրերը:

Նախ ինք եղաւ սենեակ մտնողը, վազեց մինչեւ
խորշը, ուր դրած էր հողէ լամբարը, որուն լոյսը
չչիջելու համար վար իջեցուցած էր, և ծածկած
ամաթեղջիւրով, անմիջապէս որ քիչ մը լոյս ունեցաւ,
ետին դարձաւ:

— Աստուած իմ, ան չէ:

Մարդը մինչեւ սենեակին մէջտեղը յառաջա-
ցած էր: Նէֆէլիս դէպի պատը ընկրկեցաւ որուն ուժ-
գնօրէն դպաւ իր կոնակը և իր ետին բռնած ձեռ-
քերը լածեցան որմին դէմ:

— Ո՛վ ես դուն:

— Ես ան չեմ, ըսիր ատիկա: Բաւական չտեղե-
կացա՛ր: Կայ ան, այնպէս չէ, և աշխարհիս մնա-
ցորդը, ես, մնացորդն եմ, մարդկութիւնը, խուժանը,
ան որ ցանկալի չէ:

Նէֆէլիս դրեթէ ուժաթափ՝ կը դիտէր զայն:
Ոսկրուտ, մօրուանի և թաւամազ մարդ մըն էր ա-
նիկա, նիւարութենէն աւելի մօրուանի դարձած կար-
ծես: Գլուխը մազէ շինուած ըլլալ կը թուէր: Իր
վերի կզակէն կը պակսէին չորս ատամներ, այնպէս որ
մօրուքը կը խեղդէր պիւները և այս մանր պարագան
զարհուրելի էր: Իր նեղ պարանոցը դուրս կ'ելլէր ազ-
նիւ բարդէ շինուած բաւական աղտոտ և տարօրինակ
զգեստաւով վերարկուէ մը: Իր ծունկերը իրանէն
աւելի կարճ կը թուէին: Ան ոչ բարձրահասակ էր ոչ
ալ կարճ, բայց գետնին վրայ դրուած ճրագը իր հասա-
կը անսահման ստուերով մը կը կրկնապատկէ, որուն

կէտը պատը և մնացեալն ալ առաստաղը կը ծածկէր :

Ան ուժգնօրէն իր բազուկները խաչաձեւեց խոթելով ձեռքերը անութներուն ներքեւ :

Օ, ըսաւ, անուշահոտ անկողինը, վարդերու շափրակներ, զով դինիի գաւա մը, մէկը կ'սպասուէի, եթէ ես չեմ սպասուողը : Երբ ամուսինը կը կռուէի, կիներ կ'անառականայ... Օ, օ, ծագկեալ պսակներ...

Բայց զմուսի բոյր մը կ'առնեմ որ նողկանք կ'ազդէ ինձ... Իսկ այս ճրագը սեւ ծուխ մը ունի... պոռնկութիւն կը բուրէ հոս, կը լսե՞ս զիս... Է՛յ, ձգէ շրջազգեստդ և արհեստդ կիրառէ : Ահաւասիկ տրախմի մը :

Սենեակին մէջէն արձակուած արծաթէ գրամը դպաւ նէֆէլիսի փորին : Ան ինքզինքը զսպեց աղաղակ մը արձակելու :

— Թշուառական, ըսաւ վտիտ ձայնով մը, դուն պիտի հասկնաս թէ ինչ կը նշանակէ այգպէս խօսիլը ինծի հետ : Այո՛, ամուսին մը ունիմ, ամուսին մը և սիրահար մը, բայց պարտէզին դուռը բացուեցաւ, սիրականս հոն է :

Անցքին մէջէն կու գայ, կը մօտենայ եւ եթէ հոս գտնէ քեզ, պիտի սպաննէ որդի մը նման :

— Պիտի սպաննէ՞ զիս, ըսաւ օտարականը, ինչ փոյթ առիկա : Ես հարիւր տարիէ ի վեր մեռած եմ : Ես եգիպտոսի զմուսուած Փարաւոնն եմ :

Նէֆէլիս կամաց մը ձեռքը դէմքին տարաւ վախն պատճառած երկար ցուրտը զգալու համար :

— Կորսուած եմ, ըսաւ ան : Խենդ մըն է :

Մարդը անոր զեղնիլը տեսնելով, շարունակեց.

— Մի, պոռար, գեղանի բարեկամուհիս, թէ ոչ քեզի ալ կ'սպաննեմ, և քեզի համար որ մեռած չես,

բոլորովին ուրիշ բան մը պիտի ըլլայ ասիկա քան դիակի մը՝ ինչպիսին ես եմ. դիտէ իմ մոմիայի մարմինս :

Յեղակարծ շարժումով մը, ան քակեց բոլոր իր զգեստները, և մերկ կանգնեցաւ :

— Քիչ առաջ կ'ըսէիր թէ դուռը բացիր : Ասիկա անկարելի է :

Պարզունակը դրուած է : Պարտէզին անցքին մէջ ոչ ոք չկայ՝ կիրառէ արհեստդ, աղջիկս, տրախմի մը տուէի քեզի : Եւ մի պոռար, թէ չէ, Արամազդ վկայ կ'սպաննեմ քեզ անմիջապէս :

Մահը, Նէֆէլիս գայն պատրաստ էր ընդունելու այդ վայրկեանին : Ատկէ սարսափելի կը գտնէր աւելի այն դոր յաւիտեանական քնացողներուն մէջ կ'արթնցընէ կէթէի տեսիլքը... Բայց մահը այս մարդուն ձեռքով, ո՛ր, ասիկա ամենէն աւելի զարհուրելի է :

Ան չպոռար :

Իր էութեան ամբողջ ճիգովը, և յիշելով որ պէտք չէ հակառակիլ խելադարներուն, քանի մը խօսքեր ըսաւ, հազիւ յօդաւորած իր չորցած և ցուրտ լեզուով :

— Այո՛, դուն եգիպտոսի արքան ես... մարմինըդ ծածկուած է կապերով... Բայց վայել չէ քեզ, տէր իմ, կանգ առնել աղտոտեցիքով... Կ'ուզե՞ս որ ցոյց տամ քեզ ճամբան... Ես գուհիներդ, աւելի գեղեցիկ քան կիները, կ'երգեն պարտէզին դրան առջեւ :

Խենդը ցատքեց

— Արքայ արքայ : Խենթ, արքայ, Ո՛վ ըսաւ որ ես արքայ եմ : Միթէ մարդու կը նմանիմ ես : Չե՞ս տեսնիր որ Աստուած եմ ես եւ ինչպէ՞ս պիտի կարեալի մտնել հոս, խեղճ յիմար կին, եթէ Աստուածը չըլլայի : Դուռը գոցուած է, ես քեզ ըսի, պարզունակ

կեռիքին մէջ է, ես դուռնէն չմտայ ներս, ես չողորմեցումն եմ այս սեւ դաւին: Բագոսը, Բագոսը, Բագոսն եմ ես:

Ան իր գլխուն վրայ դրաւ վարդեպտակը և սկը-
ռաւ պարել մոլեգնութեամբ:

Նէֆէլիս անզգալիօրէն կը սողոսկէր պատին եր-
կայնքէն, կը փորձէր հասնիլ հոն ուրկէ կրնար խու-
սափիլ: Խենթը զինք չէր տեսներ այլեւս, կը դառնար
դարձդարձիկ իր մոլեգնին պարին գինովութեան մէջ
թմրած: Բայց երբ ան կը ծռէր դէպի փականքը, զգաց
ոսկրուտ ձեռքի մը իր ուսին վրայ եջնելը: Առաջին
անգամ ըլլալով ան կը դպէր իրեն: Նէֆէլիս կրկին
թաւալեցաւ մինչեւ սենեակին խորը:

— Է՛, ըսաւ մարդը կանգ առնելով: Թաոմ մորթ
ուռնիս, աղջիկս: Ի՛նչպէս կ'ըլլայ որ չես մերկացած դեռ:
Ձգէ՛ վար շրջազգեստդ: Վճարեցի քեզ:

Ան յառաջացաւ դէպի տնոր կողմը: Նէֆէլիս ու-
զեց խօսիլ, բայց իր զարհուրած շրթունքներէն ոչ
մէկ բառ դուրս չելաւ: Խենթը իր մատներուն մէջ
առաւ անոր հրաշալի կուրծքը և սեղմեց, կաթի մի
քանի նրբին ցայտքեր տեղի ունեցան:

Ասոր վրայ ան գունատեցաւ: Իր ձայնը այլայ-
լեցաւ և նմանեցաւ փոքրիկ տղու մը ձայնին:

— Մայրիկ, աղակեց ան, մայրիկ: Ինչո՞ւ հա-
մար հարիւր տարիէ ի վեր զիս չես դիմեցներ: Ի՛նչ ը-
րած եմ քեզ որ ստինքդ ուրիշի մը կու տաս, ուրիշի
մը զոր կ'սպասես անկողնիդ մէջ վարդով և բոյրերով
խնկաւէտուած: Արդեօք անոր համար որ ժողատ եմ
եւ և չես ուզեր զիս կերակրել: Մայրիկ, ինչո՞ւ հա-
մար զիս լքած ես:

Ու, կաշկանդելով սարսափահար Նէֆէլիսի բա-

զուկները իր երկու ձեռքերով, սկսաւ ծարաւի նման
ծծել անոր ստինքը:

Չարհուրանքի ոստում մը գրգռեց դեռատի կնոջ
կուրծքը:

— Հրէ՛շ, զաւկիս համար է այս կաթը զոր կը
խմես:

Անիկա ինքզինքը ազատեց և բռնեց մարդուն
կոկորդէն, բայց ըոպէի մը մէջ զսպուեցաւ:

— Է՛յ, է՛յ, ըսաւ խենթը: Քեզ նախապէս իմա-
ցուցի որ կարելի չէ սպաննել մեռեալ մը: Ընդհակա-
ռակը շուտով պիտի աեսնես ինչ դիւրին բան է ողջ
կին մը սպաննելը... Հա՛, հա՛: Ո՛չ, մի՛ պոռար: Քեզ
բնաւ պիտի չսպաննեմ: Խաղ մը, տօնակատարու-
թիւն մըն է առիկա: Տո՛ւր ինձ վարսակալդ:

Արդարեւ, ան կորզեց երկար մազերուն վարսա-
կալը որ լուռ գետինը ինկաւ, և Նէֆէլիսի երկու դաս-
տակները առջեւէն սեղմելով ուժգնօրէն մէջքին վրայ
պարսպնդեց զանոնք:

Դեռատի կինը կը շաչէր իր ատամները: Անգամ
մը եւս ան պիտի ուզէր պոռալ, բայց վերջին յոյս մը
զօրավիզ կը դառնար իրեն... պարտէզին դուռը լաւ
զոցուած չէր... Ան, սիրականը, փրկիչը կրնար շու-
տով գալ, անիկա պիտի փրկէր զինք: Ո՛ր, ինչպէս
զայն կ'սպասէր: Յուսահատութեան ինչ պոռթկումի
մէջ իր ցանկութեան ամբողջ ուժը զինք դէպի անոր
կը մղէր:

Եւ սակայն խենթը քակած էր գօտին ուսին
վրայ միացուցած արծաթէ խոպոպին: Ձգեստը կը
ճնչէր զինք: Իզո՞ւր, Նէֆէլիս ծուռկերը կը սեղմէր:
Մարդը քաշեց անոր շրջազգեստը, ու մէջքէն բռնած.
զայն հեռուէն նետեց անկողինին վրայ ուր ան ինկաւ
հեծեծալով:

Բոյրերու յորձանք մը բարձրացաւ շարժող անկողինէն:

— Ա՛, զմուռսի այս բոյրը, ըսաւ խենթը նորէն: Քու խցիկդ ապականած է, զուտորդ զուարճութեան: Հա՛, հեռացու՛ր զմուռսը: Վա՛ր, վա՛ր... ես Պսամեդիկոսի տղան եմ՝ սրտի Արեգակին: Զմուռսը Գիշերուան հոտն է: Ես Արքան եմ յաղթակիր: Գերազոյնը, Թագաւորը, Թագաւորը: Զմուռսը աղտոտ բնակարաներու հոտն է... փարատէ զմուռսը, դուտորդ Գիշերի: Հաթորի եղջիւրներով ու երախովն Պասխթի, անկցի՛, անկցի՛:

Ան կքեցաւ, գլուխը խորտակուած:

Նէֆէլիս, սենեակին միւս ծայրը կծկուած, աչքերը լայնօրէն բացած՝ կը դիտէր զայն:

Յաջորդեց մեծ անդորրութիւն մը: Մարդը լռած էր: Դուռը, գիշերային միեւնոյն խաղաղութիւնը կը տարածուէր պարտէզի ամայութեան վրայ: Ան պիտի չգայ ուրեմն: Աստուած իմ, թերեւս ան եկած է, դուռը զարկած ու մեկնած... մեկնած... դաժան անդոռնք, մը սեղմեց Նէֆէլիսի կուրծքը:

Իսկ խենդը ոտքի կազնած էր:

— Դուն գեղեցիկ ես, ըսաւ ան մեղծօրէն: Երբէ՛ն ի վեր իմ կինս ես գուն: Այդպէս չէիր այն օրերուն երբ թագաւոր էի ես: Քու սպիտակ մազերդ սեւցեր են... ու սրունքներդ... Մ, որքան խոշոր են անոնք... բաց զանոնք...

Դեռ աւելի մօտէն, մարդը կը խօսէր անոր, դռնելով իր ձեռքը մարմարեայ փոքր սեղանի մը վրայ ուր անուշահոտ բոյրերու սրուակներ կը գտնուէին:

— Մի վախ՛ւար, ըսաւ, ես ծեր եմ: Կը տեսնե՞ս, աղջիկս, ես ծերուկ մըն եմ...

Ես մեռած եմ հարիւր տարիէ ի վեր: Երես մի դարձներ մոմիայէ մը: Կ'ուզեմ միմիայն համբուրել բերանդ, նիրհել կուրծքիդ վրայ, ո՛վ մայր:

Ան երկարեց իր նիհար ձեռքերը, դանդաղօրէն, պաշտելու համար: Բայց ջղաձգութիւնը զայն սարսեց ամբողջ մարմնով: Ցատքեց կնոջ վրայէն ու վար ինկաւ անկողնին միւս կողմը:

— Ա, ա, ա: Հուսկ ուրեմն ան հոգեվարքի երկար աղաղակ մը արձակեց, որ իր հոգիին հերձոտու մըն էր, դէպի աստուածները, դէպի հրաշքին ու կեանքին ուղղուած օգնութեան աղաղակ մը:

— Ինծի, ինծի, կը ճշար խենթը: Մի պայքարիր, դուտոր գիշերի: Մի սեղմիր այդպէս ատամներդ. համբոյրս պիտի թափանցէ քեզ: Հա՛, զմուռսը, զմուռսը, զմուռսը: Պիտի լղանաս, լաւ գիտցիր աւելեալ: Աստղեր պիտի դուրս ելլեն կուրծքդ, ինչպէս մեղուններ փեթակէն: Հա՛, հա, հա, հա, հա: Վասն զի ես այդպէս կը ցանկամ...

Նէֆէլիս ազատած էր իր աջ ձեռքը ու, արագ Նէֆէլիս ազատած էր իր աջ ձեռքը ու, արագ շարժումով մը, որմէ խենթը ոչինչ չշնչարեց, ան սեղանին վրայէն վերցուց ծանր առարկան և իջեցուց անոր քունքին:

Անկողնին վրայ կանգնեցաւ, բերանը բաց, երկու ձեռքերը առաջ դէմքին դէմ, տեսակ մը խնդուքով որ աւելի զարհուրելի էր քան ողբը: Մարդը հարուածին ներքեւ ինկած էր, բայց Նէֆէլիսի համար մեռած չէր: Աշխուժով ան խեց երկարավիզ սրուակին մէջէն յարդարանքի իր երկար գնտասեղներէն մահա-ցու տասը - տասներկու հատ իւրաքանչիւրը, և քսան անգամ զանոնք ամբողջը խրեց անոր վտիտ կուրծքին, դուրս ցցուած կողերուն, ստամոքսին, փորին, աչքե-

րուն եւ այտերուն մէջ, ու երբ գերիները արթնցած վազեցին եկան իր ոռնոցներէն, անոնք մերկ եւ արիւնյուռայ վիճակի մէջ իր ոտքերուն տակ գտան կոխկռտուած դիակը, ու Նէֆէլիսը՝ ձեռքերը երկինք բարձրացուցած Անթրոմէտի մը նման, որ կը քայէ Հրէշին դէմ:

ԲԻԷՌ ԼՈՒԻՉ

ԾՈՎԱՄՈՅՆ

Մէկ քանի տարիներ սահներ են այն օրերէն երբ ես պրըդօնական ծովեզրեայ գիւղի մը մէջ քանի մը շարաթներ անցուցի: Ի՞նչ խորշ, եւ ի՞նչ նկարչամը առաւելն տասնեակ մը նաւերու գէշ կայք գեղ: Առ առաւելն տասնեակ մը նաւերու միակ ճամկրնար ըլլալ, ան ունէր խիստ սեպածեւ միակ ճամբայ մը, նման հեղեղատէ բաղած փոսի մը, ու, վերելք, խարակին առաջին հարթավայրին վրայ, մէջտեղը, կը կանգնէր եկեղեցին, կոթական գոհար, ուրկէ մարդ կ'իշխէ ովկիանոսին: Աշխատելու համար ինքզինքս տրամադիր գտալուս, ես յամեցած էի այս անկիւնը, մինչեւ սեկտեմբեր ամիսը, որ, հազուադիւրէն պատահութիւնով մը եղաւ, անձրեւառատ Փետրուարի մէջ, այդ տարին, բաղադրիկ կերպով քաղցր ու պայծառ:

Տեղւոյն միակ պանդոկին մէջ կիրով ճերմկած, թեթեւօրէն այլ մաքուր կահաւորուած մեծ սենեակ մըն էի վարձեր, որուն պատուհանը կը բացուէր լայնքին վրայ: Յարդէ աթոռի մը վրայ՝ նստած սպիտակ քիւնէի ամբողջ պօէմա մը, հանդիսաւոր եւ օրօրող րինէի ամբողջ կոհակներու որոնք կարծես ինձ կ'ըսէին անդադար թէ ռիթմը բնութեան մէկ օրէնքն է:

Բայց մարդ չիկրնար շարունակ տաղաչափել ու գրել, եւ հետիոտն պտոյտը իմ առողջաբանութիւնս էր, ու զրօսանքս: Յաճախ, ես կ'երթայի ծովափն ի վար, իմ աջ կողմս ունենալով անջրդի եւ մեծազանգուած խարակը, իսկ ձախիս վրայ՝ ցած ծովախաղացքով հո-

լանի տարածութիւնը, աւազի անսահման անապատ-
րծաւորութեամբ միայն մի քանի ժայռերու խումբերով:
Առանձնութիւնը կատարեալ էր: Հոն հազիւ երկու
երեք անգամ բարեւ փոխանակած էի հրացանը
ուսընդանութ մաքսային պաշտօնեայի մը հետ որ
ցայդապահութիւն կը կատարէր: Ես այնքան կանո-
նաւոր պտոյտ կատարող, այնքան հանդարտ էի, որ
ծովածիծառներն այլեւս երկիւղ չէին զգար իմ կար-
միր լայն թեկնոցակէս ու կը ցափկուէին մի քանի
քայլ ինծմէ հեռու իրենց աստղահետ ոտքերը խոնաւ
աւազին վրայ դնելով: Այսպէս, կ'ընէի, ու տուն
կը վերադառնայի, գրպանս լեցուն այն նրբին խեցի-
ներով, զորս մարդ կը գտնէ ձեռքով շարունակ թաց
ծովախիճերը խառնելուն: Ասիկա իմ սիրական արշաւս
էր: Եւ սակայն, այն օրերուն երբ սաստիկ հով կար
եւ ծովը փոթորկալից, ես կը թողուի ծովափը ու,
բարձրանալով գիւղին փողոցը, կ'երթայի դեգերի
անմշակ գետնին վրայ, — եւ կամ ձեռքս գիրք մը կը
զետեղուէի հինցած նստարանի մը վրայ, գերեզմա-
նատունը, ուր արեւմտեան հովէն մարդ կը պաշտպան-
ուէր շնորհիւ եկեղեցիի զանգուածին:

Տրամութեան եւ երազանքի գեղեցիկ վայրը:
Դէպի աշնան երկինքը ուր կը վազէին ամպերը, կը
խոյանար ցից ու նրբակերտ վանդակապատ զանգակա-
տունը: Հոն բոյն դրած ագռաւներ, անկէ խոյս կու
տային եւ կռնչելով վերստին կը վերադառնային հոն
ու իրենց մեծ թեւերուն ստուերը կը սահէր բարձր
խոտերուն մէջ ցանուզիր շիրիմներու վրայ: Եկեղեցի-
ին կիսաւեր երկու յեն որմներուն մէջտեղ, որուն
գորշ մաշած քարը ծովալին քամիէն հոս հոն դեղին
փոքրիկ ծաղիկներուն ծփուն փունջով կը պփնտէր, այժմ

մը ցցունքին վրայ, իր բոցեղէն աչքերով ու սաքայէ-
լական մօրուքով գրեթէ անարկու, կը մայէր ու իր
չուանը կը քաշէր: Գիշերը մանաւանդ, ցասկոտ ճիւ-
ղերով չորցած խնձորենիի մը կմաղքին ընդմէջէն երբ
վարը, հորիզոնին վրայ կը դիտէիր վերջալոյսի արե-
գակին ծովուն երեսը արիւնիլը: Այս դաժան
գերեզմանատունը հոգիդ կը լեցնէր խոցոտող մելա-
մաղձութեամբ մը:

Այդ գիշերներէն մէկուն էր երբ շիրիմներու մէջ
դեգերած պահուս — շատերը նաւազի մը անունին
վերեւը, կը կրէին չարագոյժ յիշատակութիւնը
«ծովամոյն» — կարդացի, տակաւին նոր խաչափայտի
մը վրայ, սա բառերը որ դիւ զարմանքով ու յուզ-
մամբ լեցուցին:

Աս կը հանգչի

ՆՕՆԱ ԼԸ ՄԱԿԵՆ

Ծովամոյն եղած, Հոկտ. 1878, 19 տարեկանին:

Ծովամոյն: Դեռատի աղջիկ մը: Եւ սակայն կի-
ները երբեք չեն մնար որսանաւերու վրայ, ինչպէ՞ս
պատահած էր այս դժբախտութիւնը:

Պարոն, ըսաւ ետեւէս հաստ ձայն մը, խեղճ Նո-
նային գերեզմանը է որ կը դիտէք...

Ետիս դարձայ, ու ճանչցայ փայտէ ոտքով ծե-
րուկ նաւավարը. պանդոկին գետնասրահին մէջ իմ
կողմէս անոր մատուցուած մէկ քանի գաւաթ ողկից
ընպելին տրամադրութիւնը իմ կողմս շահած էր:

«Այո, պատասխանեցի իրեն: Բայց ես կը կար-
ծէի թէ, դուք ձկնորսներդ, կ'ինեք չէիք ընդունեք
որսանաւերու վրայ: Ես թող տուի ինքզինքիս նոյն-

իսկ ըսելու, որ ասիկա դժբախտութիւն կը յառաջացընէ:

— Եւ այդ ճշմարիտ է, յարեց ծերունին:

Նոնան եւս երբեք նաւու մը վրայ բարձրացած չէր: ... Կ'ուզէ՞ք գիտնալ թէ ինչպէս մեռաւ ան: Շատ լաւ, պատմեմ ձեզ ատիկա:

Նախ ձեզի ըսեմ որ իր հայրը, Բիէռ Լը Մակէ, ինծի պէս նաւու հին սարապան մը, ծերուկ ընկեր մըն էր: Պուրժէի մէջ, երբ ծովակալ Ռոնսիէռ իր ոսկեզօծ քասքէտը սուսերին ծայրը դրաւ ու ժանեւոր տունեներու վրայ մեզ նետեց տապարը, մենք կողք կողքի կը քայլէինք Բիէռին հետ, եւ ինքն էր որ զիս բազուկներուն մէջ գրկեց, երբ անզգամ Բրուսիացիք կապարի կտոր մը զրկեցին զիստիս մէջ: Միեւնոյն գիշերն իսկ, ամրոցին դարմանոցին մէջ. Բիէռ ինծի սիրտ տալու համար, ձեռքս կը բռնէր, այն պահուն երբ վիրաբուժապետը ոտքս կը կտրատէր: Ան վերստին հոն էր, իմ քաջ Բիէռս, այն օրը երբ ծովակալը անկողինիս մէջ ինձ բերաւ պարուանշանս... Բայց ի վերջոյ այդ դարչելի Բրուսիացիք կը յաղթանակեն: Խաղաղութիւնը կ'ստորագրուի, բարի, եւ մեզ տուն կը ճամբեն: Ես, փայտեայ իմ ոտքովս, ալ ուրիշ բան չունէի ընելիք բայց եթէ ուտել հանգստեան թուչակս՝ պառաւած կենդանի մը նման: Բայց Բիէռը, որ կատարելապէս առողջ ու անվնաս մնացած էր, կը մտնէ ձկնորս նաւագներու արշաւախումբի մը մէջ: Ասոր վրայ իր կինը հրաջեւմէ կը մեռնի, ու զինք կը ձգէ այս փոքրիկ Նոնային հետ միասին, որ տասը տարի հազիւ կար:

«Բնականաբար, երբ Բիէռ ծովուն վրայ էր, ես իր նաւազը՝ ծերուկս էի որ կ'զրադէի փոքրիկով: Բարի եւ սիրուն աղջնակ մը, պարոն, շատ քաջ ու

շատ քաղցրիկ: Մենք յաճախ, միասին, կ'երթայինք ապառաժէ նստարաններուն վրայ, վարը ծովափը բլիթներ, կարիդոսներ, ու երբեմն ալ աստակոս մը հաւաքելու: Ո՛ր, մենք զոյգ մը բարեկամներ էինք:

«Այսպէս կանոնաւորապէս երկու տարիներ սահնցան: Նոնա իր առաջին հաղորդութիւնը կ'ստանար, կը մեծնար, կը մեծնար աւազակքանի մը նմանակ: Բայց ահա փոթորկալից օր մը, երբ Ամէլին, նաւը ուրուն վրայ գտնուէր Մակէն, դժուարութիւն կը կրէր խարսխակետող հասնելու, աւասիկ վարպետը ժամակին չի բերիր իր տելտառագաստն եւ իր երրորդ առագաստը (tague—cul) եւ ահա ան անձն ու ինչքը կորսնցնելու վրայ էր, խուժերուն գէմ, որ մը տեսնէք ասկէ... Դիտեցէք նախն աջ կողմը: Խուժը կը բաղկանար, երկու նաւազներէ, վարպետէն նաւաստեակէ մը եւ իմ խեղճ Բիէռէս: Բայց ծովը միայն երեք խեղդուածներ ափունքը նետեց, իսկ ընկերս՝ ոչ: Նոնա որբացած էր, ես, շատ հասկնալի է, կարելիս ըրի հօրը տեղը բռնելու համար: Բայց ան, վիշտին մեծ հարուածը անցնելէ վերջը իսկ, չէր մըլտիթարուեր: Ու գիտէ՞ք մանաւանդ թէ ինչու համար, պարոն, մտածումի մը պատճառաւ որ ունին այսպարոն, մտածումի կ'երեւային, թէ հոգի մը մինչեւ տեղի կ'ինները: Անոնք կ'երեւային, թէ հոգի մը մինչեւ վերջին դատաստանը տանջանքի մէջ չմնալու համար, քաղցէ Կանգլիի նուիրական հողին ծոցը, իսկ մենք պէտք է հանգչի նուիրական հողին ծոցը, իսկ մենք գիտենք թէ իրերը ինչպէս տեղի կ'ունենան, երբ ծովափը մահ մը կայ: Ես կը ճանչնամ արարողութիւնը. Դիակը խայծղանուտ պարկի մը մէջ, գնդակ մը ոտքին, տախտակի մը վրան, թումբին մօտ, իսկ հրամանատարը գլուխը բաց, գիրքը ձեռքը բարձր ձայն

նով կը կարգայ մեռելոց հոգեհանգստեան պաշտօնը, Բայց մեր երկրի կիները բաւորն ալ աստուածավախ են, ինչպէս գիտէք, ու Նօնան սկսաւ չրջակայ ուխտատեղիները մոմեր վառել հանդստեանը համար իր հօրը հոգիին:

«Եւ սակայն հակառակ ամէն բանի, ժամանակը մոռացութեան տեսակէտով հոչակաւոր ազդակ մըն է, ու Նօնան, քանի մը տարի վերջ, քիչ մը մխիթարելու տպաւորութիւնը կը թողուր վրաս. մնաց որ ապիկա զինք չէր արգելիւր «գօրանայու» եւ գեղեցկանալու, ոչ թէ անոր համար որ ես զինք կը սիրէի հօր մը պէս, ոչ, պատուի խօսք, որ ան տեղւոյս երիտասարդութեան ամէնէն թարմն էր ու գեղեցիկը: Միասին մենք շատ երջանիկ կ'ապրէինք: Իրաւ է որ հարուստ չէինք, բայց հնարք մը կը գտնէինք վերջապէս: Կար ամսաթոշակս ու պատուանշանս, ու յետոյ մենք շատ անգամներ միասին կ'երթայինք. Նօնան ու ես, աստակոս որսալու ժայռերուն մէջ: Արհեստը վատ չէ, կալ միայն մէկ վտանգ, բարձրացող մակընթացութենէ չթակարդուիլ... Ահ, ձախորդութիւն: Այդպէս է որ կորսուեցաւ հէգ փոքրիկը...

Օր մը երբ յօդացաւս զիս տունը դամած էր, ան գնաց ձկնորսութեան. այսօրուան պէս օր մը, երկինքը պայծառ էր, ու առատ հով կար, ժայռերու խուզարկուներ իրենց սակառները լեցուն տուն վերադարձին, կը տեսնեն որ Նօնան չկայ: Ոչ մէկ կասկած, Տէր, Աստուած: Ան ուշ էր մնացած, ալիքը պաշարեր էր զինք. ու ան մեռած ծովամորն... Ո՛ր, պարո՛ն, ի՛նչ գիշեր էր որ անցուցիւ իմ տարիքիս մէջ մարդուս սիրտը վշտերէն ըթացած կ'ըլլայ, բայց ես կնոջ մը պէս հեծկտացի. կը յիշէի հէգ աղջկան հա-

ւատքը, թէ գերեզմանին մէջ պէտք է թաղուի՛ր երկինք երթալու համար: Մակընթացութիւնը վերջանալուն պէս, ես կը թափառէի ծովափին վրայ ու մեկնիցայ ուրիշներու հետ Նօնայի մարմինը փնտռելու: Ու մենք գտանք զայն. իմ Նօնաս, հետեւելով ծերուկ նաւավարի մը, որուն ձայնը կ'այլալէր — գտանք զայն ծովափաթքերով ծածկուած ժայռի մը վրայ, ուր, իր կորուստի մատնուիլը տեսնելով, քաջարի սիրուն աղջիկը, ինքզինքը յարգարած էր մեռնելու համար: Այո՛, պարոն, պարկեշտամտութեամբ ան իր չրջագգեստը ձուկներով զօդած էր իր ծունկերուն ներքեւէն, ու, պահելով շարունակ իր հին մտածումը ան ինքզինքը մագերով կապած էր ծովախոտերուն, իր սեւ մագերով. այսպէս վստահ թէ զինքը պիտի գտնէին ու հողին... Ու ես կրնամ ըսել, ես որ քաջութեան մէջ ծանօթ եմ. թէ հաւանօրէն այդքան ընելու յանդուգն այր մը չգտնուի:

Ծերունին լռեց: Վերջալոյսի յետին ճաճանչնորուն մէջ, տեսայ իր կարծրացած այտերն ի վեր երկու խոշոր արտաքրներ հոսիլը, մենք միասին գիւղիջանք, կողք կողքի, առանց իրարու ունէ բան խօսելու: Ես խորապէս յուզուած էի այս պարզ աղջկան քաջասրտութենէն, որ մինչեւ մահուան անձկութիւնը պահած էր իր սեռին յոտուկ ամօթխածութիւնը և գթութիւնը իր ցեղին... — ու իմ առջիս, հեռաւոր անհունութեան մէջ, երկնքի եւ ծովուն մթին առանձնութեան խորը, փարոսներն ու աստղերը կը բոցավառէին:

Ո՛ր, ծովու քաջ մարդիկ: Ո՛վ ազնիւ Պրըդայներ:

ՅՐԱՆՍՈՒԱ ԳՕՐԷ

ՕԳՏԱԿԱՐ ԽՕՍ ՔԵՐԸ

Թատերադիր մը, էտոուար Բայըրօն, կարծեմ, սիրոյ մասին հետեւեալ սահմանումը ըրած է.

— Սէ՛րը: Նախ մեծ բառեր. ապա փոքր բառեր, վերջը խոշոր բառեր:

Լաւ չեմ գիտեր թէ ով անցեալ իրիկուն զայն խօսակցութեան մէջ նետած ըլլալով, պրն. տը Ֆօսէօզ, որ սրտերու տիրապետողի մը համբաւը կը վայելէ, և որ գլուխ կը բուրվառէ ամէն անգամ երբ հարցը կրնորուն վերաբերի, որպէս թէ այդ նիւթը իրեն վերապահուած է, յանկարծ կեղծ սիրահարի մը երեւոյթը առաւ և ինքզինքին փոքրիկ Համլէթի մը անպզայ կերպարան տուաւ:

— Այո, բառեր: Միայն և միայն բառեր: Բառերն են զոր պէտք է ոչնչացնել: Մէկը իրեն հարցում տուաւ թէ ի՛նչ պիտի մնար ա՛յ. ան պատասխանեց.

— Էականը:

— Այսինքն քիչ բան, միջամտեց պրն. Մարլուա, Խօսքը ստախօսութեան կարեւորութիւնն է: Կարելի չէ որ հրաժարինք անկէ: Ես ատոր փորձառութիւնը ունիմ:

Պրն. Մարլուա այն բնականարիչ է որուն Սէզ փողոցի պատկերահանդէսը, այս տարի նշանակալից դարձած էր իր ջերմ լոյսին պատճառով: Իր կտաւին վրայ բնութիւնը կը ժպտի, կ'իրգէ կուլայ կենդանի էակի մը հանգոյն: Իր պուրակները, իր մարգագետիններուն անկիւններուն կամ իր գետակներուն

ափունքներուն կենդանութիւն բերելու համար անձերու պէտք չունի ան: Չմրան և ցուցահանդէսի եղանակին ան կը տեսնուի Փարիզի մէջ, երբ գիւղը բանտուած է — դորչ գոյները չեն իր փնտռածները: Գրեթէ շարունակ ճամբորդութեան մէջ, կարծես ան ուշադրութիւն չի դարձներ ընկերութեան հաճոյքներուն: Ընտանիքներու մէջ ան աւելի կը լսէ քան կը խօսի: Առանձնութեան մասին իր կողմէ գովեստ մը ոչ ոքի պիտի չգարմացնէր, և հաւաքով սակայն ան պաշտպան կը կանգնի սիրային շաղակրատութեան, անգամ սուտին: Ան շահեցաւ հետաքրքրութեան գեղեցիկ յաջողութիւն մը, և պատմութեան հոտը առնելով մենք որոշեցինք ճանչնալ այդ եղական փորձառութիւնը որուն վրայ Մարլուա կը հիմնէր իր համոզումը: Շատ թախանձել չտուաւ մեզ:

— Ես ճանչցայ կին մը որ իր բերանը միայն համբուրելու համար կը գործածէր:

Մեկնութիւններ միջամտեցին:

— Ինչ եղական պատեհութիւն:

— Պատուական կին:

— Խնայուած ի՛նչ յիմարութիւններ:

— Եթէ երբեք սակայն համր չէ անիկա պարզապէս:

Մարլուա, քիչ մը շփոթած, կանգ առաւ: Չայն փութացուցինք:

— Պատմեցէք, պատմեցէք:

Առանց գաղտնապահութեան շարունակեց:

— Երկու տարի կայ, նկարելու համար Սափուա էի գացեր: Ժամանակի մը համար Սէն-Ժան-տը Մօրիան էի գացեր, Արվի հովիտին մէջ: Պատկերացուցէք նեղ դաշտագետին մը լեռներու երկու կա-

տարներու մէջ տեղը...

— Ասիկա հովիտներու սովորութիւնն է, գիտել տուաւ կծու եղանակով մը Պրն. տը Ծօսէօզ: Անոնք մուտք կը գործեն շարունակ երկու լեռներու մէջ:

— Խնդրեմ թող տուէք աւարտեմ . . . Անտառա-
խիտ լեռներ, և անոնց զերեւ կանաչութեան առաջին
հարթավայրը, սառնարանները:

Կը վախցուի որ Մարլուա ինքզինքը կորսնցնէ
նկարագրութեան մը մէջ :

— Խնդրին վերադառնանք, պահաջեց յէկր :

Բայց նկարիչը ոչ մէկ կերպով չաճուպարեց:

— Ավրի այս հովիտը պահած է իր աւանդու-
թիւնները, իր արվորութիւնները, իր տարազները,
ինչպէս Մօրեանի և Թարանթէզի մի քանի գիւղերը:
Հոն, իւրաքանչիւր հովիտ ունի իր գլխու տարազը,
Թարանթէրէնով զանոնք Ֆրօնքիէր կը կոչեն: Անոնք
գլուխը կը պատեն թեթեւ պղնձէ թերթիկէ սաղա-
ւարտի մը նման: Ամենէն գեղեցիկները ոսկեայ թեր-
թիկներով են շինուած: Ասոնք ընտանիքին դո՛ւար-
ներն են իրարու փոխանցուած:

— Ի՞նչ բան փնտռելու դացած էիք Ավրի այդ հովտին մէջ:

— Բնակարաններ, հասկնալի է: Բայց այդ լեռները կը խորտակէին զիս: Նշմարած էք լեռնանկարիչներու փոքրիկ թիւը: Եւ սակայն կայ հրընօպլիթանդարանին մէջ մէկը անոնցմէ, արբայ կէթալը: Սառած առանձնութիւնը, Ալպեան լիճերու թափանցիկ եւ դալուկ կապոյտը. իր էյօսայի լիճը ատոր այնքան ճշգրիտ եւ այնքանն մանրակրկիտ ու ուղիղ արտայայտութիւնն է որ այս պատկերին առջեւ մարդ ջուրտ եւ անգայրացած օդ մը կը շնչէ ու կը փնտռէ

իր վերարկուն... Կիրակի օր, Սէն - Սօրլէն տ'Արվի-
պատարագէն դուրս ելած պահուն առիթ կ'ունենանք
տեսնելու կիներն ու աղջիկները իրենց երկրին տա-
րազով, Սէն - Սօրլէնի տարազը կը կազմէ գունաւոր
տեսակ մը սեղմիրան, թոյլ չապիկ մը եւ այր մար-
դու փոխկապ մը, պարան մը ուսերուն վրայ ու ասի-
տակ գլխանոց մը որուն ծայրերը վար կ'իջնեն ծալը-
ւող թեւերու նման։ Առկա բաւական գեղեցկա-
ցնող է։ Յանկարծ ուշադրութիւնս կանգ առաւ եզա-
կան առարկայի մը վրայ, Երկու սեւ աչուէրներ, մին
այն թուխ, ջերմիկ մորթերէն, որ արեւ մթերած
ունին կարծես, ու նրբին շրթունքներ, սեղմուած,
կարուստի պէս։ Ժանէթ կը կոչուէր։ Իր անունը
գիտցայ այն գիւղացի կնոջմէն, որուն մօտ սենեակ
մը վարձեր էի։ Դիպուածը ինձ կը նպաստէր։ Ես կը
մտաւկէի իր մօտակայքը, Սէն - Սօրլէնէ բաւականէն
հեռու մեկուսացած խրճիթի մը մէջ։ Անիկա եկաւ օր
մը աշխատանքս դիտելու։ Զինքը հարցաքննեցի, ան
կը ծիծաղէր ու չէր պատասխաներ։ Յետոյ վարժ-
ուեցաւ, երբեմն առանձին երբեմն աղայոց հետ միա-
սին գալու։ Բայց չուտով նշմարեցի որ ան պատկերս
չէր դիտեր։ Ի վերջոյ, իր յարատեւ լուսթենէն սրտ-
նեղած՝ ջղայնոտ իր գեղջկական և առողջ գեղեց-
կութենէն որ դալարիքներու ակորժելի հոտ մը կը բու-
րէր, կը փորձուէի զինքը համբուրել։ Ուժեղ բը-
ռունցքով զիս ետ հրեց։ Ես սաստիկ բարկացեր էի։

Պրն. Եր Յօսէօզ Կերպով մը հասկցուց որ զարմանալի բան մը կար, և թէ երբեք նմանօրինակ դէպք մը իրեն պիտի չկրնար պատահիլ: Մարլուա շարունակեց.

— Ան, նման էր ամբողջ այս երկրին որուն վայ-

րի հմայքով համակուած էի ես, և որ խոյս կու տար ինծմէ, ինչպէս խոյս կուտար իմ արուեստէս: Բարկութեամբ ես զայն կը դիտէի, և ան յաղթական, ու գլուխը կախ, կը մնար հոն, ես հաւաքեցի իրերս ու մեկնիլ ձեւացուցի: Ան երկչոտօրէն մօտեցաւ, բռնեց ձեռքս, ու արագ եւ անսպասելի շարժումով մը ծռեցաւ զիս համբուրելու: Ես դէպի ինձ քաշեցի զայն ան չընդդիմացաւ: Կը համբուրէի զինք, ան կը փոխադարձէր: Երբ իրմէն այսքան յեղակարծ փոփոխութեան մը համար բացատրութիւն կը պահաջէի, ինձ չէր պատասխաներ: «Ինձ հետ երբեք պիտի չխօսի՞ս, փոքրիկ աղջիկ»: Ան մեղմօրէն կը քարձրացնէր ուսերը կարծես պատասխանելու համար. «Ի՞նչ օգուտ ունի ատիկա և բերանը չբացաւ: Բայց ես ատոր կարեւորութիւն չէի տար: Խօսքէն աւելի լաւագոյնը կուտար ան ինծի: Անտարակոյս կը մտածէի, ան իր գեղջկարարքաւը կը խօսի, այս պատճառաւ յիմարարար կ'ամչնայ»: Փոքրիկ անտառի մը մէջ մենք ժամադրութիւններ կուտայինք իրարու: Աշունը կուգար: Տեւրեւները կ'սկսէին թափիլ, իսկ մենք զանոնք կը մթերէինք մամուռին վրայ: Ի զուր, ամէն անգամ, կը փորձուէի իրմէ բառ մը կորզել: Ասիկա ինծի համար անվերջ չարչարանք մը եղաւ: Իր գգուանքները ինձ հաճոյք պատճառելէ դադրեցան, իր նրբին, գոց շրթունքները, զիս կը զայրացնէին: Կ'ուզէի իր ձայնին հնչիւնը լսել: Ըլլար անոյշ կամ խալոտ, ինչ փոյթս, զինքը լսել էր ուղածս: Իր ստախօսութիւնները, նոյնիսկ լեզուական իր կոպտութիւնները, ես պիտի նախապատիւ համարէի այս լռութենէն: Վերջապէս, հակառակ իմ աղաչանքներուս և բարկութեանցս ոչինչ չկարենալով ձեռք ձգել, ես դադրեցայ ժամա-

դրութիւններուս գալ: Այլևս անիկա հակակրելի դարձած էր ինծի: Շուտով պիտի մեկնէի: Սէն-Սօրլէն տ'Արվի մէջ առեւտուրի օր մը, կը գեգերէի տօնավաճառի աճպարարներու առջեւ: Ինչքան մեծ եղաւ զարմանքս երբ տեսայ ժանէթը որուն շրթունքները կը շարժէին: Ծածուկ կերպով իրեն մօտեցայ: Ան կը խօսէր:

— Գեղջկարարքա՞ն

— Ոչ, Թրանսերէն: Շրջուն վաճառորդները այնքան շատ կը շրջագայեն որ բոլոր գեղջկարարքառները չեն կրնար սովորիլ: Ան ուժգնութեամբ, գլխաւ և սա-հուն կերպով կը խօսէր: Կը խօսէր որպէս թէ իր համրող կեանքին մէջ այդ քլար քլար ըրածը: Կը վիճաբանէր կտաւի կտորի մը գինին ժամին: Երբ զիս նշմարեց, յանկարծ կանգ առաւ, կարմրեցաւ, լոնց: Ես բաժնուեցայ: Հեռուէն, տեսայ որ ան վերսկսաւ իր ճառը: Իրեն ջներեցի. մեկնեցայ առանց զինքը տեսնելու:

— Է՛, ուրեմն, ըսաւ պրն. տը Թօսէօզ, ըսել է չըմբռնեցի՞ք իմաստութեան դասը զոր ան կուտար ձեզի:

— Ո՞ր դասը:

— Թէ ինչ կ'արժեն խօսքերը: Անոնք լաւ են առեւտուրի և կեանքի կարիքներուն համար: Բայց, սիրոյ մէջ, միմիայն խաբելու կը ծառայեն:

— Անոնք կը ծառայեն մեզ տալու զգայական պատրանքը: Իսկ պատրանքը, երբ արդեօք սէրը կըրցաւ հրաժարել անկէ:

ՀԱՆՐԻ ՊՈՐՏՕ

- Եւ դուք բոլոր աստիճանները ստացած էիք:
- Ոչ բոլորը: Հասած էի մինչեւ կիսասարկաւազութեան:
- Ահ, ահ, դուք կիսասարկաւազ էիք... Իսկ ի՞նչ կ'ընէ կիսասարկաւազ մը:
- Կը կարդայ ընթերցուածները, գիրքը կը ներկայացնէ սարկաւազին, որ կը կարդայ Աւետարանը. կ'զբաղի պատարագի անօթներով, Աւետարանէն առաջ, կտաւին ներքեւ կը բռնէ հաղորդութեան տուփը:
- Աւետարան կը կարդայիք, ըսիք:
- Ոչ, պարոն, սարկաւազը կը կարդայ Աւետարան, կիսասարկաւազը ընթերցուած կը կարդայ:
- Ուրեմն դուք ընթերցուած կը կարդայիք:
- Ես... ես... Այսինքն կիսասարկազը:
- ... Տիրացուն:
- ... Տիրացուն:

Չէ՞ք տեսներ ինչ որ կայ ծիծաղելի ատոր մէջ, Բայց եթէ դուք գիւղին հրապարակին վրայ գտնուէիք, այնքան աղմկալից չորցած տերեւներուն պատճառով, երբ ամպերը պտիւղերուք կը խաղան արեւին հետ, եթէ ներկայ գտնուէիք խօսակցութեան որ տեղի կ'ունենար ծերունի բժիշկ Ֆօթիի և Ունցիօի միջեւ, դեռ քանի մը օրեր առաջ եկած, առանց կղերանոցի յատուկ պարեգօտին և հաւատուրաց, եթէ տեսնէիք բժիշկը որ շահապետի նման կը ծալլէր դէմքը, դարմանոցին դեղարանին առջեւ շուր

ջանակի նստած գիւղին բոլոր անգործներուն պէս, մէկ կողմ պիտի դարձնէիք ձեր գլուխը, պիտի սեղմէիք ձեր չրթունքները, խնդալէն չպայթելու համար:

Չորցած տերեւներու փոթորիկի մը մէջ Թոմասինօ հազիւ հեռացած՝ խնդուքները կրկնուքներով տարածուեցան:

Ու ներկաները միաբերան.

— Ան ընթերցուած կը կարդայ:

Այսպէս է որ կիսասարկաւազ Թոմասինօ Ունցի վանականի իր կարգէն հրաժարած, տիրացու կոչուած էր, կորսնցնելէ ետք կաթոլիկի իր հաւատքը:

Հաւատքը կորսնցնելու հարիւն հազար կերպեր կան: Առ հասարակ, ան որ իր հաւատքը կորսնցնէ համոզուած է, ժամանակի մը համար գոնէ թէ փոխաբէն բան մը շահած է, ինչպէս բան մը ըսելու կամ ընելու ազատութիւնը որ, մինչեւ այն ատեն, չէր պատշաճեր իր կրօնքին:

Բայց մարդ երբ երկրային հաճոյքներու բռնութեան ներքեւ չէ որ հաւատալէ խոտորած է, այլ որով հետեւ խորանի սկիհն ու օրհնուած ջուրի աղբիւրը չեն բաւած մեղմելու և անցնելու հոգիին ծարաւը, նուազ գիւրդութեամբ կը համոզի հաւատքը փոխելով բան մը շահած ըլլալուն: Շատ շատ, իր ինչ կորսնցուցած ըլլալը չգղջալու համար մարդ կը յաջողի ի վերջոյ ինքզինքն իր համոզել թէ հրաժարած է արժէքէ զուրկ բանէ մը: Թոմասինօ Ունցիօ, իր հաւատքը կորսնցնելով, ամէն ինչ կորսնցուց, նոյն իսկ միակ գիրքը զոր իր հայրը կրնար իրեն տալ, շնորհիւ պայմանական ժառանգութեանցը եկեղեցական ծերունի հօրեղբոր մը: Ասանկութեանցը եկեղեցական ծերունի բռնուցքի և ոտքի Հայրը զբաղեցաւ զինքը ընդունիլ բռնուցքի և ոտքի հարուածներով, շատ օրեր զայն առանց հսցի և ա

ռանց ջուրի էր ձգած, ամէն կերպ մեղադրանքներու և նախատիքի առարկայ դարձնելով: Բայց հերոսական հաստատակամութեամբ մը Թոմասինօ քողացեր էր ամէն բանի և սպասած այն ժամուն երբ հայրը պիտի համոզուէր թէ հաւատք մը և կոչում մը վերաշինելու լաւագոյն եղանակները ատոնք չէին:

Բռնութիւնը նուազ կ'ազդէր իր վրայ քան վարձուներին ռամկութիւնը, երբ եկեղեցականութենէ հըրաժարելու նուազ պակաս ռամիկ պատճառներ ունէր:

Բայց անիկա կը հասկնար որ իր հօրը վիշտ բռնականօրէն իրր հարուած պիտի թափէր իր թիկունքին, կուրծքին կամ այտերուն վրայ: Այս տղան որուն ասպարէզը անկանգնելիօրէն խորտակած էր, որ կուգար խափանուիլ տունը, — յայտնապէս պատճառ դարձեր էր հայրը բարկացնելու:

Թոմասինօի առաջին հոգը եղաւ ամբողջ գիւղին ցուցնել թէ կղերական կարգը ձգած էր ոչ թէ «խոզ դառնալու» համար, ինչպէս ամէն կողմ կը տարածայնէր իր հայրը: Սենեակէն կ'ելլէր այն ատեն միայն, երբ պէտք էր առանձին պտրտիլ, բարձրանալով, կանկենիներու քնդմէջէն մինչեւ Փիան տելլէ Պրիթա, ուրկէ վար կ'իջնէր, արահետէ մը որ կերթար դաշտերու մէջէն, մինչեւ Նօթր տամ տը Լօրէթի լքուած մատուռը, թաղուած միշտ իր մտախոհութեանց մէջ և առանց աչքերը ոեւէ մէկուն վրայ դարձնելու:

Բայց մարմինը, նոյնիսկ երբ հոգին գրաւած է խորունկ վիշտերով կամ կարգ մը յամառ վատասիրութիւններով, կը լքէ ու բոլորովին կամացուկ, առանց բան մը ըսելու, կ'սկսի իր հաշուոյն ապրիլ: Վայելել լաւ օդ առողջարար սնունդ:

Ինչ որ պատահեցաւ ահա Թոմասինօի: Կարճ ժամանակէն, և հակասութեամբ մը ուր ծաղր կար, մինչդեռ երբ իր հոգին կ'ընկուղէր մեկամաղձութեան մէջ եւ կ'սպասէր յուսահատ մտածութեան, իր լաւ սնած մարմինը իրեն արբահօր մը կերպարանքը կու տար:

Անիկա երբեմնի Թոմասինօն չէր: Մարմնական իր մեծազանգուած գիրութիւնը այժմ իրեն աւելի աւ կը վայելէր: Տիրացու Թոմասինօն, Զայն քաջակազմ տեսնելով մարդ կը փորձուէր իրաւունք տալ իր հօրը: Բայց ամբողջ գիւղը գիտէր անոր ապրելու եղանակը. գալով կիներուն, ոչ մէկը կրնար պարծենալ թէ ան գիտած էր զինք, ըլլայ նոյնիսկ գաղտագողի:

Չունենալ ոչ մէկ գիտակցութիւն լինելիութեան, ինչպէս քար մը, ինչպէս տունկ մը՝ չիշել մինչեւ իսկ իր տնունը, ապրիլ ապրելու համար առանց գիտնալու ատիկա, դազաններու նման, առանց սիրոյ, առանց փափաքի, առանց յիշողութեան, առանց մըտածումի, առանց բանի մը որ կը կարենայ դեռ կեանքին տալ ոեւէ իմաստ: Տարածուած խոտին վրայ, ձեռքերդ ծոծրակիդ ետին խաչաձեւած, դիտել երկնքի կապոյտին մէջ արեւէն ուռած ամպերու կուրացնող սպիտակութիւնը, կանկենիներու ծօցը լսել հովը նման ծովու շշուկի մը, ու հովին ձայնին մէջ, ծովային այդ շշնչին խորը, ըմբռնել իրրեւ թէ հասած անսահման տարածութենէ մը, ունայնութիւնը ամենայնի, անձնկութիւնն ու մահացու ճնշումը գոյութեան:

Ամպեր և հովը...

Բայց գիտակցիլ չի՞ նշանակեր միթէ պարապուութեան և անսահման կապոյտի մէջ լուսաւոր և թա-

փառիկ տմպերը ճանչնալու պարագան: Ամպը կը գիտակցի՝ իր գոյութեան: Իսկ ծառերը, քարերը, որ իրենք իսկ զիրար կ'անգիտանան՝ գիտեն արդեօք թէ ամպը գոյութիւն ունի:

Քանի որ ան կը նշմարէր և կը ճանչնար ամպերը՝ կրնայ նոյնպէս մտածել ջուրին մասին որ ամպ կը դառնայ ջուրի վերածուելու համար: Բնագիտութեան ուսուցիչներէն յետինը պիտի կրնայ բացատրել այս ձեւափոխութիւնը, բայց «ինչո՞ւ» ինչո՞ւն ո՞վ պիտի բացատրէր:

Կասկեմիներու անտառակին վերեւը տապարի մը աղմուկը, վարը, քարահանքին մէջ, քարին վրայ գը յռնքին ժխորը:

Կոփել լեռը, տապալել ծառերը կառուցանելու համար տուններ: Լեռներու մէջ կորսուած այս գիւղին մէջ նոր տուններ: Ծիգեր, քրտինք, յոգնութիւն, ամէն տեսակ նեղութիւն, ինչո՞ւ: Հասնելու համար ծայրը տեսակ մը ծխնարանի, որպէսզի անկէ քիչ մը ծուխ դուրս ելլէ, կորսուելու համար, իսկոյն, պարապ անջրապետին մէջ:

Մարդկային բոլոր մտածումները բոլոր յիշատակները նման են այդ ծուխին...

Բայց բնութեան անհուն տեսարանը, կաղնիներով, ձիթենիներով, կասկեմիներով լեցուն անծիր դաշտագետինը կը զուարթացնէր իր սիրտը, զայն խորասուզելով անհունութեան մէջ քաղցր թախիծով մը:

Մարդոց բոլոր պատրանքները, բոլոր յուսախաբուութիւնները, վիշտերը և ուրախութիւնները, յոյսերն ու տենչանքները ունայն և վաղանցիկ կը թուէին իրեն, բաղդատամբ իրերէն արտահնդուած զգա-

ցումին, — իրեր, որոնք չեն փոխուիր, և զգացումներէ վերջն ալ կ'ապրին, անայայլ: Մարդկային շարժումները բնութեան յաւերժութեան ծոցը, իրեն կը թուէին ամպերու խաղերու նման: Ատոր համոզուելու համար, կը բաւէր գիտել հովտէն անդին, հեռուն, հորիզոնին մէջ լեռներու կորսուելը, վերջալոյսի ծիրանի գոլորշիներուն մէջ թեթեւ բոլորովին:

Ո՛հ, մարդկային փառասիրութիւն: Յաղթութեան ի՛նչ աղաղակ, որովհետեւ մարդը սկսած է թռչիլ փոքրիկ թռչունի մը պէս. բայց դիտեցէք թռչունին թռիչքը, բնածին ի՛նչ դիւրութիւն, թեթեւ, ինքնակամ ի՛նչ ուրախ ճախրեր կը յաջորդեն իրարու... բազմատեսցէք այս թռիչքը այն հրէշային գործիքին հետ մահկանացու մարդուն, որ կ'ուզէ թռչուն դառնալ, անձկութենէն և անդոհանքէն կ'ուռի և կը ճչէ: Հոս սաւառնում մը և երգ մը, հոն շարժիչ մը որ կը փքհանէ, որ կը հոտի, ու, մահը դարանակալ կանգ կ'առնէ, մնաս բարեա՛ւ, գեղեցիկ թռչուն:

— Մարդ, կ'ըսէր Թոմասին, քերկարած խոտին վըրայ, դադրէ թռչելէ: Ինչո՞ւ համար կ'ուզես թռիլ: Ու ե՞րբ դո՛ւն տենչացիր ատոր:

* *

Ընդհանուր զարմանք: Լուռը մրրիկի մը պէս ինկաւ գիւղին վրայ: Թոմասին ու Ունցիօ, տիրացուն, ապտակուած էր, ան պիտի մենամարտէր ջոկատի հըրամանատար տեղակալ Տէ վէնէրայի հետ: Թոմասին կ'ընդունէր նախորդ իրիկուն տեղեկալի նշանածին օրիորդ Օլիա Ֆանէլիի նօթը Տամ աը Լօրէթի մատուռը առաջնորդող ճամբուն վրայ «ապուշ» անուանած բլլալը. ու կը մերժէր ոեւէ չքմեղանք կամ բացատրութիւն:

Ջարմանքը կը միանար զուարթութեան: Իւրաքանչիւր ոք մանրամասն հարիւր հարցում կը դնէր յապաղեցնելու համար իր թերահաւատութիւնը ծանուցանող վայրկեանը:

— Թոմասինօն: Մինամարտի մէջ: Յիմար անուանած օրիորդ Ֆանէլլին: — Հաստատուած է: — Առանց բացատրութեան: Եւ ան պիտի կռուի:

— Միւսն է զայն ապտակած:

— Պիտի մենամարտի:

— Վաղը առտու: ատրճանակով:

— Տեղակալ Տէ Վէնէրայի՞ հետ, ատրճանակով:

— Կատարելապէս, ատրճանակով:

Թոմասինօն այդ անարգանքին մղող պատճառը չէր կրնար թեթեւ ըլլալ: Այդ մասին ոչ ոք կը տարակուսէր, պէտք է մինչեւ այդ օր թաքուն մնացած սէր մը տեղի տուած ըլլար ատոր Ուէյիօ դեռատի աղջիկը ապուշ կոչած էր, որովհետեւ անիկա տեղակալը իրմէ նախապատիւ համարած էր: Ասիկա ակներեւ էր: Գիւշի մէջ մէկ կարծիք միայն կար. խկապէս մարդ ապուշ ըլլալու էր Տը Վէնէրայի պէս ծիծաղելի մարդու սիրահարելու համար: Բայց ընական է որ Տէ Վէնէրան միակը եղաւ որ չհասկցաւ ատիկա, ու բացատրութիւններ պահանջեց:

Եւ սակայն Օլկա արտասուելից աչքերով երդուեցաւ որ անարգանքին պատճառը ատիկա չէր կրնար ելած ըլլալ: Ընդամենը անիկա երկու կամ երեք անգամ միայն տեսած էր Թոմասինօն, որ նոյնիսկ իրեն չէր նայած, երբեք, բացարձակապէս երբեք չէր արտայայտած ամենափոքրիկ նշանը այն թաքուն խենդ սիրոյն՝ որուն մասին կը խօսէր ամէն մարդ: Ոչ, ատոր խորը ուրիշ պատճառ մը պէտք է գոյութիւն ունե-

ցած ըլլար: Բայց ո՞րը: Առանց պատճառի մարդ յիմար չանուաներ դեռատի աղջիկ մը:

Եթէ ամէն մարդ, մանաւանդ հայրը եւ մայրը, երկու վկաները, տեղակալն ու Օլկա յարձակողականին իրական պատճառը գիտնալու փափաքէն հոգին կու տային, Թոմասինօն զայն չկարենալ խոստովանելուն համար ալ աւելի յուսահատած էր: Բայց ան խորապէս վստահ էր որ ոչ ոք պիտի հաւատք չընծայէր ըսածին եւ պիտի երեւակայէին թէ անխոստովանելի գաղտնիքի մը ծագրանք միայն խառնել կ'ուզէ ան:

Ո՞վ պիտի հաւատար թէ ժամանակէ մը ի վեր, իր փրկիտփայական մելամաղձութեան մէջ, շարունակ աւելի խոր, ան քաղցր գթութիւն մը զգացեր էր բոլոր անոնց համար որ կը ծնին, առանց գիտնալու թէ ինչո՞ւ համար զառամութեան եւ մահուան սպառումին մէջ կապրինք, վայրկեանի մը ալս կեանքը: Կեանքէն յառաջացած ձեւերը որքան որ զիւրաքեկ, փանաքի եւ յեղեղուկ երեւէին իրեն, այնքան ան կը կարեկցէր անոնց վրայ, երբեմն մինչեւ արտասուելու աստիճան: Ծնանելու ինչ եղանակներ, ու մէկ անգամի համար միայն, տրուած ձեւի մը ներքեւ, եղական, անդառնայի, առանց որ երբեք կարելի ըլլայ գտնել նման երկու կերպարանքներ, ու ատիկա այնքան կարճ ժամանակի, մէկ օրուան ու երբեմն յետնադոյն տարածութեան մը վրայ, իր շուրջը անծանօթ աշխարհը, պարապութիւնը անսահման անթափանցութիւնը կեանքի խորհուրդին: Ծնիլ մըրջիւն, ճանճիկ կամ խոտի ծիղ... մըրջիւն մը տիեզերքի մէջ: Տիեզերք եւ փոքրիկ ճանճ մը, խոտի ծիղ մը... խոտի ծիղը քնած ատեն կը մեծնար, կը ծաղ-

կէր, կը թորչումէր, ու յետոյ կ'անհրեւութանար: Յաւիտեանս Վերջացաւ իր կարգը, ալ ընդմիշտ: Մէկ ամիսէ ի վեր, օր օրի վրայ, ան յայտնապէս կը հետեւէր խոտի ծիղի մը կարճ պատմութեան: Խոտի ծիղ մը երկու գորշ քարերու մէջտեղ, պիտակուէ՞մ մամուռով — Նօթր Ծամ տը Լօրէթի լքուած մատուռին ետեւը:

Ունցիօ գրեթէ մայրական դորովով մը հետեւեցաւ անոր համար ածուծին, նուազ երկար ծիղերու մէջտեղը, որոնք կը շրջապատէին զայն: Ան տեսաւ երկչոտօրէն, տկարութենէն դողդողուն երկու քարերուն մէջտեղ վեր զգուած. անոր ծնիլը. սարսափահար՝ ու միեւնոյն ատեն հետաքրքիր հիանալու վերը պարզուած կանանչ դաշտին եւ անհուն տեսարանին վրայ. ապա տարածուիլ, տարածուիլ կրկին համարձակութիւն ստանալ, շարժել փոքրիկ շառագոյն փետուր մը աքլորի բրուկի մը նման:

Ամէն օր, անընդհատ մէկ կամ երկու ժամ, Թոմասինօ կը դիտէր անոր ապրիլը, կը բաժնէր անոր կեանքը, կը սարսուար ամենաթեթեւ շունչէ: Օր մը կը փոթորկին ան բոլորովին դողդողազին վազած էր, ռերիշ անգամ ան վախցած էր ժամանակին չգալ, եւ զայն չպաշտպանելուն համար այծերու երամակէ մը, որ ամէն օր միեւնոյն ժամուն կ'անցնէր մատուռին ետեւէն ու կանգ կ'առնէր յաճախ թաւուտաներու մէջ՝ ճարակելու համար: Մինչեւ այդ պահը, քամին եւ այծերը յարգած էին խոտի ծիղը: Թոմասինօի ուրախութիւնը աննկարագրելի էր երբ տեսաւ զայն անվթար, հպարտ իր փետուրով: Զայն կը փայփայէր, մատներուն ծայրով կ'ողորկէր անվերջ փափկութեամբ մը: Զայն իր ամբողջ հոգիով, իր ամբողջ

շունչով կը պաշտպանէր: Իրիկունը, երբ զայն կը ձգէր, վերջալուսային երկինքի մէջ երեւցող առաջին աստղերուն կը յանձնէր զայն որպէսզի միւս բոլորին հետ միասին անոնք հսկէին իր վրայ ամբողջ գիշերը: Ու հեռուէն, երեւակայութեամբ, ան կը տեսնէր խոտի իր ծիղը, երկու քարերուն մէջտեղը, բիւրաւոր աստղերու պաշտպանութեան ներքեւ, որոնք կը փայլէին խաւարչոյն երկնքին մէջ:

Այդ օրը, երբ կը հասնէր ու խոտի ծիղին հետ ունեցած իր սովորական ժամադրութեան, մատուռին ետեւը ան նշմարեց օրիորդ Օլկա Ֆանէլլին որ հաւասօրէն ըսկէ մը կը հանգստանար, երկու քարերուն մէջտեղ, իր ճամբան շարունակելէ առաջ:

Ան կանգնեցաւ յառաջանալ չհամարձակելով, ըսպառեց որ անիկա հանգչի եւ տեղը անոր ձգեց: Անցաւ վայրկեան մը: Դեռատի աղջիկը, ձանձրացած թերեւս այսպէս զինքը դիտելէն ոտքի ելաւ, երկարեց ձեռքը, փրցուց խոտի ծիղը իր ու զայն: — Հողմատառան փոքրիկ փետուրիկը — դրաւ ընտանը: Թոմասինօի այնպէս թուեցաւ թէ իր հոգին կը պոկէին ու երբ օրիորդ Ֆանէլլի անցաւ իր առջեւէն, խոտի ծիղը ակուսներուն մէջտեղ, առանց կարենալ ինքզինքը զսպելու ապուռ աղաղակեց անոր:

Ինչպէ՞ս խոստովանիլ որ ան անարգած էր գեռափթիթ աղջիկ մը խոտի ծիղի մը համար:

Այն ատեն տեղակալ Տէ Վէնէրա ապտակած էր զայն:

Թոմասինօ իր անօգուտ կեանքէն ձանձրացած էր, ձանձրացած իր յիմար միսին ծանրութենէն, ձանձրացած՝ հեգնութեան առարկայ դառնալէ: Եթէ մերժէր մենամարտիլ, ապտակ մը ստանալէ վերջ, հալա-

ծաքները պիտի կրկնապատկուէին : Ուրեմն ընդունեց հրաւերը, բայց առաջարկեց սոսկալի պայմաններ : Անիկա գիտէր որ տեղակալ Տէ Վէնէրան անգերազանցելի էր ատրճանակի գործածութեան մէջ : Ամէն առաւօտ նշանառութեան դաշտին մէջ ատոր ապացոյցները կուտար : Ասոր համար Թոմասինօ ընտրած էր ատրճանակի կռիւը, հետեւեալ օր, արշալոյսին եւ ճիշտ նշանառութեան դաշտին մէջ :

* * *

Ճիշտ կուրծքին մէջ ստացաւ գնդակը : Վէրքը առաջին անգամ լուրջ չէր թուեր, բայց ծանրացաւ : Գնդակը թռքին դպած էր : Տենդ. զառանցանք. Չորս օր չորս գիշեր հերոսական յուսահատ խնամքը :

Տիկին Ունգիօ ծայրայեղօրէն աստուածամովախ, երբ բժշկները յայտարարեցին թէ ալ ոչ մէկ յոյս կար, խնդրեց, թախանձեց զաւելին, մեռնելէն առաջ, հաշտ, ուրիւ Աստուծոյ հետ : Ու, Թոմասինօ, իր մօրը հաճոյք պատճառելու համար, համաձայնեցաւ խոստովանահայր մը ընդունիլ :

Երբ քահանան, հոգեվարքի սնարին վրայ, հարցուց .

— Բայց ի՞նչ պատճառով այս բանը, զաւա՛կս ի՞նչ պատճառով .

Թոմասինօ, կիսախուփ աչքերով, ձայնը մարած, հառաչանքի մը մէջ, որ ժպիտի մը քաղցրութիւնը ունէր պարզապէս, պատասխանեց .

— Հայր իմ, խոտի ծիղի մը համար...

Ի ոլորը կարծեցին թէ ան կրկին կը զառանցէր :

ԼՈՒՐՃԻ ԲԷՐԱՆՏԵԼԼՕ

Երբ Մոսկուայի երեսուն վերստ միայն մնաց, Կաթարինէ տեղը չէր կրնար հանգիստ նստիլ : Իրեն աչնպէս կը թուէր թէ հոն պիտի չհասնի բնաւ : Իւրաքանչիւր վերստին սիրտը աւելի ուժգին կը տրոփէր :

Նախընթաց օր ան լսած էր թէ Անտրէն, որ հինգ տարիէ ի վեր կ'աշխատէր գործարանի մը մէջ, կ'ապրէր ուրիշ կնոջ մը հետ :

Անիկա այդ մասին չէր խօսեր, կը մնար նոյնը, տօն օրերու համար իրեն դրամ կը զրկէր եւ երբեմն երբեմն կը գրէր անոր : Շուուկ կը շրջէր, թէ սովէտական մարմնի մը նախագահ դարձած էր եւ բարեկեցիկ կ'ապրէր :

Հաւանօրէն իր կացութիւնը թող կու տար իրեն հարիւր ռուպլի մը զրկել ամսական եւ ան միւսին հետ միասին կը ծախէր 400 - 500 ռուպլի եւս : Եւ այդ հարիւր ռուպլիի գումարը, որ ատենօք բաւարար կը թուէր, այժմ ծիծաղելի կ'երեւէր անոր :

Ի՞նչ պիտի ընէր իր Մոսկուա հասնելուն : Պիտի երթար անոր մօտ, զայն յանկարծակիի պիտի բերէր, զայթակղութիւն պիտի յատուցանէր, մինչեւ որ ամէն ոք հասկնար անոր ինչպիսի թշուառական մը ըլլալը : Պիտի խորտակէր ապակիները... արիւնը պիտի ժայթքէր : պիտի ջախջախէր այդ անպարկեշտ կնոջ շուրջը...

— Ի՞նչ էր ըրեր, սիրականը : Ա՛հ, այդ կարմիր

գլխաշանները... դեռ շատ ժամանակ չկար երբ այն-
քան երջանիկ էր ան: Իրիկունը կ'իջնէին ձորը, ջու-
րին եզերքը, յարդ պատրաստելու, արեւը կը քնանար
խոնաւ մարգագետինն ձորը. խորդամարդեր կ'արձա-
կէին իրենց սուր ճիւղերը, գիւղին ձայները երեկոյին
կը բարձրանային օդին մէջ: Ինք ոտքի կանդնած է
սայլին վրայ, իսկ ան, չապիկին վիզը բաց՝ մաղերը
արեւէն կարծրացած և քրտինքի կայլակներ ածխուած
շրթունքին վրայ, երկժանիքով կը բարձրացնէ խոտը
խոնաւ ու բուրեան եւ կը նետէ իր թեւերուն վրայ:
Ապա կը բռնէ ձիուն երասանքէն եւ ինք կը մնայ
պառկած սայլին մէջ. . . կը ծիւծ խոտի ծիղ մը եւ
գիտէ որ ընթրիքէն վերջ ծանր աշխատանքէն յոգ-
նած, մերկ ոտքերով, անո՛նք պիտի ճեղքեն անցնին
գաւիթը՝ երթալ քնանալու համար սայլատունը, կառ-
քին թարմ խոտին վրայ: Ամառուան ամպերը լուռ
կը կուտակուին, անոնք փոթորիկը կը ծանուցանեն,
փայլատակւումներու լոյսը կը տեսնուի մեծ դրան ճա-
կատի ճեղքերուն ընդմէջէն, եւ զով օդին մէջ խոտին
բուրմունքը կը խառնուի իր թանձր քրդեայ շրջադ-
գեստին. . .

Իսկ այս ամբողջ երջանկութենէն այլեւս ոչինչ
չմնար. . .

Ամէն բան ընելու ընդունակ կ'զգար ան ինք-
զինքը:

Բայց երբ կայարանը ձգեց, ինքզինքը ձախողած
կարծեց՝ կորսուած մեծ քաղաքի խաժամուծին մէջ:
Ան կուզէր անակնկալօրէն տունն իյնալ, փոթորիկի
մը նման, ըսելու անոր բոլոր ինչ որ ունէր սրտին
վրայ, մինչդեռ ահա ան պէտք է քայլէր եւ հարցա-
քննէր անցորդները իր ճամբուն իմանալու համար:

Իրեն հանրակառք մը ցոյց տուին, բայց տոմս վեր-
ցուցած պահուն մոռցաւ հարցնելու թէ ե՛րբ պէտք
էր վար լիջներ եւ մնաց նստած մինչեւ վերջին կա-
յանը:

Հարկադրուեցաւ վերստին հանրակառք առնել,
եւ սկսաւ քայլել, հարցնել ամէն վայրկեան թէ ո՛ւր կը
դտնուեր տանը թիւը, որովհետեւ ան կարդալ չէր
գիտէր: Զայն ցոյց տուին իրեն — ան կը քայլէ, բայց
կաժնչնայ կրկին հարցնելու — իսկ երբ կ'որոշէ ատի-
կա, անցած է տունը եւ հարկադրուած է ետ դառնալ:

Վախը զինք կը ճնշէ, հապա եթէ ճիշտ այդ պա-
հուն անձը բնակարանէն դուրս ելլէին:

Երբ վերջապէս ան գտաւ թիւը, տունը իրեն ե-
րեւցաւ քովընտի շինուած մեծ դրան ճակատ մը
փայլուն ապակիներով, բայց բոլոր դռները գոցուած
էին, պէտք եղաւ բախել ու զանգակը զարնել: Բայց
ո՞ր զանգակը հնչեցնել, ուր բնակիլը ինչպէ՞ս գուշա-
կել:

— Այդ տեղ ի՞նչ կ'ընէք, հարցուց անոր գասքէ-
թաւոր մարդ մը, ճօճելով մեթր մը:

Կատարինէ պատասխանեց.

— Ան հոս չի բնակիր:

— Բայց այժմ ի՞նչ պիտի ընեմ, ո՛հ տէր Աստ-
ուած:

Միայն մէկ ոռպլի մնացած էր մօտը, ոլորուած
թաշկինակին ծայրը, ասիկա անբաւարար էր գիւղ վե-
րադառնալու համար:

Բարեբախտաբար այդ վայրկեանին պառաւ մը,
դոյլ մը եւ լաթի կտոր մը ձեռքը, սանդղախի նօրքեւ
գտնուող դռնէն դուրս կ'ելլէր եւ իրեն ըսաւ թէ Ան-
դրէ Նիքանօրովիչ գիւղ մեկնած էր եւ կը բնակէր

մերձակաները :

Հոն երթալու համար պէտք էր հանրակառք նըստիլ :

Կատարինէ հետքը գտնելուն համար այնքան գոհ եղաւ որ, աճապարանօք դուրս ելաւ : Բայց իր արտորանքին մէջ ան մոռցած էր աւելի մանրամասնութիւններ հարցնել, ու երբ գիւղ հասաւ՝ ան կը ձանձնար փողոցը : Բայց թիւը ոչ :

Իրիկունը կը մօտենար, ամպերը կը կուտակուէին : Եւ ան կը վազէր փողոցին մէկ ծայրէն միւսը, կանգնեցնելով բոլորը եւ չէր յաջողեր տեղեկութիւն ձեռք բերելու : Ան ձեռքը կը բռնէր սեւ ծրեխտակներով կապոց մը : Չէր յիշեր բնաւ թէ ինչ պատճառով, վերցուցած էր զանոնք : Ան մեկնած էր յարձաձակում մը գործելու համար ամուսնոյն վրայ եւ կը տանէր ըստ սովորութեան նուէր մը—ցորենով խառն հաճարէ ծրեխտակներ :

Միայն տասներ մէկ կոպէկ կը մնար մօտը : Վայրը անծանօթ էր իրեն, գիշերը կը յառաջանար, քամին կը բարձրանար : Դէմքը քրտնած, խելակորոյս, կը կոխկուտէր ճամբուն խոտը որ կ'եզերէր մէկ քանի մայրիներ. ան բարձրացուց յուսահատօրէն ձեռքերը վեր եւ իր կապոցը ծրեխտակներով մէկտեղ երեւաց խեղճօրէն :

Ու ուժասպառ փողոցին անկիւնադարձին, պարտէզի մը վանդակապատին ետեւը ան նշմարեց իր ամուսնոյն այնքան ծանօթ ծոծրակը :

Ինքն է, Անտրէն, ան ծալապատիկ կը կենայ տափեզրին մը առջեւ, իր զգեստին կոճակները քակուած, հողը կը փորէ ան :

Կատարինէ ճիչ մը կ'արձակէ. « Դ՛ո՛ւն ես, սիրե-

լիս »

Կը խոյանայ դէպի դռուը եւ, երբ Անտրէն, զարմացած, ոտքի կը կը բարձրանայ, իր բազուկներով կը շրջապէ անոր պարանոցը եւ, դէմքը կուրծքին դէմ՝ կ'սկսի լալ :

— Բայց ուրկէ՞ կու գաս : Երկինքէն ինկար, կը հարցնէ Անտրէն : Ան զարմացած է եւ երջանիկ :

Կատարինէ ինչ պատասխանելը չի գիտեր եւ կըսէ .

— Այնքան կը վախնայի որ : Կը կարծէի թէ ալ պիտի չտեսնեմ քեզ : Ուր երթալս չէի գիտեր :

Ու վերստին լալ կ'սկսի :

— Բայց ի՞նչ ունիս : Ծշմարիտ որ զարմանալի ես :

Ան կամչնար. սրբեց իր աչքերը ձեռքին հակառակ կողմով եւ երկչուօրէն ժպտեցաւ, ինչպէս տղայ մը որ սխալի մէջ բռնուած է : Ու յանկարծ յիշեց թէ ինչու համար եկած է : Բայց տրուած ըլլալով իր ցոյց տուած ժպիտը, տեսնելով իր ամուսինը, անկարելի բան էր իրեն համար ծրագրած վէճին սկսիլ. անկարելի էր արցունքներէն պոռչտուքներու անցնիլ :

Մանաւանդ իր ամուսինը տեսնելուն, ան զգացեր էր այնքան մեծ երջանկութիւն մը, զոր բնաւ չէր զգացած այնքան բախտաւոր երեւմանի իրենց ամուսնութեան կեանքին մէջ, երբ անոնք միասին կը հընձէին ու կը քնանային :

Անտրէն ոչինչ չէր խօսեր, մինչդեռ ամուսին մը նմանօրինակ պարագայի մը խօսելու պարտաւոր էր : Ինչպէ՞ս բացատրել իր ներկայութիւնը : Ինչո՞ւ համար հոն եկած էր, ինչո՞ւ համար ձգած էր գիւղը հոն եկած էր, ինչո՞ւ համար ձգած եւ կ'իյնայ յանկարծիք սաւառիկի մը հագած եւ կ'իյնայ յանկարծակի իր տունը : Բայց իր դէմքին վրայ թշնա

մութեան կամ ցասումի ամենափոքր նշան իսկ չէր զգացուեր. ան հանդարտ էր սովորականին պէս. քաղցրաբարոյ, պաշտպանութեան այն երեւոյթով որ բնական էր իրեն համար:

— Օ՛ն, սիրելիս... ըսաւ Անտրէ զուարթօրէն, ըսեմ որ ինքնաեռը պատրաստեն:

Ան կը քայլէր Կատարինէի առջեւէն, բոլորովին նոր, դեղին ներկուած տնակ մը ուղղուելով, որ կը բարձրանար դեռ նոր տապալած ծառերու կոճղերուն մէջտեղ:

Անցքին վրայ այն ձայն տուաւ բաճկոնաւոր մարդու մը. որ գէպի իր կողմը կուգար:

— Իվան Քուսմիչ, վաղը գիւղէն գնումներ պէտք է ընէք, հրամանագիրը պիտի գրեմ...

Երկու մարդոց փոխադարձ վերաբերմունքէն դատելով, Կատարինէ զգաց որ իր ամուսինը կը մնար միշտ մտացի եւ խոհական, ինչպէս երբեմն, եւ որ կարեւոր մէկը դարձած էր, որմէ կախում ունէին մարդիկ, ան այս օտար տան մէջ գիտակցօրէն հրամաններ կ'արձակէր ինչպէս պիտի ընէր իր բնակ սրանին մէջ: Ան պարզակեաց էր, հանդարտաբարոյ ու կեանքին մէջ կարծես թէ ոչինչ չէր ըրած:

Իր սիրտը ուժգնօրէն կը տրոփէր: Զինք մտաւորապէս խնդրոյ մը առթիւ կարծիք չէր յայտնէր: Եթէ սակայն պահիկ մը հանդիպելու ըլլար «միւսին»: Անկասկած ան պճնուած է տիկինի մը պէս: Ու Կատարինէ առանց ուղեւոր նայուածք մը նետեց իր սառափանին վրայ եւ, ամօթահար, զգած որ արիւնը կը խուժէր գէպ իր այտերը:

Անոնք ընդարձակ սենեակ մը մտան որուն պատերն ու միջնորմները եղեւնափայտէ շինուած էին,

իր տեսած առաջին առարկաները եղան՝ երկու անկողիններ: Իր սիրտը այնքան ուժգին կը բաբախէր որ ծունկերը կը դողդողային, բերանը պապակեցաւ:

Այս սենեակը շատ քիչ կը նմանէր իրենց իսպախին. պատուհանին մօտ լրագրով ծածկուած սեղան մը կար, չորս անկիւններէն բլւնէղով ամրացած. վրան գրիչ մը, մի քանի գրքեր, եւ պատին վրայ հաստառուած թուղթեր: Լուացարանին մօտ մաքուր երկար անձնոցներ:

— Սուբբի պատկեր չկայ, մարդ երեսը չի կրնար խաչակնքել, ըսաւ Կատարինէ, անխօս չմնալու համար:

— Այո՛, ոչ մէկ հատ չկայ, պատասխանեց Անտրէ պարզ:

Ան սկսաւ լուալ ձեռքերը եւ առունց արտորալու չորցուց զանոնք:

Կատարինէ անշնորհ կերպով նստաւ սենեակին մէջ գտնուող ամենամօտիկ աթոռին վրայ, իր ծրարը ձեռքը բռնածը շուրջը դիտելով. աչքերը ջերմօրէն կը փնտռէին միւսին ներկայութեան հետքերը:

Յանկարծ դարակին վրայ տեսաւ յարդէ հին գըլխարկ մը:

Արագօրէն աչքերը անդին դարձուց, վախնալով որ Անտրէ կրնար զինքը տեսնել:

— Թէյ մը առնենք, ըսաւ ամուսինը, սեղանին վրայէն գրքերն ու թուղթերը հաւաքելով:

Կատարինէ յանկարծ զգաց թէ չէր գիտեր ի՞նչ բանի մասին խօսիլը: Ամէն գնով պէտք էր խուսափիլ լուսթնէն, այս սոսկալի լուսթնէն, որ կը ծածկէր իր մէջ այն՝ որուն մասին ոչ ինք, ոչ ալ Անտրէ խօսք կը բանային:

Միասին ապրած ատեններին, անիկա միշտ կը խօսէր նոյն բաներուն, կովին, տղոց, — երեք զաւկի տէր էր— և գէշ օրի մասին:

Ան կը ջանար բան մը ըսել բայց չէր յաջողեր: Վերջապէս ուրախութեամբ յիշեց կովը:

— Մեր Լիզը հորթ մը ունեցաւ, յարեց, շատ սիրուն հորթ մը. զոյգ մը կանթեղներու պէս անոնք կը նմանին իրարու:

Անիկա կը դիտէր յարդէ գլխարկը և կ'սպասէր, սիրտը տրոփուն՝ թէ ինչ պիտի պախաստանէ Անտրէ:

— Զոյգ մը կանթեղներու պէս, պատասխանեց ամուսինը, մեքենաբար: Ան երազի մէջ ըլլալ կը թըւէր, կը ծալէր յրազիրները, զանոնք կը զետեղէր դարակին վրայ: Եւ յանկարծ ան դիտեց իր հինը. իր դէմքի արտայայտութիւնը փոխուած էր, ինչպէս կը պատահի, երբ մարդ ծանրալիւ ուրուում մը կուտայ... ճակտագրական վայրկեանը հասած էր...

— Քաթիա, ըսաւ Անտրէ, դէմքը պատուհանին դարձուցած, քեզ ոչինչ չգրեցի, աւելորդ պիտի ըլլար ատիկա... Ես առանձինն չեմ ապրիր, այլ բարեկամութիւնի մը հետ... Բարի և պատառնող աղջիկ մըն է ան: Վայրկեանէ մը հոս կը հասնի քաղաքի իր աշխատանքէն: Մի վերաւորուիր... աղջիկներ չեմ դարպասած... Բայց ինչ որ պատահեցաւ՝ պատահեցաւ: Վարուցանք պատուաւոր կերպով, ահա ինչ որ կրնամ ըսել քեզ:

Կատարինէ լուռ կը դէտէր զայն, առանց աչքերը թարթելու, միայն կոկորդը կը կծկուէր լորձունքը կուլ տալուն պատճառով:

Գետին նետուելու, պերդը քաշել արձակելու եւ վշտէն ու նախատինքէն որպէս թէ խելայեղած

մազերը փետրտելու վայրկեանը՝ եկած էր ահաւասիկ: Ու ամէն զնով պէտք էր ապակիները խորտակելով վերջացնել:

Այս բոլորին փոխարէն, անիկա առանց գիտնալու ցած ձայնով ըսաւ.

— Իսկ ես ի՞նչ պիտի ընեմ այժմ:

— Ոչինչ, պիտի ապրիս, ինչպէս որ ապրեցար, պատասխանեց Անտրէ, ես պիտի շարունակեմ քեզ դրամ շրկել և տուն պիտի վերադառնամ հունձքի ժամանակ:

Կատարինէ չպատասխանեց: Անոր աչքերը լեցուն էին արցունքներով. Դորոնք թարթիչներուն ծայրէն չիթ առ չիթ կ'իյնային ձեռքերուն վրայ:

Ան չէր սրբեր աչքերը, այլ ձեռքերը՝ թեզանիքին կռնակով:

— Օն, զիրար հասկնանք, ըսաւ Անտրէ, և աւելցուց, աչքերը դէպի պատուհան դարձուցած. — Ահաւասիկ, կուգայ ան... իր անունն ալ Կատարինէ է... Քաթիա... սրբէ աչուրներդ: Պատշաճ չէ... Ես քու մասին խօսած եմ իրեն...

Կատարինէ անապարեց այդպէս ընել:

Ան կ'սպասէր տեսնել խոշոր խարտեաչ կին մը, թանձր բազուկներով, լանջեղ, զուարթ գոյնով, և քաջառողջ, — առնուազն պէտք էր այդպէս ըլլար, երբ մարդ 4—500 րուպի կը ծախէ — երբ ինք կը հիւծէր, կաշի կը դառնար սնուցանելու համար իր հիւծէր, կաշի կը դառնար սնուցանելու համար դաշտին մէջ: Իր զաւակները և աշխատելու համար դաշտին մէջ: Իր ձեռքերը կոշտացեր էին, արեւէն այրած, արմաւկնեւրը, երբեմն սպիտակ եւ կորիկ. այժմ ձեւատած էին:

Ու բուն նախանձոտ առելութիւն մը, նման մը—

ռայլ ալիքի մը՝ զայն ընդունողին կը բորբոքէր։ Բայց որքան մեծ եղաւ իր զարմանքը, երբ տեսաւ ներս մտնելը նուրբ, քնքուշ, սպիտակ պողպող, կարճ կապոյտ շրջագծեալով եւ յոգնած կօշիկներով երիտասարդ աղջկան մը իր փայլուն մազերը կտրուած էին, եղջիւրանիւթով պարզ սանտր մը կը բռնէր զանոնք։

Հազիւ ներս մտած՝ ան յանկարծ կանգ առաւ, թուղթերու ծրար մը ձեռքին մէջ։

— Ինչ է գրեր անոր մէջ, Էարցուց ինքնիրեն կատարինէ։ Կուրծքը տախտակի մը կը նմանի եւ ոչ իսկ ստուերը երրաստանի։

— Քաթիա՛, մենք այցելութիւն մը ունինք, ըսաւ Անտրէն՝ տեսնելով զայն խիստ երկրայական. Քաթէրինուշքան է եկած։

— Իսկ ես ոչինչ չկուսեցի, ըսաւ ան յանցաւոր երեւոյթով եւ սիրուն ժպիտով մը։ Ապա յարեց. բայց պէտք է անօթեցած ըլլաք։

— Պատուիրեցի որ ինքնանոր պատրաստեն, ըսաւ Անտրէն։

Շատ լաւ։ Իսկ ես աշխատանքէ կը վերադառնամ, ըսաւ, խօսքը կատարինէի ուղղելով։ Ան ինքզինքը գիտեց շարժուն հայելիի մը մէջ, որ կախուած էր պատէն եւ անշաւ միջնորմ։

Կատարինէ կը շարունակէր սենեակին մէջ նըստած մնալ։ Անիկա ինքզինքը անշնորհ կը համարէր, չէր գիտեր ինչ ըսեր, մինչ միջնորմին ետեւը կը գրտնուէր «միւսը» — «Անոր կինը»։ Առանց գիտնալու յանկարծ ան խօսեցաւ.

— Ան շատ նիհար, շատ նուրբ է...

— Ոչինչ, պատասխանեց Անտրէն, լաւ ընկեր մըն է եւ շատ հեզ...

Բան մը յիշածի պէս, Կատարինէ արտորանքով քակեց իր ծրարը եւ դուրս հանեց սե ծրեխտակները։

— Ահաւասիկ չնչին նուէր մը...

Եւ որովհետեւ Քաթիան, գոգնոցը դրած եւ ածուխէ մրոտ ձեռքերով նոյն վայրկեանին ներս կը մըտնէր, Կատարինէ անոր դիմացը գտնուեցաւ, ընդորովին չփոթած իր ծրեխտակներուն համար, ըսաւ.

— Ահաւասիկ մեր գիւղին մէկ փոքրիկ նուէրը, ձեզի համար։ Քաթիա չիկնեցաւ եւ նայեցաւ Անտրէնի։

— Ա՛ռ, ա՛ռ, ըսաւ, բարի կին մըն է ան։

— Ինչո՞ւ այս նեղութիւնը կրեցիք. եւ աւելցուց անմիջապէս. «Ես կը պաշտեմ ծրեխտակները. ասիկա ալիւրով չիւտած է»։

— Այո, այո, ալիւրով, պատասխանեց աճապարանօք Կատարինէ։ Իրեն համար հաճոյք մըն էր լսել որ դեռաւոր այս աղջիկը գիտէր թէ ինչպէս կը չիւտեն ծրեխտակները։

Եւ անոնք երեքը միասին կը մնային թէյ խմելու։

— Դուրսը իվանօֆը ապտակեցին. ըսաւ Քաթիա, դառնալով դէպի Անտրէն։ Նիստը խիստ յուզուեցաւ իր եղաւ։

— Ժամանակն էր, պատասխանեց Անտրէն։ Ան իր թմբիրէն արթնցած էր եւ տեսակցութիւնը կ'ուզէր շարունակել, բայց Քաթիա միջամտեց եւ սկսաւ խօսակցիլ Կատարինէի հետ։

— Գուք ձեր ափին մէջ կոշտեր ունիք, իսկ ես մատներուս վրայ, ամբողջ օրը կը զարնեմ մեքենային։ Կատարինէ, նոյնպէս, ուզեց խօսիլ, պատմել բան մը, որ կարենար Անտրէնի հետաքրքրութիւնը

շարժել, խօսիլ ճամբու իր յուզումներէն, բայց ուրկէ
եկտիւր չգիտնալով, ան դէպի Քաթիան դարձաւ եւ
վերջացուց.

— Իսկ մեր Լիզը հորթ մը ծնաւ. Լիզը մեր կողմ
է, ամբողջ գիշերը լուսցուցի զայն խնամելով. զոյգ
մը շիթերու պէս իրարու կը նմանին անոնք:

— Ես շատ կը սիրեմ հորթերը, ըսաւ Քաթիա:

— Չգիտեմ ինչո՞ւ կոծիծներ կան ձեռքերուս
վրայ, ըսաւ Քաթիա:

Կատարինէ գոհ եղաւ խօսակցութեան այս եղա-
նակէն. որովհետեւ անիկա գիտէր զանոնք դարմա-
նելու եղանակը: Եւ սկսաւ բացատրել՝ ջանալով եր-
կարօրէն խօսիլ՝ վախնալով որ նիւթը կ'սպառի:

Ընթրիքի պահուն, Կատարինէ նեղուեցաւ դա-
նակն ու պատառաքաղը գործածել չգիտնալուն, զոր
ամէն վայրկեան վար կը ձգէր ձեռքէն. Երբ Քաթիա
սկսաւ վերցնել սեղանի սպասները, Կատարինէ կը
հարցնէր ինքնիրեն թէ՞ իրիկունը ի՞նչ պիտի ընէին
զինք. Ապահովաբար դրացիներու մօտ պիտի տանէին
և իրենք միասին պիտի մնային:

Ու այս մտածումը իր մէջ կատաղի նախանձ մը
չղթայազերծեց: Բայց Քաթիա կը բերէր անա ծալ-
լուած մահճակալ մը և ձերմակեղէնները կը փոխէր:
Կատարինէ մօտեցաւ սեղանին, սկսաւ թուղ-
թերը բանալ:

— Տէ՛ր Աստուած, ինչպէ՞ս կ'ընէք. բան չհաս-
կցուիր...

Անկողին մտնելէ առաջ, Քաթիա Անտրէն դուրս
դրկեց: Ան իր քսակէթը դրաւ և դուրս ելաւ:

— Այժմ, պառկէ, ըսաւ Քաթիա, միշտ վարա-
նոտ ժպիտով մը. ու ցոյց տուաւ անոր անկողինը:

Կատարինէ մտածեց սիրալիր բան մը ըսել
անոր:

— Ինչո՞ւ համար այսքան կը նեղես ինքզինքդ:
Ես կրնայի գետինը քնանալ: Մենք վարժուելի ենք ա-
տոր...

— Ոչ, ոչ...

Կատարինէ հանեց իր կօշիկները — ինչ բարե-
բախտութիւն որ իր հին մուճակները չէր հագած —
անմիջապէս պառկեցաւ, ամչցած իր կոշտ կտաւէ
շինուած շապիկին համար.

Ու Քաթիա դարանէն հանեց ասիսի սրուակ մը,
վրձին մը, եւ Կատարինէի կողքին նստած՝ սկսաւ
խարել իր կոծիծները. վերջինը խրատներ կուտար ա-
նոր...

Ապա Քաթիա հանեց զգեստները: Յաւազին եւ
օտարոտի հետաքրքրութեամբ մը Կատարինէ կը հե-
տեւէր անոր մէն մի շարժումին, կը դիտէր անոր
նուրբ արունքները, մարմինը՝ զոր ամուսինը նախա-
պատիւ համարած էր իրենիւնէն. ինչքի պտոյտ մը կը
պատէր իրեն:

— Ի՞նչ բան կրցաւ զգլխիկ զայն: Ինք, Կատա-
րինէ, կրնար կրել խոզերու դաշտ ժը ամբողջ լեցուն
կեր, իսկ Քաթիա նոյնիսկ պիտի չկրնար վերցնել ա-
ման մը կաթ:

Դրան ետեւէն Անտրէի ձայնը լսուեցաւ. «Է՛յ,
նայինք, պատրաստ էք:»

— Մտի՛ր, մտի՛ր, պուստ Քաթիա:

Ան մտաւ, կախեց քսակէթը, դիտեց շուրջը.
անկողնին վրայ նստաւ ու հարցուց.

— Լոյսը մարել պէ՞տք է:

— Այո՛, մարէ:

Սենեակը մթնցաւ: Իր ներքե ճարճատող անկողնին ձայնը լսուեցաւ. ան տարածուեցաւ: Կատարինէ աչքերը թարթեց խաւարին ընդմէջէն դիտելով այն կողմը ուր իր ամուսինը կը կենար պառկած: Ան կը մտածէր իր, Բաթիայի, ու կովին մասին, ու իր մտածումները ծանր էին և հակասական:

Հետեւեալ առաւօտ Անտրէ զայն առաջնորդեց: Բաթիա քիչ մը ուշ միացաւ անոնց:

— Ահաւասիկ նուէր մը տղոց համար, ըսաւ, Կատարինէի ձեռքին մէջ ծրար մը դնելով:

— Ինչո՞ւ համար այս ձանձրոյթը:

— Ոչ, ոչ, պէտք է: Ու ան աւելցուց. պէտք է գոնէ ժամանակ մը մնայինք:

— Տունը ոչ ոք չկայ, պատասխանեց Կատարինէ: Ան կը մտածէր, կարելի՞ բան է մեկնիլ առանց ամուսնոյն խօսելու: Բայց ի՞նչ ըսել: Ամէն անգամ որ այդ մասին կը մտածէր՝ իր չրթուքին վրայ կու գար կովին անշունը: Անկէ կրնար զատուիլ ու կը մտածէր ահա, որ մօտը միայն տասնը մէկ կոպէկ կը մնար: Դրամ պիտի տա՞ր իրեն, կամ պիտի պարտաւորուէր ինք ուղելու:

Անտրէն լուռ կը քալէր, յանկարծ ան դարձաւ գէպի Բաթիան:

— Իվան կուքիչը քաղաք կ'երթայ, արհեստակցական միութեան համար տոմսակ մը դրէ իրեն:

Բաթիա զգաց որ մինակ մնալ կ'ուզէր իր կնոջ հետ. իր քնքոյշ ձեռքը պարզեց Կատարինէին, բարի ճանապարհ մաղթեց անոր և հեռացաւ. հեռուէն ան տակաւին կը շարժէր իր թաշկինակը:

Կատարինէ կը քալէր իր ամուսնոյն քովէն, ձամբան հանգիստ էր, մամուռով ծածկուած, շոճի-

ները հազուադիւրս: Ան կը յուսար որ իր ամուսինը պիտի խօսի իրեն այն բանին մասին, որ իր սրտին այնքան մօտ էր: Ամբողջ տասներկու տարիներ առնոք միասին էին ապրեր. կարելի՞ բան էր միթէ որ նման վայրկեանի մը անոնք իրարու ըսելիք ոչինչ չունենային:

Բայց երբ քառուղիին հասան, ուր ան զինք պիտի ձգէր. Անտրէ կանգ առաւ: Դեռ ոչինչ ըսած չէր:

— Ուրեմն պէտք եղած առեն ինձ պիտի գրես, իսկ հունձքի համար պիտի գամ քեզ օգնելու:

Ան թեթեւօրէն գործածուած երկու չէրնովէց տուաւ Կատարինէին և համբոյր մը:

Կատարինէ անշնորհ կերպով թեւ անցուց անոր վզին շուրջ, աջով ան դրամը կը սեղմէր, ու զայն համբուրեց:

— Ուրեմն, ցտեսութիւն... եկուր Լիզը տեսիլ:

— Ցտեսութիւն կու գամ:

Ան կը շարունակէր իր ձամբան, բայց անմիջապէս ետին դարձաւ. Անտրէն կեցած էր միեւնոյն տեղը և յայտնի էր որ նեղուած էր ձգելով կիներ որ մեկնի, առանց անոր ոեւէ բան ըսելու:

Կատարինէ կը կենար անշարժ, գէպի իրեն կարկառուած:

Անտրէ կարծես իր ըսելիքը կ'որոնէր, վերջապէ ձեռքով շարժում մը ըրաւ ու կանչեց.

— Լիզը լաւ խնամէ:

— Պիտի խնամեմ, պատասխանեց Կատարինէ.

հառաչելով:

Երբ ան ա'լ չտեսնուեցաւ, Կատարինէ մինակը կեցած էր արահետին վրայ, թեղօշներու ներքեւ, տաք երկաթի մը նման ամօթի զգայութիւն մը այ-

ոնց զինք:

— Զինքը շողոքորթեցին և դորովանքով ընդու-
նեցին, այնպիսի եղանակով մը հաճելի ուղեցին
երևի իրեն, որ ան չկրցաւ նոյնիսկ բերանը բանալ:
Եթէ զիւղին մէջ իրեն հարցնէին թէ. «Է՛յ, նայինք
կրցա՞ր ամուսինդ դիմէ հանողը լաւ տեղատարափի
մը ենթարկել. կրցա՞ր խորտակել վիզն այդ աղիճին.
կրցա՞ր ապակիները ջախջախել», ինչ պիտի պատաս-
խանէր: Փոխարէն այս բոլորին, սե ծրեխտակներ էր
տարեր: Ու կը բերէր փոքրիկներուն կապոյց մը եւ
քսան բոլակի: Իսկապէս որ երիտասարդութիւնը
ներկայիս կը ծաղրէ այս սե ծրեխտակները: Երբ
մարդ ամսական 4—500 բոլակի ունի դիւրին է ուտե-
լապիտակները:

Կատարինէ կանդ առաւ, կարծես ետ դառնալու
համար, բայց ինչեց Բաթիկայի քնքուշ և նուրբ ձեռ-
քերը, անոր երկնոտ ժպիտը, հրաժարելու շարժում մը
փորձեց, երեսը խաչակնքեց եւ շարունակեց իր համ-
բան:

ԲԱՆԹԷԼԷԻՄՈՆ ՌՕՄԱՆՕՅ

3 Ա Ն Կ

Թիւ	Էջ
1.— Պանդոկը ԿԻ ՏԸ ՄՕԲԱՍԱՆ	1
2.— Աղօթք ԷՐՆԷՍ ՌԸՆԱՆ	22
3.— Անգործութիւն ԷՄԻԼ ԶՕԼԱ	30
4.— Չարիքը ինչի՞ մեջ է ԼԷՕՆ ԹՕԼՍՏՈՅ	38
5.— Դաւանանք Ժ. ԺՕԶԷՅ ՌԸՆԷ	41
6.— Դարնան իրիկունը ԲԻԷՌ ԼՈՒԻՉ	46
7.— Ծովամայն ՖՐԱՆՍՈՒՍ ԳՕԲԷ	55
8.— Օգտակար խօսքեր ՀԱՆՐԻ ՊՈՐՏՕ	62
9.— Տիրացուն ԼՈՒԻՃԻ ԲԷՐԱՆՏԷԼԼՕ	68
10.— Ծրեխտակ ԲԱՆԹԷԼԷԻՄՈՆ ՌՕՄԱՆՕՅ	79

1. Երևանի քաղաքի քաղաքապետարանի 1
 2. Երևանի քաղաքի քաղաքապետարանի 2
 3. Երևանի քաղաքի քաղաքապետարանի 3
 4. Երևանի քաղաքի քաղաքապետարանի 4
 5. Երևանի քաղաքի քաղաքապետարանի 5
 6. Երևանի քաղաքի քաղաքապետարանի 6
 7. Երևանի քաղաքի քաղաքապետարանի 7
 8. Երևանի քաղաքի քաղաքապետարանի 8
 9. Երևանի քաղաքի քաղաքապետարանի 9
 10. Երևանի քաղաքի քաղաքապետարանի 10

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0167899

Գ Ի Ն Յ Թ Ր Ա Ն Գ
Ա Ր Յ Ա Ս Ա Հ Մ Ա Ն Դ Թ Ր Ա Ն Գ

ՀՐԱԴԱՐԱՆ ԵԼՈՒ

Թ Ր Ի Վ Ա Լ Է

(ԲԵՐԹՈՒԱՆ)

Հեղինակ՝ Վ. ԳԵՈՐԳԵԱՆ

Գ Ի Ն Դ Թ Ր Ա Ն Գ

Հասցե՝ V. Kévorkian Rue Kasti N.º 33

BEYROUTH